

letnik
številka

6

**jezik
in
slovstvo**

1956/57

Jezik in slovstvo

Letnik II, številka 6

Ljubljana, 15. marca 1957

List izhaja od oktobra do maja vsakega 15. v mesecu (osem številčk)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Celjska tiskarna v Celju

Uprava je pri Mladinski knjigi v Ljubljani

Opremila inž. Jakica Accetto

Uredniki za jezikovni del: dr. Tone Bajec, Slovanski inštitut
v Ljubljani (NUK)
za literarnozgodovinski del: dr. Lino Legiša, Ljubljana,
Vrhovčeva 6
za metodološki del: dr. Joža Mahnič, Ljubljana,
Novi bloki 16 (odgovorni urednik)
Janko Moder, Ljubljana, Titova 73 (tehnični urednik)

Rokopise in dopise pošiljajte na naslove posameznih urednikov

Naročila in vplačila sprejema založba »Mladinska knjiga« v Ljubljani,
Tomšičeva 2, poštni predal 36, telefon 21-593,
tekoči račun pri Komunalni banki v Ljubljani
štev. 60-KB-1-Ž-67

Letna naročnina 450 din, polletna 225 din, posamezna številka 60 din;

za dijake, ki prejema list pri poverjeniku, 360 din;

za tujino-celoletna naročnina 600 din

Vsebina šeste številke

<i>Ivan Grafenauer</i> Aškerčev »Mejnik« in ljudsko izročilo	241
<i>R. Kolarič</i> Slovenska narečja	247
<i>Janez Gradišnik</i> Kdo njih pa pravo trdi, to se praša ...	254
<i>Marijan Zadnikar</i> Likovni slogi na tujem in doma	262
<i>France Jesenovec</i> Jurčič romantik	270

Ocene in poročila

<i>Lino Legiša</i> Cene Vipotnik, Drevo na samem	277
<i>L. Stanek</i> Slovenski Heine	280
<i>Joža Mahnič</i> Križ na gori in zbirka Kondor	281

Zapiski

<i>Viktor Smolej</i> Jurčičev Zavod in Muljava	283
<i>France Goršič</i> Kje je pravnje mesto rojstnemu imenu	284

Slovniške in pravopisne drobtine

<i>F. Vernik</i> Isti	285
<i>F. Vernik</i> Čigar	286
<i>Ivan Tominec</i> Plačen in plačilen	286
<i>Ivan Tominec</i> Tvesti	286
<i>Ivan Tominec</i> O izrazu zakon	287
<i>Ivan Tominec</i> Slovarski paberki iz Bohinja	287
<i>A. B.</i> Odgovori na vprašanja	288

AŠKERČEV »MEJNIK« IN LJUDSKO IZROČILO

Aškerčeva balada »Mejnik« je zbudila že takoj ob izidu (LZ VII, št. 2, 1. febr. 1887) navdušen sprejem. *Janko Kersnik* je pisal o njej že 5. febr. 1887 uredniku Levcu (*M. Boršnik*, ZD A. Aškerca I, 1946, 355): »Gorazd je pa mojster! Zadnja balada je prelepa — klasična za deklamacijo — jaz jo znam že na pamet, in sem jo vže ženi in mami deklamoval. Deset Gregorčičev nema toliko epičnega talenta, kakor ga ima Gorazd. —« In vendar se je o njej doslej le malo pisalo in nepojasnjeno je ostalo celo razmerje do ljudskega izročila.

Očitno Aškerčeve so v »Mejniku« pač besede, da je Martin na sejmu voli prodal ravno Lahom — kadar so v stari Avstriji prišli na naše sejme laški ali bavarski kupci, so bile cene živini dobre — takisto je njegovo pripovedovanje o bitki pri Custozzi in besede, s katerimi se Martin hrabri na cesti, po kateri »včasih rado straši«; Aškerčeva so tudi knjižna rekla »med svojo in tvojo lastjo«, »na last tvojo« namesto nazornih: zemljo, gozd, njivo; reklo »odkar (je) duh moj odplaval na óni svet«, ki se ne ujema z ljudsko predstavo o blodečih strahovih in pošastih. — Od manjvrednega ljudskega pripovedovalca izhaja »kamen ta prekletni, ki ga mora Vid nositi, pa nasprotuje ljudski zgodbi, v kateri skesani grešnik hrepeni po rešitvi in ve, da je kazni sam kriv, ne pa kamen.

Ničesar pa ne vemo o tem, ali je ponočno srečanje živega soseda z mrtvim, oškodovanca in škodovalca, ter sporočilo o nagli smrti zemlje lačnega soseda Vida Aškerčeva domislica ali ljudsko izročilo. Tudi vemo le zelo malo o tem, koliko je balada »Mejnik« priča ljudskega izročila, koliko Aškerčevega pesniškega snovanja.

Razmerja Aškerčeve balade »Mejnik« do ljudskega izročila se je prvi dotaknil sam *Fr. Levec*, urednik LZ, ko je v opomnji k inačici *Martina Cilenška* v spisu »Kaj pripovedujejo na Ložnici« (LZ VII, št. 7, 1. jul. 1887, str. 411) dejal: »Glej prekrasno balado Gorazdovo »Mejnik« v 2. št. Ljublj. Zvona.« Leta 1910 je nato priobčil *Števan Kühar* novo inačico iz Bratonec v Prekmurju: Kmet, ki je zemlô podárao (ČZN VII, 1910, str. 120, št. 26); ponatisnjena je v avtorjevi »Slovenski čitanki« za peti razred srednjih šol (1921, št. 4, str. 6) z opozorilom na Aškerčev »Mejnik« (str. 289), prim. *M. Boršnik*, A. Aškerc, ZD I (1946), 355. Že po Aškerčevi smrti je povedal *Jos. Wester* v spominskem članku »V Aškerčevem rojstnem kraju« (LZ XXXII, 1912, 432): Rajni (Aškerc) sam mi je pravil, da je dokaj motivov za balade slišal iz ust svojega očeta, n. pr. *Mejnik*, *Godčeva balada*, *Svatba v Logeh*, *Skala v Savinji*, itd. (prim. *M. Boršnik*, A. Aškerc, 1939, 427; A. ZD I, 355). Leta 1937 je priobčil *Henrik Tuma* v svojem življenjepisu (Iz mojega življenja, 34) z nekaterimi drugimi pripovedkami tudi novo inačico pripovedke o mejniku (prim. *M. Boršnik*, A. ZD I, 355); še eno pa je zapisal *Milko Matičetov* v Obrovu v Brkinih, povedal mu jo je 21. avg. 1955 *Tone Markovkin* (r. 1893). Blizu v istem času sem sam naletel v Črticah iz duševnega žitka Štaj. Slovencev

dr. Jožefa Pajka (MS v Lj., 1884) pod zaglavjem »Mejniki« (str. 97) na dotlej neopaženo prvo priobčeno inačico naše bajke iz Muretinec pri Sv. Margareti na Ptujskem polju.

Teh petero slovenskih inačic z Westrovo omembo šeste je treba kajpada uvrstiti v številne inačice o kaznovanem grešniku zoper mejo, razširjenih na daleč po Srednji in Zahodni Evropi. Pregled nam nudi članek prof. *Friedr. Rankeja* »Grenzfrevler« v Handbuch des deutschen Aberglaubens (= HDA) III (1930/31), stp. 1257—1258, v katerem se pravi med drugim: »Mejni grešniki... so obsojeni, [a], če so njivo odorali], da hodijo po (pravi!) meji in pri tem kriče: »Tu gre meja!« [b], če so prestavljali mejnike], da nosijo (razžarjeni) mejnik ali mejni kol in pri tem vpijejo: »Kam naj ga dém?« Rešiti se mejo, c) z odgovorom »Od koder si ga vzel!« ali »Deni ga, kamor spada!« (splošno); d) s tem, da se mejnik postavi na pravo mesto, e) da se njiva pravilno priorje. Gl. še članek Fr. Rankeja »Erlösung«, odstavek o Wiedergutmachung: HDA II (1929/30), stp. 926. Literatura za motive a—e je navedena v opomnjah h Grenzfrevler 19—23 ter k Erlösung 21—28; dopolniti pa jo je z vrsto neomenjenih inačic, zlasti slovanskih, ter s pozneje priobčenimi od Slavonije in Estonske proti zahodu. Literaturo za danske, keltske in angleške inačice iz Evrope in Amerike nudi Stith Thompson, Motif-Index of Folk Literature. New enlarged and revised edition, Rosenkilde and Bagger, Copenhagen. Vol I, A—C (s seznamkom okrajšav za literaturo) 1955, Vol. II, D—E (1956); isto delo v prvi izdaji (Folklore Fellows Communications, Helsinki) Vol. V (No. 116, 1937). Navedena je pod sledečimi gesli (v slovenskem prevodu): E 345. 1. Mrtvi se vrne, da bi postavil na staro mesto mejnik, ki ga je prestavil. — E 416. Človek, ki je mejnik prestavil, ne najde pokoja v grobu. — Q 275. Prestavljavec mejnikov kaznovan.

Izmed slovenskih doslej znanih inačic spadajo štiri od petih k tipu s prestavljenim mejnikom in njegovo nošo (b + c, d), ki je razširjen po podatkih v HDA po vsej Srednji Evropi, široko po Franciji, po nemških preseljenjih tudi v državi Pensilvaniji v USA, na Slovenskem pa na Štajerskem, Dolenjskem in v Brkinih. Pa tudi peta slovenska inačica, prekmurska iz Bratonec, ki spada k tipu s podoravanjem zemlje (a), je zamenila prioravanje, t. j. popravo krivice (e) z nošo zemlje v »püti« (brenti), ki je zamenila mejni kamen (d), čeprav se z odvrženo zemljo storjena krivica ne popravi.

Potentakem je razumljivo, da tudi osnovni odstavek v Aškerčevi baladi — prva in druga, peta in šesta kitica z delom sedme — domala čisto ustreza motivnemu obrazcu večinskega tipa, slovenskega in evropskega (b + c, d).

Najbolj priljubljeni delni motivi, ki sestavljajo ta motivni obrazec, so: nekoliko »korajžni« nočni potnik, »v rožcah«, ali vasovalec — kraj, kjer rado straši (to je, kjer se je greh zgodil in grešnik pohaja) — pohajajoči umrli grešnik z mejnikom na rami — njegovi žalostni klici, kam naj bi mejnik dél — osorni, pa pravilni potnikov odgovor — grešnik poziv sluša in je s tem rešen. — Poglavitni motiv obeh tipov, pripoved o prestavljanju mejnikov ali o odoravanju njive, pa ima v inačicah različno mesto in različno obliko. Če podaja pripovedovalec zgodbo pre-

prosto, stvarno, kakor se je godila, tako rekoč kot zgodovinar ali časnikar, tedaj pripoveduje o grehu sam in kar v začetku zgodbe, potem šele preide preko grešnikove smrti in naložene mu pokore k pripovedi o nočnem potniku in grešnikovi rešitvi. Bolj novelistično ali baladno urejene inačice pa se pričenjajo tik pred rešilnim dogodkom (mediis in rebus) z nočnim potnikom in srečanjem s pošastnikom, greha pa se spove čisto na koncu grešnik sam, ko se potniku zahvaljuje za rešitev.

Prvi, bolj časnikarski način uporablja med slovenskimi inačicami samo *Küharjeva* inačica o podoravanju iz Bratonec; druge štiri inačice, vse o mejniku, pa so zgrajene po novelističnem vzorcu, tako tudi ustrezni osnovni del Aškerčeve balade in tudi edina dotlej priobčena slovenska ljudska inačica, ki jo je Aškerc mogel poznati pa jo je gotovo tudi poznal, *Pajkova* iz Muretinec (Črtice, 1884, str. 97), ki se glasi:

Kosci so šli jako zaran kosit. Ko so na senožet prišli, jim je nekdo, ktereга pa niso videli, spregovoril: »Kje bi dol djal?« Vse je strah spreletel, pa se nikdo ni upal zinoti. Po solnčnem izhodu se je duh zopet oglasil, in sicer ravno tako; tudi sedaj mu ni nikdo kaj rekel. Ko se ob ednajstih zopet oglasi, se je pa vendar eden izmed koscev toliko ohrabil, da mu je rekel: »Kjer si vzel, tam pa dol deni!« Duh pa mu je rekel: »Hvala ti! Ko sem na svetu živel, sem mejaša (t. j. mejnik) prestavil in moral sem ga po smrti vedno v rokah nositi, ti si me sedaj rešil.«

Ta inačica nima vseh značilnih potez, ki smo jih zgoraj omenili za inachični tip s prestavljanjem mejnih kamnov; tako je »korajžni« nočni potnik nadomeščen s kosci, ki delajo na senožeti od jutranjega svita do poldneva, in eden izmed njih se šele na koncu opogumi, da izreče rešilni odgovor; kraj, kjer ob nočni uri rado straši, je zamenjan s strahom pred ogovorom nevidne osebe v svitu, sončnem vzhodu in ob opoldanskem zvonjenju (ob enajstih). V tej inačici odpadle ali zamenjane motive dopolnjuje Tumova skopa poliška inačica takole (n. m.):

V Klanecu (NB to ni vas, ampak ledinsko ime) pri Polici je strašilo. Ko je zvonilo avemarije, se je za človekom, ki je hodil skozi klanec, oglasil zamolkel glas: »Počak me, počak me! Težku, težku! Kam čem djat, kam čem djat?« Pa je nekoč zakričal neki pijanec: »Kaj misliš, da ti bom jaz odnašal? Hudič, kjer si vzel, tja pa daj!« Odtlej ni več strašilo.

Tudi nobena druga slovenska inačica, ki jo poznamo, nima vseh značilnih potez. *Cilenškova* z Ložnice je močno podobna muretinski; jutranje in dopoldanske kosce je zamenjal voznik (pa ne omeni se, kakor v drugih inačicah, da bi bil vinjen). Inačica z Obrova *Milka Matičetova* pa je še bolj skopa od Tumove poliške:

Je biu jen Goučán, je šou z Javorja ponoći. Uan je biu eno malo uopít i je pršou do Rjáučanougá vrta v Ránen place. Uan je biu gore na ceste. Pa tu gouóri: »Kamo čen dèt?« Uan uozgora gouori: »Kad si úza, onda stave!« Tu su djali, da je tu dušu rišu, da ni blo več čut tega. — *Komentar poslušalcev inačico dopolnjuje*: »Danes se ne vica, ku prelože ne tirmen (cf. lat. terminus), ma pet hiž ali celu državu!«

Osnovni prvi in osrednji odstavek *Aškerčeve* balade »Mejnik« pa obsega vse značilne motive razen sklepnega, grešnikove rešitve; to je

Aškerc sam namenoma zamenjal. Ni dvoma, da Aškerc teh potez ni zbral iz različnih inačic, ampak da jih je dobil v eni sami, ki je v začetku v bistvu soglašala z inačico s Police, v nadaljevanju pa je bila podobna muretinski in ložniški. Ta inačica — čigava je bila, žal ne vemo — je torej šesta izmed znanih nam slovenskih inačic o grešniku zoper mejo, peta pa z motivom prestavljenega mejnika. Ta Aškerčev vzorec je mogel biti podoben vorarlberški pripovedki, priobčeni v zbirki *Vonbun-Beitla, Die Sagen Vorarlbergs mit Beiträgen aus Liechtenstein* (1950), št. 47, str. 74, ki spominja v prvi polovici nekoliko muretinske slovenske s Ptujskega polja. Glasi se (v slovenskem prevodu):

Dve uri hoda od vasi Au (Log) proti Damulsu leži planina Böden (Doli). Kadar koli so hlapci pozno ponoči stopili pred kočo, so čuli od daleč žalostni klic: »Kam naj jih odložim?« Počasi je prihajal bliže in bliže in ponavljal vprašanje s čisto razločnim glasom. Hlapci so kmalu spoznali, da je to duh, ki tako kliče, pa niso vedeli, kaj naj bi storili ali odgovorili, da bi dobil svoj pokoj. Tedaj se je nekoč planšar (t. j. sirar) pozno ponoči »v rožicah« vračal od Auer Kilbe na planino. Kar se oglasi pred njim klic: »Kam naj jih odložim?« Naglo mu odgovori: »Ej, tepec, kdo bo dolgo vpraševal? Od koder si jih vzel!« S tem je bil duh odrešen. Pokazal se je hlapcu v beli postavi in mu razložil, da je bil pred mnogimi leti lastnik te planine in je prestavljal mejnike. Za kazen ga je Bog obsodil, da mora toliko časa strašiti po planini, da mu kdo dá pravi odgovor. Nato mu duh ukaže, naj mu poda svoj žepni robec. Vanj je vtisnil svojo roko, ki je bila od ognja iz vic tako vroča, da se je še pozneje jasno poznalo na njem vseh pet prstov.

Sklep tega vzorca je Aškerc izpustil in ga nadomestil z drugačnim zaključkom. Ne da bi pošastni Vid mejnik odvrigel na pravo mesto ter Martina zahvalil za rešitev, prekolne »kamen ta prekleti«, ki ga mora nositi nazaj, odkar je umrl, »pač sto že let« in ga bo nosil — v nasprotju z ljudskim izročilom — menda na veke! In v blisku spozna Martin soseda Vida, ki je bil ob njegovem odhodu na sejem očitno še živ, pa je, kakor zve Martin drugo jutro, šele ta večer naglo umrl.

Teh nekaj ur večnosti, ki se pogubljenemu Vidu zdé sto let, si je Aškerc izposodil iz ljudske pesmi, v kateri je motiv uporabljen v nasprotnem smislu, ko se zdi menihu tri sto let ob petju rajske ptice kakor tri ure (SNP I, št. 306—309: Menih in rajska ptica, znana tudi na Štajerskem; prim. tudi *Valjavčevo* pesem *Od nebeške gloriije*, Slov. Bčela 1852, 201, *Pesmi 1855* in v slov. berilih). In človek bi dejal, da si je soseda Vida in njegovo naglo smrt v dopolnilo izmislil sam Aškerc.

To bi pa bila zmota.

V švicarskih planinskih krajih so pripovedke o prestavljenih mejnikih, kamnih ali kolih, posebno pogostne, pa so ohranile tudi še prvotnejši pomen; predvsem v inačicah, v katerih ne gre za kršitev meje med zemljišči posameznih kmetov, ampak za premaknitev mejnikov na občinsko ali srenjsko zemljišče, večinoma pašnike (Allmende), v korist sebičnega zasebnega kmeta (gl. *Jos. Müller*, *Sagen aus Uri*, hrsg. Bächtold-Stäubli, I, Nr. 1—419 (1926), II, Nr. 420—987 (1929); hrsg. R. Wildhaber, III, Nr. 988—1600 (1945), Nr. 575, 795, 796 ab, 798, 802 in še druge).

selecta II, 1952, 821): (Star kmet, ki so njegovi predniki že od 16. stoletja sedeli na dvoru Brok v švedski pokrajini Bohuslän, je pripovedoval o pravdi s sosedi na dvoru Kärslätt takole:) »Ljudje s Kärslätta so premaknili ograde (iz kamna) in so nam ugrabili tako zemljišča, nekoč pa so jih ljudje z Broka povabili pred sodišče in so bili obsojeni, da zemljišče, ki so ga nam ugrabili, vrnejo, ograde postavijo spet na staro mesto in kamne vložijo v jame, v katerih so prej ležali.« Listine te sodbe, izrečene 4. maja 1621, so se ohranile in izkazujejo tole: Lastnik Kärslätta je velik kos pašnika, pripadajočega obema dvoroma, protipravno ogradel in bil obsojen, da kamnito ogrado, ki jo je postavil, podere in odpelje. Spomin se je torej skozi tri stoletja zvesto ohranil, le to se je pozabilo, da spor ni šel za zasebno, ampak za skupno lastnino. Dvor je ves ta čas prehajal od očeta na sina; menjava posestniškega rodu bi bila spomin na ta pravni spor izročila pozabi.

Svetost občinskih in drugih javnopravnih meja sega globoko v predkrščanske čase. Primerjaj o tem *Historia Mundi* III. Der Aufstieg Europas (Francke, Verlag, Bern 1954), Viktor Pöschl, Die Einigung Italiens durch Rom, 1. Die geistigen und religiösen Grundlagen des Römischen Freistaates, str. 466—467: Treba se spomniti samo starorimske Arvalne molitve vsaj iz petega stoletja, če ne še iz starejše dobe; peli so jo Fratres Arvales in so jo še po več ko šest sto letih peli in vklesali v kamen v jeziku, ki ga navadni Rimljani že davno niso več razumeli. V njej so klicali Marsa, naj skoči na deželni prag, na mejo Rimskega polja (Ager Romanus), in naj na njem stoječ odganja vse preteče nezgode, kugo in vojno pustošenje. Tako so ob petem miljniku klicali božje varstvo na mejo rimskega mestnega ozemlja. Rimski duhovniki, pontifices (stavbniki mostov), so imeli za nalogo, da sakralno (svetostno) varujejo prehod čez Tiberov, mejno reko na severni strani; Rimljani so posvečali tudi mestno ozidje in hišni prag. — Podobno so bile meje svete tudi drugim starim narodom, o katerih nimamo sporočil — saj so tudi konservativni Rimljani ohranili to naziranje in čustvovanje še iz prejšnjih dob pastirsko-agrarne kulture.

Razumljivo, da so duše kršiteljev svetih meja morale prav tako brez pokoja begati po nočnih teminah kakor duše ljudi, ki jih svojci niso pravilno po obredih pokopali. V krščanski dobi so te nemirno blodeče (pohajajoče) duše (»pošasti«) dojeli kot duše, ki se »vicajo«, dokler s popravno krivic, ki so jih storile, ne dobe miru.

V švicarskih, vorarlberških in tirolskih planinskih krajih pa se je motiv posmrtnega pokorjenja zaradi krivično premaknjenih meja prenesel tudi na druge v planinah storjene krivice. Tako morajo planinski pastirji, ki so zakrivali pogin kakega živinčeta, ne da bi bili lastnika za to odškodovali, to po smrti noč za nočjo ponavljati, dokler kdo iz usmiljenja namesto njih škode ne poravna ali izprosi, da se jim odpusti (Jos. Müller, Sagen aus Uri, Nr. 555, 572, 925⁹, 930, 932, 933¹⁻³, 934, 936, 980, 981, 984—986 i. dr. Vonbun-Beitl, Die Sagen Vorarlbergs [1950], Nr. 42, 48, 59, 188. R. Beitl, Im Sagenwald. Neue Sagen aus Vorarlberg [1953], Nr. 388, 500). Tako morajo planšarice, ki so dobro skrbele za živino bogatih, živino ubogih pa zanemarjale, po smrti v najhujši zimi hoditi na planino oskrbovat tam se nahajajočo (pošastno) živino ubogih (Jos. Müller, n. d. Nr. 942¹, 974, 982¹⁻³ i. dr.; Vonbun-Beitl, n. d. Nr. 151; Beitl, n. d. Nr. 478; Karl Paulin, Die schönsten Tiroler Sagen, 1955, str. 139s).

In prav med temi pripovedkami je ena, ki se motivno popolnoma ujema z zaključnim delom Aškerčeve balade »Mejnik«. To je pripovedka o planšarici na planini Spullers (*Vonbun-Beitl*, n. d., oddelek Klostertal und Lechtal, št. 151, str. 126):

Tam gori na planini Spullers je bila nekdanj planšarica; ta je oskrbovala samo živino bogatih ljudi, ubogih ljudi živino pa je stradala. In to je uganjala mnoga poletja. Tedaj pa, nekoč pozimi, ko so ljudje že davno odšli s planine, se napoti lovec proti Spullersu na lov in tu sreča planšarico, ki o njej pripovedujem; glava ji je kakor obrobljena s peskom in snegom, rdeča jopa zmrzla ko kamen kost, na podlehti ji visi čeber. Lovec se ne more dovolj načuditi in vpraša: »No, planšarica, kaj si tudi ti tod na poti in hočeš ob tem času na planino!« »Da,« reče ona, »moram gor na Spullers krmit ubogih ljudi prašiče, bogatim sem jilf že nakrmila.« In gre dalje svojo pot. Lovec začuden gleda za njo in misli sam pri sebi: »Tu pa ni vse čisto!« In ko pride proti večeru domov na vas, začuje s stolpa mrliški zvon; na vprašanje, komu zvoni, mu povedo: »Planšarici s Spullersa.«

Prvi dve izdaji (*Volkssagen aus Vorarlberg*), drobna zvezka, je priobčil Vonbun (1824—1870) leta 1847 z 32 besedili in 1850 s 50 besedili; tretja izdaja (*Die Sagen Vorarlbergs*, 1859) obsega 114 pripovedk in legend in verjetno je med njimi tudi »*Die Sennerin auf Spullers*« (v 4. izdaji je v oddelku »Geister« št. 1). Vse te tri izdaje so izšle v narečju, tretja še v težko čitljivi fonetični pisavi. Četrto izdajo, ki jo je že Vonbun pripravljaj, je 19 let po njegovi smrti pomnoženo in v običajnem pravopisu priobčil *Herman Sanders* (1889). Malo je verjetno, da bi bil Aškercu prišel pred oči kateri prvih treh v narečju priobčenih tiskov, saj je bil mlajši skoraj toliko star kakor pesnik sam; najmanj se je moglo to zgoditi v Šmarju, kjer je »Mejnik« nastal, ko je znano, da je živel pesnik tam v ostrem odporu zoper po sili nemško trško okolje. Četrta izdaja z 234 besedili pa je izšla dve leti potem, ko je bil »Mejnik« že natisnjen (gl. *Vonbun-Beitl*, n. d., str. 20s., 22s., 26s., 295—301, zlasti 297: IV. Geister. 1. *Die Sennerin auf Spullers*).

Proti tej domnevi govori tudi Aškerčeva beseda *Jos. Westru*, da je motiv za »Mejnik« slišal iz ust svojega očeta. (Žal, da si Wester ni izprosil od pesnika same inačice!) Ta beseda se ne more nanašati na predlogo prvemu delu balade, ki ji je Aškerc zavrgel bistveno potezo, legendarni sklep, grešnikovo rešitev. Aškercu realistu in baladniku ta sklep ni ustrezal, saj ni hotel ustvariti spodbudne legende, ampak trpko balado. Motiv iz očetovih ust je bil torej po vsej verjetnosti tisti, ki ga je uporabil za mrki krepki baladni zaključek.

Pripovedka Aškerčevega očeta je bila potemtakem pač bližnja sorodnica Vonbunove vorarlberške bajke, le da ni govorila o planinki, ampak o prestavljavcu mejnika. To bi bila sedma slovenska inačica te bajke. Šesto, bolj ali manj podobno ložniški in muretinski, je Aškerc spoznal morda v Šmarju ali okolici, ki leži nekako na pol pota od Gotovelj v Savinjski dolini do Muretinec na Ptujskem polju.

Obe značilno različni inačici ljudskega izročila o prestavljavcu mejnikov je Aškerc strnil v novo, enotno, dramatično stopnjevano umetnino jedrnatega sloga in s posebno učinkovitim zaključkom, za kar vse je prav »Mejnik« klasičen primer (*M. Boršnik*, A. Aškerc, 87, prim. 89).

Vendar se mu to ni posrečilo brez slehernega šiva: prepozno je prešel od prve inačice — z rešitvijo pokorečega se grešnika — k drugi inačici — s pravkar umrlim grešnikom, ki o njegovi rešitvi ničesar ne čujemo. Poglavitna hiba je, da sosed Vid v smislu prve inačice vprašuje, »kam bi (sc. mejni kamen) del«, na rešilni Martinov odgovor, naj ga dene, »kjer si vzел«, pa tega ne stori, ampak govori v smislu druge inačice samo o svojem grehu in pokori ter povrhu še prekolne »kamen ta pre-kleti« in ga še dalje prenaša.

Tudi ni v redu, da Martin soseda spozna šele ob blisku, ko mu ta že prej dve kitici govori; zares pa je človeka v temi laže spoznati po glasu kakor ob trenutnem blisku z očmi. Tudi Martinov strah, češ »popotnike da včasi rado straši ob cesti tej«, v zgodbi, v kateri grešnik to noč očitno šele prvič straši, ni z ničimer utemeljen. Strah naj bi zbudili v Martinu prvi oddaljeni klici, še nerazumljivi, pohajajočega Vido-vega duha, naj bi se stopnjeval ob njegovi Martinu nerazumljivi izpo-vedi — saj je soseda videl še pred odhodom na sejem živega — grozo in ubeg pa naj bi sprožil upognjeni Vid, »na rami mejnik noseč«.

Ti vbodi v šivu pa so postali vidni šele zdaj, ko se nam je odkril dvojni vir Aškerčeve balade, in še danes jih zakriva krepko stopnjevanje napetega dejanja z izrazitim strnjenim slogom in presenetljivim zaključkom. Posebej je omeniti še ritmično obliko, ki se skladno prilega lapi-darnemu slogu. Kakor udarci s kladivom se čujejo navidezno okorni ritmi »Sejm bil je živ«, »tam par volov«, »sam gre domov«, »tod obsorej«, »zrl ji v oči«, »Joj! kam bi del?«, »I, kjer si vzел«, »pač sto že let«, »mejaš naš — Vid«. Mnogim se zde nerodni, nespretni, upirajo se šolarski deklamaciji — pa se vendar prilegajo vsebini in slogu balade. Spominjajo zelo na podobno ritmiko v Prešernovih sonetih, ki se je tudi mnogim zdela »okorna«, pa je izraz najtanjšega umetniškega čuta. Gl. sonet Marskteri romar: Mársktéri (v. 1), svét Antón Jézusa várje (v. 2), Sléd sence zárje (v. 6), Unstránske glórje (v. 7), Ukàz želj vléče (v. 12), Ur krájši ték (v. 14) in še mnogo mest v Sonetnem vencu, Sonetih ne-sreče idr.

Če je Aškerc podobne in drugačne »okornosti« pozneje uporabljal na napačnem mestu, je to pač znamenje njegovega poetičnega propa-danja, tu pa so na svojem mestu, umetniško upravičene.

R. Kolarič

SLOVENSKA NAREČJA

Slovenski jezik že ob prihodu Slovencev v današnja bivališča ni mogel biti enoten. To je povsem razumljivo. Če je bilo Slovencev toliko, da so zasedli tako veliko ozemlje, kakor ga imajo danes in so ga precej stoletij imeli še več, je pač jasno, da so v svojih končnih bivališčih na prehodu v današnjo domovino morali prav tako zavzemati velik teri-torij in da njih govorica že zato ni mogla biti enotna. Zgodovinski razvoj slovenskih narečij nam kaže, da niso vsi Slovenci prišli v današnja biva-

lišča hkrati, da je med posameznimi naselitvenimi valovi lahko preteklo celo več desetletij. Kdor se zaveda še dejstva, da imajo starši tudi starejšo razvojno stopnjo govora kakor njih otroci, bo ob vsem tem pač razumel, da so v jeziku prvotnih Slovencev ob prihodu na današnje ozemlje morale biti ne samo med starejšim in mlajšim rodod, marveč tudi med prebivalci posameznih novo naseljenih pokrajin že zaznatne razlike. Tudi ni nikjer dokazano, da so vsi Slovenci prišli iz istega prvotnega naselitvenega področja in da se niso že v praslovanščini plemena, ki so morala biti tudi že jezikovno nekoliko diferencirana, med seboj močno mešala. Pomisliti moramo, da so bila slovenska plemena tik pred priselitvijo v današnja bivališča v zadnjem prehodnem stanovišču vsaj nekaj desetletij, če ne stoletij, v stikih z drugimi vejami slovanskih plemen, zlasti s češko in slovaško na eni strani, s srbskohrvatsko in deloma bolgarsko na drugi strani. Da so bile med temi govori nekoč v času pred razselitvijo v današnja bivališča tesnejše zveze, nam potrjuje vrsta skupnih jezikovnih pojavov.

Jezik prvotnih Slovencev ob njih prihodu v današnje kraje torej ni mogel biti več nespremenjena praslovanščina, kaj šele, da bi štiri sto let po prihodu nespremenjena ostala. Ne moremo sicer še govoriti o slovenskih narečnih skupinah, vendar pa že o nekakih narečnih zasnovah, ki so nastale vsaj v zadnjem prehodnem bivališču do današnje domovine.

Nova domovina je bila gorata ali vsaj posamezne dele nove domovine so ločile in še ločijo visoke gore, preko katerih je bilo v takratnih časih gotovo še manj prehodov kakor danes. Mnogi deli nove domovine so bili tudi porasli z velikimi, neprehodnimi ali vsaj težko prehodnimi gozdovi. Nova domovina Slovencev je bila torej geografsko zelo razbita, bržkone bolj kot praslovanska domovina ali razna prehodna ozemlja, preko katerih so potovali in se v njih dalj časa zadrževali. Velika zemljepisna razbitost nove domovine je med priseljenci pretrgala tudi mnoge jezikovne vezi, ki so jih prej družile. Prebivalci posameznih delov nove domovine so se začeli jezikovno samostojno razvijati, in sicer tako, da so se nekatere že prinesene zasnove okrepile (n. pr. onemitev fonetično šibkih reduciranih vokalov) in da so zaradi geografske osamlosti nastale nove razvojne tendence; nekatere stare razvojne težnje pa so prenehale delovati (n. pr. sistem odprtih zlogov).

Tudi preostanki staroselcev v novi slovenski domovini (a ti narodnostno in jezikovno niso bili enotni) in soseščina z novimi narodi so nekoliko vplivali na različen nadaljnji razvoj slovenščine. Prav tako je nova vera, ki je z misijonstvom ali z oboroženo silo prihajala med Slovence, raznolični razvoj slovenščine pospeševala. Prehod Slovencev v zahodni, fevdalni politični in družbeni sestav je te razvojne tendence še bolj podpiral. Fevdalna političnouppravna, še bolj pa cerkvenouppravna razdelitev slovenskega ozemlja sta raznoličnemu razvoju slovenskega jezika dali že podobo jezikovne razcepljenosti na narečne skupine in deloma že na narečja. V dobi od konca 9. do konca 12. stoletja so se slovenska narečja v glavnem že izoblikovala, celo zasnutki govorov so se že razvili. Nemška kolonizacija na današnjem strnjemem slovenskem ozemlju na razvoj slovenskih narečij ni imela skoraj nobenega vpliva. Sledovi so vidni v glavnem le v besednem zakladu.

Iz narečnih zasnov, ki so jih prvotni Slovenci prinesli s seboj, in tistih, ki so prva tri stoletja iz gori omenjenih vzrokov nastale v današnjih bivališčih, so se nekako do začetka 10. stoletja že razvile *narečne skupine*, saj jezikovni razvoj prvih tri sto let po priselitvi ni miroval, kakor ne miruje danes. V nadaljnjih tri sto letih, nekako do konca 12. stoletja, so se razvila že slovenska *narečja*, kakor nam najnovejši študij slovenskih narečij in zgodovinskih zapisov jasno potrjuje. Tudi nadaljnji razvoj v *govore* je bil že zasnovan. Govori se potem še nadalje razvijajo v *govorico* posameznih krajev, družin ali ljudi.

Na razvoj slovenskih narečij so domala tisoč let delovale skoraj brez izjeme le sredobežne sile. Slovenci ves ta čas nismo bili ne politično, ne upravno, ne cerkveno združeni. Tudi nismo imeli svojega knjižnega jezika, ki bi v državoupravni, sodni, družbeni ali cerkveni rabi vsaj omiljeval sredobežne sile v razvoju slovenščine, kaj šele, da bi jih ustavil. Današnja knjižna slovenščina pa kaže v skoraj brezizjemni rabi v vsem javnem in zasebnem življenju Slovencev take sredotežne tendence, da nadaljnji razvoj govorov in narečij ne samo zavira, marveč narečja sploh izpodriva, da so začela polagoma odmirati. Zato je tudi skrajni čas, da si slovenska narečja čimprej zapišemo in posnamemo in posloščemo.

Če bi že danes mogli izdati nov zemljevid slovenskih narečij, bi bil marsikje nekoliko drugačen od Ramovševe Dialektološke karte slovenskega jezika (Ljubljana 1931). Raziskave narečij na terenu pa še daleč niso zaključene in torej tudi še ne moremo podati končne zemljepisne podobe slovenskih narečij. Zato se bomo tudi tukaj še držali Ramovševe dialektološke karte in zemljevida v novi Slovenski slovnici (Bajec-Kolarič-Rupel, 1956, str. 75).

Po Ramovšu ločimo sedem *narečnih skupin*: I. koroško; II. primorsko; III. rovtsarsko; IV. gorenjsko; V. dolensko; VI. štajersko; VII. panonsko. Imena narečnih skupin pa se ne krijejo v celoti z današnjimi zemljepisnimi pokrajinami.

I. *Koroška* narečna skupina obsega ziljsko, rožansko, obirsko, podjunsko, mežiško in remšniško narečje. Remšniško narečje se govori vzhodno od Dravograda na nekdanjem Štajerskem (a je to ozemlje nekoč spadalo h Koroški), in sicer po Kapunarju in Remšniku nad Dravo in severozahodnem Pohorju pod Dravo skoraj do Fale. Po izvoru spada h koroški narečni skupini tudi rezijansko narečje. — Ta narečna skupina ima deloma (v podjunščini) še ohranjena stara nosna samoglasnika *o* (zob, moka) in *ę*, le da je zadnji prešel v nosni *a* (pata, rap), ali pa je nosni izgovor že izgubila in sta samoglasnika *e*, *o* tudi v dolgih zlogih še široka (pēt, gōšča¹ v Zilji). Staro psl. skupino *dl* imajo na Koroškem še ohranjeno, zato tam še modlijo in govorijo kriduo iz kridlo za krilo. Psl. dolgi *ě* (jat) je dal *ie*, *io* in celo *í*, n. pr. rož. mīsenc, srīæn ali srīn. Pred *e* in *i* preidejo *k*, *g* in *ch* v *č*, *j* in *š* (kakor v gorenjščini), n. pr. roče, noje, oreši. Z gorenjščino veže kor. skupino še prehod skupine *la* v *ua*: je piua kobiua pa j šua. Števniki od štirideset dalje v drugem delu nimajo -deset, marveč -red(i): štiriredi, petred. V koroški narečni

¹ ^ pomeni dolgo padajočo intonacijo, ^ dolgo rastočo, ^ kratko padajočo. Iz tehničnih razlogov je bilo treba opustiti še nekatere diakritične znake.

skupini so doma še stare besede in njih oblike: vigred, bratr, pəpər, u roce, u Biláci. — Rezijsko narečje je od 14. stoletja dalje prišlo pod vpliv primorske narečne skupine. Zato kaže danes sledove obeh.

II. *Primorska* narečna skupina je manj enotna in jasna. Vanjo spadajo rezijsko narečje z novejšim razvojem, tersko in nadiško narečje v Beneški Sloveniji, dalje briško, kraško, brkinsko in šavrinsko narečje. Meje med šavrinskim in brkinskim narečjem, zlasti pa med brkinskim in notranjskim še niso popolnoma dognane. Meje te skupine pa tudi do rovtarske narečne skupine še niso povsem raziskane. Najvažnejša skupna poteza obema tema narečnima skupinama in še notranjščini je izguba rastoče intonacije. Vsi poudarjeni zlogi so padajoče intonirani in so po kvantiteti le dolgi ali kratki. Dolgi e-jevski (iz e, e, ě) in o-jevski (iz o, o) samoglasniki se ponekod razvijajo v rastoče dvoglasnike (ie, uo), iz teh pa v nadaljnjem razvoju lahko nastaneta zopet enoglasnika i, u, n. pr. tersko ciesto, kakuoš, kraško mûš, galûp, cerkljansko že desít. V dolgih zlogih je za ъ, ь ohranjen a (dân), v kratkih zlogih pa imamo ponekod a, drugod pa že polglasnik a-jevske baze, n. pr. pàs. Glas g je prešel v zveneči spirant γ (ðyiñ, γròp). Za obe skupini in notranjščino sta značilni analogični obrazili -sta (II. in III. os. dv.) in -ste (II. os. mn.) pri vseh priponskih glagolih (rečesta, rečeste). Primorska skupina še natančno loči é od ě (hěr, trěci : večěr, češćenà) itd.

III. *Rovtarska* narečna skupina obsega narečja in govore ob Soči nad Tolminom (borjansko, bovško, kobariško), dalje tolminsko, cerkljansko, črnovrško, poljansko, škofjeloško, horjulsko in logaško narečje. Kakor smo že gori omenili, je tesneje zvezana s primorsko narečno skupino, deloma z ziljskim narečjem (v preide v b): ělobèk, bíno, manj z gorenjščino in dolenjščino. Rovtarsko skupino označuje še pogostno končniško poudarjanje (ženà, məylà, mlekò, ělobèk itd.) Glas f preide v h (hižou iz fižòl, kohè iz kofè). Ponekod imamo za končni -d medzobni pripornik th (nezveneči angleški th). Za dolge e-jevske samoglasnike (e, e, ě) imamo ie ali že dolgi i: tripièt, lítas, za o-jevske (o, o) pa uo ali u: zuòf, γaspùth. Akanje je skoraj splošno in popolno: bayàt (iz bogat), abràs, n. sg. žita. Refleks kratkega ə iz ъ, ь se je v več rovtarskih govorih razvil v kratek, širok o: pòs, pòku (pekel), tòma, dòš, stòza; tudi γordù (grdo), wòrch (oreh), mòrtu (mrtev) itd. V cerkljanskem in črnovrškem dialektu pa je dolgi samoglasniški r dal rò: dròva (drva), gròm (grm), pròva (prva) itd.

IV. *Dolenjska* narečna skupina ima tale narečja in govore: notranjsko (kaže že močne vplive primorske skupine), zahodnodolenjsko, vzhodnodolenjsko, posavskodolenjsko, medijsko, šokarsko, srednjebelokranjsko, privrško in kostelsko. Za dolenjško skupino je značilen precej počasen govor, zato so samoglasniki daljši kot v gorenjščini ali primorski narečni skupini. Tudi padajoča in rastoča intonacija na dolgih zlogih sta izrazitejši in bolj slišni, le notranjščina je pod vplivom primorskih in rovtarskih narečij rastočo intonacijo že izgubila. Dolgi o je prešel v dolgi u: nùs (nos), ùs (voz), úkna; prav tako tudi končni nepoudarjeni -o za poudarjenim zlogom: mléiku. Akanje (= o v a) je le ponekod znano in nepopolno. Psl. poudarjeni ě je na vsem področju prešel v ai, ei, e: zváizda, zvéizda, zvéizda, svéiča, sněig/h, nepoudarjeni ě pa v i: tigà,

prešlo že v tógà. Za ę in novo akutirani è ima dolenjščina ie (srièca, griem, siédəm); prav tako dasta ọ in novo akutirani ò v dolenjščini úo (kúoža, úosəm, núosəm iz nosim). Po naglasnem preskoku iz ženà v žena, nogà v nógà je v dolenjščini nastalo iè (žièna in še nadalje žána) in uò (nuòga), kar se je v nekaterih dolenjjskih govorih razvilo v ozki enoglasnik ó (nóga). Vsi samoglasniki so na svoji poti v rastoče ali padajoče dvoglasnike (ọ v uo, è v ei) ali dvoglasniki v enoglasnike (uò v ó, iè v é) lahko po raznih govorih zastopani tudi z vmesnimi razvojnimi stopnjami. Dolgi u je v zahodni dolenjščini dal ü, v notranjščini in tudi v kraščini pa y (razokroženi ü): užna (júžina), kryha. Soglasniška skupina šč ostane v dolenjščini nespremenjena (išçe, ščuka).

V. *Gorenjska* narečna skupina je najbolj enotna od vseh; Ramovš loči le selško in gorenjsko narečje. V poslednjem poznamo štiri važnejše govore: severozahodni (od Kranja navzgor), srednjegorenjski (Ljubljana—Kamnik—Kranj), severovzhodni ob Radomlji, ki je prekril nekdanjo štajersko narečno osnovo, kakor še v srednjesavinjskem govoru, in južnovzhodni gorenjski govor (na obeh straneh Save od Ljubljane do Verneka pri Litiji); ta se že približuje dolenjščini. Gorenjščina ima hitrejši tempo govora, zato so samoglasniki krajši kakor v dolenjščini in intonacije (rastoča in padajoča) ne tako izrazite. Dvoglasnikov za prvotne enoglasnike (è, e, ę, o) nima. Vsi psl. e-jevski samoglasniki (è, ę, dolgi e) so se razvili v dolg ozek e: bléd, jéza, pèč; prav tako ọ in dolgi o v o: môž, môst, wókna, kóža. Sekundarno poudarjena e-, o- sta dolga in široka: žena, nógà. Samoglasnik o v zlogu pred naglašnim prehaja v zelo ozek o ali u: potreben, pokázou (Bohinj), gurét (iz goréti), ukò (iz oko). Akanje imajo v glavnem le končni zaprti zlogi za poudarjenimi zlogi: sítnast, urédnast, žéuat (iz želod). V severozahodnem gorenjskem govoru je ohranjeno še končniško poudarjanje: sužbà, vodà, njegà, engà, žganè, rasè, zustè (zveste). Skupina ła se je spremenila v wa, ua: rekua, žəwòsc (želodec); lu- je prešlo v u-: úč (luč), úknca (lunjca). Mehka l' in ű sta otrdela: wóla (volja), kòn kóna. Soglasniki k, g, ch preidejo pred e in i v č, ž, š: čétna (ketna), boh. Vóje (iz Loge), boh. pšê (iz bolhe). Samostalniki srednjega spola postanejo v ednini redno moškega spola (končni -o se reducira, -e pa ne); ta drúh lét, dóber kosíu (kosilo), tópu sònce, swadək žganè. Skupina šč se asimilira v š: wóšəm (voščim), iše (išçe).

VI. *Štajerska* narečna skupina zavzema domala vse ozemlje slovenske Štajerske, razen dela mežiškega narečja ter remšniškega in prleškega narečja. Haloški govor in goričansko narečje spadata po svoji osnovi v štajersko narečno skupino, prav tako prvotna prekmurska zasnova, ki jo je še pred madžarskim vdorom prekril drug južnoslovanski element. K štajerski narečni skupini pa štejemo danes osrednještajersko narečje med Konjiško goro, Dravinjo in Dravo do Zavrča na severu, slovensko-hrvatsko mejo pod Halozami in Sotlo na vzhodu, do posavsko-dolenjskega govora na jugu (po vrhovih severno od Save), do Savinje od Rimskih Toplic do Celja in nekako do Dobrne na zahodu. To narečje ima več govorov. V štajersko skupino spada še srednjesavinjsko narečje, ki je precej pogorenjčeno, dalje gornjesavinjski govori, pohorsko narečje s kozjaškim govorom in goričansko narečje. To narečno skupino označujejo tele poteze: samo padajoča intonacija v dolгих in kratkih

zlogih; stapljanje dolgih in kratkih poudarjenih zlogov v srednje dolge (obe potezi sta sorazmerno mladi). Psl. ъ in Ъ sta v dolgih zlogih prešla v dolgi ozki e (koroško in rezijansko široki e): dĕn, vĕs (vicus), v kratkih pa v kratki, široki e: pĕs, mĕša, mōuker. Psl. ě je na vsem ozemlju dal ai, ei ali že e: strāila, strāiha, brĕig, lĕitu, rĕis, brāza, na klĕh (iz tlĕh). Psl. padajoče poudarjeni ò se je povsod razvil v ou, ponekod dalje v au, drugod pa lahko v srednji ali ozki enoglasnik o ali celo u: stōu (sĕto), nōus in nāus, kōuža in káuža, toda vŭla (iz volja), mŭker. Prvotni a v večini govorov prehaja v široki o (stopnja labiovelarnosti je tu manjša, tam večja): mlātit in mlōtit, vrōta, jōboka. Obrazila -va v I. os. dv. je povsod nadomestila končnica -ma: grĕma, dāma, pri brezpriponskih glagolih pa se govorita le končnici -ta, -te namesto -sta, -ste: dāta, vĕte iz dasta, veste; isto tudi v naslednji narečni skupini. Ves južnovzhodni del pozna tudi prehod dolgega u v ŭ: klobŭk, dŭša, plŭča.

VII. *Panonska* narečna skupina ima samo dve narečji: prleško in prekmursko (haloško in goričansko narečje spadata k štajerski narečni skupini, središki govor je pa izrazito spodnjeprleški in le njegova govorica). Goričansko narečje je v vzhodnem delu izrazito mešano narečje iz štajerskih in prleških jezikovnih prvin (nastalo v času madžarske okupacije Prlekije od 900 do 1200). Še bolj pa ima značaj mešanega narečja prekmurščina, zelo malo pa prleščina, ki je poleg gorenjščine najbolj enotna. Prleščina sega na severozahodu nekako do črte Vurberg ob Dravi nad Ptujem—Slatina Radenci ob Muri. Severozahodno od tod je goričansko narečje, ki je na vsem pasu ob Muri do Radgone in še nad njo zvezano s prekmurščino (z enakim razvojem ě v ei, padajoče poudarjeni ò v ou idr.). Ta zveza ni pretrgana, kakor je mislil Ramovš. — Tudi ta narečna skupina nima več rastoče intonacije. Mesto akcenta in kvantitete samoglasnikov pod njim pa so mnogo bližje štokavskim kakor slovanskim in kajkavskim. Prleščina ima za stalno dolgi ě dolgi ozki e: snĕg, zvĕzda, grĕh, za staroakutirani ě pa kratki srednji è: cĕsta, lĕto, torej v obeh primerih enoglasnik in ne dvoglasnik kakor haloščina in goričansko ter prekmursko narečje. Dolga ъ in Ъ sta dala v prleščini dolgi, ozki e (dĕn, tĕst). Prav tako sta se razvila v srednji ali ozki e psl. e in ę: lĕd, žĕn; plĕs, rĕp. Psl. o in օ dasta v dolgih zlogih prav tako dolg in ozek o: bōs, nōs, stō, okō in ōko; zōb, okrōgel. Dolgi a bolj ali manj prehaja v široki ali celo ozki o: bōbji (toda bāba), lōs (toda: v lasĕh). Dolgo ali kratko poudarjeni u je prešel v ŭ (sŭhi), nepoudarjeni pa v i (posiŭiti). Skupina tŭt je v dolgih in kratkih zlogih dala tut: gŭčati, gŭč, pŭh, vŭga; za -ŭ na koncu besede, zlasti v opisnem deležniku, pa se v Spodnji Prlekiji (jugovzhodno od črte Ormož—Ljutomer—Cven ob Muri) govori -o: šō, dō, rĕko, nōsio (kakor v medmurščini), severozahodno od te črte pa -a: je vĭda, dĕla, zvonĭja, pozvŭna. — V prekmurščini imamo za ъ in Ъ iste reflekse kakor v prleščini: dĕn, pĕn, d'ĕnoti (iz grĕnoti), pās; za stalno dolgi ě je ei: brĕig; za staroakutirani pa è kakor v prleščini: cĕsta, brĕza. Prvotni padajoče poudarjeni o in օ se glasita ōu: nōuč, okōu; novo akutirani ò v nezadnjem zlogu pa kot kratek srednji ò (kakor v prleščini): vōla, ōsen, kōld'e (kólje). Poudarjeni u preide v ŭ in pred r-om v ō: vōra (ura), Mōra (Mura). Soglasnik j prehaja ponekod v d': d'āice, d'ĕsti, zobd'ĕ.

To je v največjih obrisih podoba slovenskih narečij. So izredno zanimiva, ponekod kažejo neverjetno starinske poteze, ki so včasih enake še praslovanskim, drugod pa tako oddaljene od njih, da jih ni mogoče več prepoznati, n. pr. bratr (psl. bratrъ): uāgij (psl. oġub).

Kakšno pa naj bo naše razmerje do narečij? Slovenski neizobraženi človek na deželi ima v razgovoru z izobražencem povečini občutek, da je njegov domači govor nekaj manjvrednega in se ga zato nekoliko sramuje in skuša zavijati po knjigi. Krivda za ta manjvrednostni kompleks leži na slovenski šoli, ki je desetletja in desetletja otroke že v ljudski šoli učila, da je govor domače hiše in vasi nekaj grdega in se v šoli in olikani družbi ne sme rabiti. Učitelji so dostikrat otroke kaznovali, če so govorili v domačem narečju. Šola, predvsem osnovna, še do danes ni znala najti prave poti iz otrokovega domačega govora v pismeni jezik. Od prvega šolskega dne govori otroku neživ, umeten jezik in zahteva, da ga tudi otrok takoj zna. Toda knjižni jezik je v bistvu umetna tvorba in se ga mora sleherni naučiti, kakor se mora naučiti tujega jezika. V slovenskih osnovnih šolah pa še vedno zahtevajo, naj zna otrok prvi dan, ko pride v šolo, ta umetni, zanj tuji jezik, kakor so še pred sto leti zahtevali, da so morali slovenski otroci v takratnih nemških šolah znati prvo šolsko uro nemški. Naša miselnost se v tem ni dosti spremenila.

Kakšen je odnos drugih, nešolskih slovenskih izobražencev, tudi pisateljev in pesnikov, do slovenskih narečij? Povečini tak, da se iz njih oziroma ljudi, ki jih govorijo, norčujejo. Slovenski izobraženci imajo torej do narečij ravno tak privzgojen manjvrednostni kompleks kakor slovenski neizobraženec na deželi. Slovenski pisatelji redkokdaj uporabljajo narečja, le posamezne besede ali stavke, in še te za dosego humorističnega ali komičnega učinka, da se tako rekoč iz pripadnika narečja norčujejo. Tudi nekatere oddaje slovenskih radijskih postaj so uglašene na to noto. Smo torej še vedno na stališču Kurenčkove Nežke, Boltetovega Pepeta in podobnih piscev, ki so narečje uporabljali le za smešnejše ljudi ali dogodkov. To razmerje ni zdravo. Zakaj so pa n. pr. Hrvatje znali pisati krasne pesmi v kajkavščini (Domjanić) in čakavščini (Nazor)? Ali morda pri nas to ni mogoče? Nekaj truda je kajpada treba za to. Tudi lokalno močno pobarvane povesti in romani bi se dali pisati v narečjih. Stvar je vsaj poštenega premisleka vredna. Doslej so slovenski pisatelji in pesniki iz ljudskega govora povečini jemali le besedni zaklad, pa še za tega so jim včasih papirni govnobrbci očitali, da je provincialen, trivialen in ne vem kakšen še. Pa so vendarle narečja največja zakladnica jezikovnega bogastva: glasovnega, oblikovnega, besedotvornega, slovarskega, stavkotvornega in slogovnega. Narečja je treba samo spoštovati, jih študirati in se iz njih prav učiti tudi za knjižni jezik.

Celo slavisti so včasih mnenja, da morajo narečja čimprej izginiti in se stopiti v enoten slovenski pisani in govorjeni jezik (koiné). Taki slavisti imajo ravno tako manjvrednostni kompleks do narečij kakor drugi izobraženci. Moč knjižne slovenščine pa je danes že tako velika, da sama od sebe izpodriva narečja in tega procesa ni treba nasilno pospeševati. Bi bila največja škoda ravno za knjižni jezik.

Za primer skupnosti in razlik med narečnimi skupinami priobčujemo pripovedko, postavljeno v eno narečje iz vsake narečne skupine:

1. *Koroško* (ziljsko): Král Mætjáz læzi pa spí u tistej γoári, číer sta duá hřibra² kæp pãrsua. Al mó čvábak ulíæce sábuo z nóžnc, je næ móre potéynti; kæ jo bó tuæ móγo, bo Mætjáz ustou pa bo koænc sviata.

2. *Primorsko*: Král' Matjáš liži jin spí z vójsku u tísti γóri, kæmæ sa chřibi skúpei přšli. Če mu člóvek uléæe sábl'u sæz nõžnce, je næ móre potéynt; ku ju bu pei kædú zmóγu, bu Matjáš ustóu jin bu kónc svetá.

3. *Rovtarsko* (Idrija): Král Matjáš læzi n pa spí ssuóje wóiska u tísti γuór, kúdær sa γriçi skúpei pãrřl. Če mu člóuk ulíæe sáble iz nuožnc, je næ muóre patíynt; ka bu pa γdú tu lõchku narídu, bu pa Matjáš ustáu, tákat bu pa kuónc svetá.

4. *Dolenjsko* (ribniško): Král Matjáš læzi in spi z voiskuó u tísto góre, ker so se chřibje skæp dáilo. Če næ člóuk ulíæce sáblo z nõžænc, jo næ múore potiegænt; kædær bo pa gdú tú zmúogu, bo Matjáš ustóu in bo kónc svetá.

5. *Gorenjsko* (Radovljica): Král Matjáš læzi pa spí z voiskó u tíst gór, čær so chřibje ukæp pãrřl. Če mó čwóuk uléæe sáblo z nóžænc, jo næ móre potégænt; kjó bo pa gdó mógu, bo Matjáš ustóu pa bo kónc svetá.

6. *Štajersko* (Irje pri Rogaški Slatini): Król Matjáš læzi no spí z vóiskoi f tísti guóri, tam ko so se brègi fküp zgárnili. Čie mu člóvek sáblo z nõžnce povlèæe, je næ mãure potégnti; ko bo pa dáu zmuógu, bo Matjáš fstáu pa bo kuónc svetá.

7. *Prleško*: Król Matjôř læzi no spí z vóiskoi f tístoj góri, gæ so se brègi fküp zgárnili. Če jemi člóvik sáblo vün vlææe z nõžnce, je næmre potégnti; gdó de pa štó pãřšo, ke de tó zmógo, tæ de Matjôř fstáno pa de kúnc svetá.

Janez Gradišnik

KDO NJIH PA PRAVO TRDI, TO SE PRAŠA...

V poldrugem letniku Jezika in slovstva se je v raznih prispevkih jezikovnega dela nabralo obilo blaga; sodbe, mnenja in trditve, izražene v teh člankih, so silno različne, večkrat si nasprotujejo, se pobijajo med seboj in nič čudnega bi ne bilo, ko bi naveličan bralec po vsem tem zaključil, da se tudi »ti možje«, kakor že nekoč v Prešernovih časih, pravdajo za isto, za kar so se nekoč Abderiti. Saj se je pokazalo, da smo si edini le v maločem in da se po pogledih na svoj jezik ločimo vsaj v dva velika tabora, med katerima ni videti mostu. Majejo se reči, ki so doslej veljale za neizpodbitne; kar smo imeli za trdno svoje, se je ob natančnejšem pogledu pokazalo za izposojeno; eni vpijejo po strožjih merilih, drugi po večji širokosrčnosti itn. Mar ni, da bi človek kar obupal in prepustil vsakomur, naj piše tako, kakor se mu zdi, ko vendar nikoli ne bomo enotnih pogledov?

Mislím, da bi bil tak sklep napačen. Resnica je vedno dobrodošla, naj še tako bode v oči, in če nam je razprava razkrila marsikaj, kar nam je neprijetno, boleče, moramo biti samo hvaležni zanjo. Če smo s svojim knjižnim jezikom nezadovoljni in bi ga hoteli izpopolniti, ga narediti prožnejšega, ustrežnejšega sodobnim zahtevam, moramo predvsem poznati današnje stanje, si zastaviti vsa vprašanja, odkriti vsa dvomljiva mesta. Če se potem lahko še zedinimo ob nekaj splošnih načelih, ki bi se jih bilo treba držati, nam bo pot odprta v lepšo jezikovno prihodnost.

Sedanje stanje se zdi namreč skoraj kaotično. Le približna je delitev, po kateri naj bi bila med nami dva skrajna tabora »besedarjev«, rešetarji, ki se bojijo tujih besed ko hudega vruga, in domačnostni pisci, ki gore samo za ljudske besede. Mislím, da so čisti predstavniki ene ali druge skrajnosti redki in da nas je več, ki vsaj skušamo združiti dobre strani obeh skrajnosti brez njihovih slabosti, to se pravi, ogibati se vseh tistih tujih besed, ki se nam zdijo nepotrebne, in uporabljati tiste ljudske besede, ki so zrastle ob zdravem jezikovnem čutu. Tudi v tej »tretji« skupini so razločki še vedno zelo veliki, zakaj ta si postavlja meje tesneje, oni širje, temu so neke reči všeč, drugemu niso — toda o vsem tem je treba pisati, da nam bodo stvari jasnejše. Zato bi bilo povsem napak, ko bi se v Jeziku in slovstvu oglašala samo ena jezikovna smer. Nasprotno, človek si prav želi glasov, ki so nasprotni njegovim lastnim pogledom, pa seveda ne žolčnih polemik, ki samo podirajo, ne da bi dajale nadomestilo, temveč mnenj in trditvev, podprtih z razlogi. Če ti razlogi držijo, nas bodo prepričali, da bomo svojo sodbo spremenili; če bodo na trhlih nogah, nas bodo že sami po sebi preverili, da imamo vendarle prav. Vendar bi bilo nujno, da važnejše med objavljenimi trditvami, če so napačne, ne ostanejo brez odgovora, ker sicer lahko zbujajo zmedo. Res je, večidel skuša to opraviti uredništvo, vsaj s kratkimi pripombami, vendar je to navadno premalo. Rad bi se tokrat nekoliko dalj pomudil ob nekaj člankih, objavljenih v zadnjih številkah lista (ali tudi že prej), in namen mojega pisanja bo dosežen, če bom nekoliko pripomogel, da se razjasnijo nekateri pojmi.

Ne samo številčno, tudi po tehtnosti gre prednost člankom dr. Antona Bajca. Njegovi »Sprehodi po slovenskem besedišču« v prvem ter »Ljudske izposojenke« in »Slovanske izposojenke« v drugem letniku so dali temu več, onemu manj, gotovo pa vsakomur toliko, da lahko pomen teh člankov že zdaj primerjamo s pomenom, ki so ga imele za številne med nami Breznikove razprave o jeziku naših časnikarjev in pripovednikov. Razprave so nas sicer povečini nekoliko zmedle: pokazale so nam, da je med našim jezikovnim blagom veliko več tujega, kot smo mislili. Marsikdo je imel že precej ustaljene poglede na slovensko besedišče, zdaj pa so se mu spet omajali, treba bo znova premišljati in iskati. Naučili so nas, da je treba pisati »naslednji«, ne »sledeči«, zdaj beremo, da je prva izposojena in druga domača. Pisal sem »praporščak«, ker se mi je zdel bolj domač od »zastavnika«, pa je spet narobe res. Vendar te negotovosti in teh dvomov ni obžalovati, gotovo bodo imeli dobre posledice. — Tudi sicer se jezikovni urednik JiS drži zelo umerjenih jezikovnih pogledov, ki imajo nekaj prikupnega, tudi če se človek ne strinja povsod z njimi. Vse obsežno znanje, ki ga izpričujejo Bajčevi članki, bi bilo namreč na-

vsezadnje nekoristno, ko bi ga pisec ne uporabljal po pametnih načelih in z zdravim čutom.

Bolj skrajno stališče — po prej omenjeni delitvi precej »domačnostno« — izraža Lino Legiša v članku »Kako kvarimo jezik« (JiS II, št. 2 in 3). Ni dvoma, da je članek zbudil veliko hude krvi, in verjetno bo izzval tudi pismene ugovore. Skrb, da bi se pisana beseda kar najbolj približala govorjeni, živi, je pri Legiši morda res premočna. Vendar bi bilo pri njem ločiti dvoje. Glede besednega zaklada in stališča do izposojenk mu je jezikovni razvoj zadnjih dvajsetih let v marsičem že dal prav in verjetno bo šel v isti smeri tudi naprej. Teže bi bilo Legiši slediti na kočljivo področje, kjer meni, da naj bi zaradi živega jezika zavrgli ali omilili tudi slovniška pravila. Kaj bi dobili, ko bi se odrekli razločevanju med pridevniško in prislovno obliko primernika? Zakaj naj zanesemo zmedo med oblike določnih in nedoločnih pridevnikov? Ne v enem ne v drugem primeru Legiševi razlogi niso prepričljivi. Mislim, da moramo biti v takih rečeh zelo previdni in se res držati »varnih ograj«, kakor sodi urednik JiS, dokler nismo prav neizpodbitno dokazali, da so ograje postavljene na napačnem kraju ali da so postale pretresne.

Rekel bi sicer, da posamezne Legiševe trditve in primeri niti niso tako pomembni, gre za duha, ki veje iz njegovega članka. Gre za tista splošna načela in smernice, ki naj jih sprejmemo, ko razpravljamo o svojem jeziku, za zdravo podlago, iz katere bo lahko gnala dobra rast. Legiši bi težko kdo očital ozkosrčnost, saj je na koncu prvega dela članka (str. 54-56) sam navedel marsikaj, kar bi se dalo reči proti njegovim trditvam, in pokazal, da so mu znane nevarnosti, ki prežijo na človeka, ko se vneto ukvarja s svojim jezikom. Hkrati pa je povedal toliko tehtnega in zdravega o tem, kakšna naj bi bila naša beseda, da je ravno to jedro njegovega članka.

Kako previdno je treba pisati o jezikovnih vprašanjih, izpričuje nekaj mest v drugem delu članka, kjer je pisca zaneslo, da je zapisal nekaj prekrepkih besed. Že uredništvo je zboldel izraz o »zaostalem« pisanju in gotovo tudi tisto o »ne prav dozorelih ljudeh«. Res ne vem, čemu naj bi pri nas pisali »smel«, »dičiti«, »divoten«, »dražesten« in podobno; tudi ne dvomim, da so že redki med nami, ki bi jim te besede ne zvenele kot zastarele ali tuje (ali oboje) ali vsaj papirnate. Drugačnih misli pa so vendarle tisti, ki jih še uporabljajo, in če jih bomo obkladali z »zaostaleži«, se jih bodo najbrž oklepali iz gole trme.

Ta primer omenjam, ker bi rad opozoril, kako jezikovni boj dostikrat bojujemo le s praznimi besedami. Tistega, ki se trudi za čisto, domačo besedo, je najlaže nagnati z »ozkosrčnim puristom«. To je vsekakor laže kot pretehtati, ali gre res za ozkosrčnost, za pikolovsko iskanje napačnosti in pravilnosti, ali pa za zdravo prizadevanje, da bi bil naš pisani jezik resnično naš, domač. Tako imenovane »puriste« nadalje dolžijo, da nam hočejo osiromašiti jezik, češ: »Pa smo za besedo, siromašnejši!« Treba bi se bilo, mislim, vedno vprašati, ali smo bili kaj bogatejši, dokler smo jo »imeli« — ko pa ni bila naša in velikokrat tudi potrebna ne. Primerjava z nekaterimi velikimi svetovnimi jeziki se mi tukaj ne zdi upravičena, zakaj malemu slovenskemu narodu pomeni jezik veliko več kot raznim velikim narodom; naša skrb za jezik zlepa ne bo

prevelika. Zato se mi zdi povsem pravilna usmerjenost današnjega knjižnega jezika, ki jo je zapisal dr. Bajec v prvem letniku JiS (str. 235) ne sicer kot smernico, temveč kot ugotovitev, da se namreč »spet skuša približati govornemu, zato se vrača k ljudskim izposojenkam in opušča nepotrebne slovanske«. Brž se bo oglasil kdo in rekel: Kakšno prednost naj imajo ljudske izposojenke, nabrane iz vseh mogočih jezikov, pred sorodnimi, slovanskimi? Mislim, da je razložek v funkciji, ki jo imajo ene in druge v slovenščini, in v tem, kako so vanjo prišle. Ljudske izposojenke smo dobili v starejšem času in so bile večidel potrebne, ker si ljudstvo za nove pojme ali predmete ni ustvarilo domačega izraza. Prevzemanje je bilo zvečine nezavedno, hočem reči: ni bilo izraz zavestnega jezikovnega prizadevanja. Drugače je s poznejšimi, večinoma slovanskimi izposojenkami: le redkokdaj so bile potrebne, sprejemali pa so jih zavestno, tudi namesto dobrih domačih, iz razlogov, ki so bili z jezikovnimi le v posredni zvezi, namreč iz političnih, narodnjaških in podobnih razlogov. V času, ko domačega jezika nihče ni zavestno oblikoval, je izposojanje pri tujih razumljivo, čeprav ne razveseljivo. V današnji dobi, ko o jeziku veliko razmišljamo in ga skušamo zavestno usmerjati, pa menda ne bomo jemali naposodo z vseh strani, toliko samozavesti nam mora že še ostati, da si bomo upali potrebne besede sami ustvarjati!

Neki dopisnik v JiS je drugačnega mnenja. Po njegovem si je treba izposojati, češ: »Od kod pa naj zajemamo, da si izpopolnimo jezik, če ne iz sorodnih jezikov. Kadar take besede ustrezajo našim glasoslovnim pravilom, so predstavitvene in po korenu slovenske. Kar zapišeš jih, pa so naše, kakor da so bile od pamtiveka« (JiS II, str. 45). Ali je to res? Glede prvega stavka bi rekli, da ni treba zajemati iz sorodnih jezikov, temveč iz svojega, bodisi iz narečij, bodisi z ustvarjanjem novega v duhu domačega jezika. Kdo pa si izposoja pri sorodnih jezikih? Mar Francozi pri Italijanih, ali Nemci pri Angležih (in obratno)? Morda tu pa tam besedico, navadno tedaj, če je prišel k izposojevalcu s tiste strani tudi predmet, n. pr. rucksack v angleščino. Drugače pa nikomur še na misel ne prihaja, da bi hodil k sosedom in si tako »izpopolnjeval jezik«. In kako to, da si sorodni jeziki nič ne izposojajo iz slovenščine? Ali imajo sami vsega dovolj in jim ni treba nič »izpopolnjevati« jezika? Ali pa je tako, da si mora izposojati vedno le mali, pohlevni narod, medtem ko so veliki samostojni?

Pa še o drugi trditvi, izrečeni na tistem mestu: kar zapisali naj bi sorodne besede, pa bi bile naše, kakor da so bile od pamtiveka? Čuden jezikovni čut, ki lahko pripelje do take trditve. Ko ima človek ob vsem svojem ubadanju z jezikom ravno nasprotni občutek: da se pri izposojenki prej ali slej pokaže, da ni zrastle na naših tleh. Pri večini na prvi pogled, pri drugih pa vsaj ob kaki redki priložnosti začutiš, da nimajo vseh tistih lastnosti, ki jih ima domača beseda, da jim to ali ono manjka — recimo to, da iz take besede ni mogoče izpeljati vseh oblik, ali da je preohlapna, premalo povedna, premalo nazorna itn. Zato se je človek ogiblje, kolikor se je more, in skuša zapisati domačo besedo, ker ta diši po prsti, v kateri je zrastle, ker se po njej pretaka kri iz naše krvi, ker nam lahko pove več kot katera si bodi izposojenka, naj bo še tako imenitna.

Še nekoliko bi se hotel pomuditi ob tem vprašanju. Ali tisti, ki preganjajo izposojenke, res siromašijo naš jezik? Ali ni njihovo prizadevanje rodovitnejše od »neprizadevanja« tistih, ki so zadovoljni z vsem, kar se nam je nateplo v jezik z vseh vetrov? Saj je toliko lažje ostajati pri sedanjem »bogastvu« slovenščine; za vsako reč, za vsako misel boš našel besede, da jo izraziš, če ne bodo domače, bodo pač izposojene, le-te boš uporabljal še rajši, ker so navadno širše, manj določene, ker zajemajo široko pojmovno področje. Zapišeš »svež« in zapišeš »nežen«, pa se lahko smeješ v pest sitnostim in nadlogam, ki si jih po nepotrebnem nalaga »ozkosrčni purist«, ko skuša te dve čudežno široki besedi v vsakem posameznem primeru nadomestiti s kako drugo, ki bi natančneje določila pomen stavku. »Črta najmanjšega odpora« gre gotovo po samih takih izposojenkah, toda ali je od tega pričakovati napredek za naš jezik? Ali ne bo pisal veliko bogatejšega, izrazitejšega, natančnejšega jezika tisti, ki bo skušal reči povedati z domačo besedo, pa čeprav se nam bodo njegovi stavki prve čase zdeli okorni in »narejeni«? Tod, mislim, gre pot k izpopolnitvi slovenskega jezika: skozi napore, kako bi kaj povedali drugače, brez tujih bergel, ne pa preko izposojanja.

Zakaj tudi z drugimi tujkami moramo biti previdni, vsaj v leposlovju se jih je res dobro ogibati kakor hudega vruga. Jaz bi se nič ne bal pomisleka, da se bomo s tem izolirali od evropske kulture in včasih postali celo nerazumljivi (gl. JiS I, 154). Naj še tako v potu svojega obraza kujemo slovenske izraze, tujke bomo imeli vedno med seboj — nič skrbi, še vedno nam bodo vdirale v jezik. Toda zakaj ne bi imeli možnosti, da namesto tujke uporabimo domačo besedo, če se nam zahoče ali če se to ujema s slogom našega pisanja? Zakaj se pa Nemci nič ne bojijo, da se bodo izolirali od evropske kulture, temveč v potu obraza skujejo svojo besedo skoraj za vsak nov predmet, ki jim ga prinese novodobna tehnika: Fernsehen za televizijo, Rundfunk za radio ipd.? In teh novih predmetov je čedalje več, kmalu nam bo jezik kar natrpan s takimi tujkami, če si ne bomo upali vsaj nekaterih pojmov udomačiti. Ne pozabimo še nečesa: da marsikaka tujka Angležu, Francozu ali Italijanu ne zveni tako tuje kakor nam, ker jim je vsaj po latinski osnovi na pol domača (prim. television — druga polovica je domača vsem trem; in podobnih primerov je nešteto). Z radiom imamo v slovenščini take težave že v sklanjatvi, če ne drugače, ni zlomek, da bi kdaj ne našli tudi domače besede zanj!

Naš strah pred ustvarjanjem novih besed je tudi nepojmljiv, razen če je ostanek stare slovenske boječnosti in malodušnosti. Marsikaka tujka ali izposojenka se samo zato tako trdovratno drži v slovenščini — čeprav ni ne prikladna ne lepa — ker si je ne upamo nadomestiti z domačo besedo. Če je ne moremo najti v narečju, jo je treba »skovati«. Seveda ni vseeno, kako to naredimo, in morda bo težko naštetii vse lastnosti, ki bi jih morala taka beseda imeti, da bi se »prijela«, katerikrat bo to le še odvisno od naključja ali kdo ve česa. Na splošno pa je vendarle mogoče določiti, kakšna naj bi bila — toda o tem bi bil potreben poseben članek s primeri posrečenih in ponesrečenih novink. Naj vzamem tukaj za primer le eno besedo, ki jo je v JiS že nekdo obravnaval. Za nemški Roller — ali ste videli, kako hitro so mu dali svoje ime? — predlaga dr. Kolarič

besedo »kotač«. Težko da se bo beseda prijela: tuja je večini Slovencev. Vrh tega je nekako preokorna za tako naglo, gibčno reč. Italijani imajo v »vespi« imeniten izraz, toda »osa« najbrž ne moremo reči, ker je to beseda ženskega spola, medtem ko na »Roller« večina misli kot »motor« ali »motorno kolo«. Zato bi utegnil kar dobro ustrezati »čmrlj«, ki ni daleč od ose in je pripravi podoben tudi po brenčanju. Toda kdo naj bi vedel, ali bi se »čmrlj« prijel kaj bolje od »kotača« — posebno ker je med lastniki te priprave najbrž zelo malo bralcev Jezika in slovstva.

Včasih imamo pri roki prav porabno besedo, pa je že »zasedena«, pomeni že nekaj drugega — podobne reči ste lahko že večkrat brali tudi v JiS. Zakaj pa ne bi mogla imeti beseda več pomenov, tudi če so sorodni? Mislim, da smo tudi v tem pogledu preboječi. Tudi za Roller boste našli pri Tomšiču več pomenov, le »čmrlja« ne; to se pravi, da so Nemci mirno vzeli staro besedo in ji dodali še en pomen. Pred leti sem prvič zapisal, da je nekdo »preučil neko knjigo«, pa so me poučili, da se lahko preuči vajenec, medtem ko knjigo proučujemo. Tako razločevanje je ohranil tudi SP: preučiti — koga s poukom preusmeriti, preobrniti; proučiti — do dna pregledati kaj. Pa vendar mislim, da nam je drugi izraz povsem nepotreben ob bolj domačem prvem. Saj bo iz zveze zmerom povsem očitno, kaj hočemo povedati, ne glede na to, da je beseda v prvem pomenu pač hudo redka. In kar zadeva več pomenov iste besede, kar odprite kak velik angleški besednjak, pa boste našli pri nešteti besedah po deset in več sorodnih ali tudi različnih pomenov — pa se Angleži ali Američani nič ne zbojijo, da bo njihov jezik zato kaj manj razumljiv, pač pa je bogatejši, ker s tem, da ima lahko ista beseda veliko pomenov, dobivajo tudi veliko različnih izrazov za isto reč.

Ob ustvarjanju novih izrazov nujno zadenemo še na eno lastnost, ki je pri besedah zelo pomembna, pa skoraj nihče ne govori o tem: beseda mora biti lepa, blagozvočna, ali vsaj ne sme biti grda, sicer se nam bo upirala. Seveda so v tem veliki razločki, temu bo nekaj že grdo, kar drugi še zlahka prenašajo, so pa tudi reči, ki so nam verjetno grde vsem. Dr. Bajec pravi (JiS II, 31), da aržet res ni lepa beseda, vendar »ne vidimo vzroka, zakaj jo je izpodnesel turški žep«. Ne vem, po čem so se ravnali naši predniki, toda če bi imeli izbirati danes, mislim, da bi se vsi odločili za žep — zato pač, ker je aržet grda beseda. Menda bi bilo v tej smeri iskati tudi odgovor na vprašanje dr. Kolariča (JiS II, 119), zakaj »klamfa« za knjižni jezik ni dovoljena, ko ni križanih obilo »prav toliko vrednih besed«. Najbrž zato, ker je »klamfa« tako grda, da jo je res težko zapisati v knjižni slovenščini, naj še tako klamfamo svoje stavke. Med »prav toliko vrednimi« jih je še nekaj, ki bi jih vsaj jaz nikoli ne zapisal, samo zato ne, ker so grde. Isto bi rekel n. pr. za »krvničko« (gl. JiS I, 157/8), morda zato, ker preveč diši po krvniku.

Estetski vidik je pri jeziku eden pglavitnih, vsaj pri knjižnem jeziku. Zdi se mi, da je dr. Kolarič ta vidik v članku, iz katerega je zgornji primer — »Leposlovni jezik in strokovni jeziki« — prezrl. To pomanjkljivost je opaziti v članku na več mestih, tako tam, kjer pisec govori o »ozkosrčnih puristih«, ki da Pravopisu očitajo premajhno strogoost pa ne vedo, da je »jezik živ organizem, ki vsak dan sprejema in prebavlja novo hrano in jo bolj ali manj prebavljeno usvaja, da raste in se

krepi, neprebavljivo pa tudi izloča. Zato se jezik, tudi pismeni, spreminja, je dinamičen, ne statičen. Še tisti, ki natančno pozna zgodovinski razvoj jezika... je večkrat v zadregi, ko hoče soditi, da je to in to neprebavljeno in neprebavljivo, da je torej treba izločiti...» (str. 119). In malo naprej pravi pisec, da dvomi, ali si bodo dobri pisatelji in pesniki res dali soliti pamet od strogih puristov — ki bodo hoteli ločiti ljudsko od zgolj »papirnatega«.

To je skoraj programska izjava in vredno je, da si jo natančneje ogledamo. Reči moram sicer, da mi je ta primerjava preveč gastronomska ali naravoslovna, toda naj bo, ostanimo pri njej, vendar ne pozabimo, da sta v človeku kot družbenem bitju vedno združeni natura in kultura, da v družbi nič ne zraste samo organsko, temveč tudi pod zavestnim človekovim vplivom. Tudi svojega telesa, svojega organizma ne puščamo kar mirno prebavljati in rasti, temveč prehrano in rast usmerjamo; vrh tega organizem večkrat zboli — ali ga zato kar pustimo, ali ga mar ne skušamo zdraviti, še več, ali ne skušamo z raznimi ukrepi že vnaprej preprečiti bolezní? Vsaj vlogo medicine in preventivne medicine bo treba priznati tistim, ki skušajo jezik zavestno usmerjati in oblikovati. Čemu pa sicer imamo slovničarje in pravopisce — da samo zvesto zapisujejo vse, kar je zrastle na tem zelniku? Menda vendar ne: saj svoje gradivo presoajajo po nekih načelih o pravilnosti in nepravilnosti, domačnosti in tujosti ipd. In zdravniško vlogo lahko prisodimo še nekemu, ki včasih ni slovničar ali pravopisec — besednemu umetniku. Morda ne bo poznal natančno zgodovinskega razvoja jezika, pa bo le večkrat takoj vedel, da je to ali to povsem »neprebavljivo, da je torej treba izločiti«... Ni treba, da bi si dobri pisatelji in pesniki dali soliti pamet od puristov; če so res dobri pisatelji in pesniki, imajo v svojem jezikovnem čutu vodilo, saj je njihova nadarjenost predvsem jezikovna nadarjenost, in navadno si skušajo ta čut izpopolniti še z zavestnim obvladovanjem jezika. Kar preglejte kako zbirko res dobrega pesnika — težko boste našli kako slovniško ali pravopisno napako v njej, pri slabih pesnikih pa že! Bistveno pa pesniku to znanje ni, besede izbira po lepoti, po čustveni obarvanosti, po asociacijah, ki jih zbuja... Tu se ne mislim razpisovati o tem, hočem samo poudariti, da ima jezik zelo veliko opraviti z estetiko in da tudi izbiranje besed ne more prebiti brez nje.

Neupoštevanje estetskega načela je pripeljalo pisca tudi do zelo čudne trditve, da ni leposlovni jezik »nič drugega kot strokovni jezik leposlovcev« in da so si leposlovni jezik in strokovni jeziki v prirednem, enakovrednem razmerju. Ničesar nimam proti temu, da se strokovni pisatelji čutijo enakovredne leposlovcem. Toda da bi si bili ti jeziki priredni, enakovredni? Mar ni med njimi bistvenega razločka: strokovnim pisateljem je jezik sredstvo, s katerim izražajo svoje znanje, spoznanja itn., eno izmed teh sredstev, zakaj podobno lahko vse to izražajo z risbo, modelom in kaj vem čim še. Pisatelju pa je jezik edino sredstvo, v katerem se izraža, umetniško izraža, in njegov odnos do jezika je bistveno drugačen: soustvarja ga, išče v njem izraza za svoja doživetja, skuša ustvarjati jezikovne umetnine — lepoto, izraženo v besedi... Pa da bi bil leposlovni jezik samo strokovni jezik leposlovcev? Samo tedaj, če estetski vidik sploh odmislimo.

Kako nevzdržno je to stališče, kaže nadaljnja trditev, češ da je splošni pismeni jezik šele nadrejen, višji pojem, ki ga strokovni jeziki oblikujejo vsak po svoje. Če pisca prav razumem, je potem splošni pismeni jezik samo ideja, nekaj, česar dejansko ni ali česar vsaj nihče ne piše — strokovni jeziki ga oblikujejo vsak po svoje, in leposlovni tudi, saj je to le strokovni jezik leposlovcev... In naprej: Slovenski pravopis je namenjen vsem, vsak strokovnjak si mora iz njega izbrati, kar potrebuje. »Pravice, da ta splošni pismeni jezik po svoje oblikuje, mu ne sme nihče jemati, tudi jezikovni korektor ne. Držati se mora le splošnih slovničnih in pravopisnih pravil.« Čudna svoboda! Po teh stavkih bi se zdelo, da je »ta splošni pismeni jezik« tisto, kar je v Slovenskem pravopisu. To lahko oblikuje vsakdo po svoje, držati se mora le splošnih slovničnih in pravopisnih pravil. Samo splošnih? Kaj pa posebnih? Ali je tam vsakdo svoboden? Toda menim, da pisec sam teh reči ni mislil tako, kakor jih je zapisal, hotel je le poudariti pravico strokovnih pisateljev, da pišejo nekoliko po svoje. Koliko laže bi bil utemeljil to njihovo pravico, ko bi bil rekel, da se pri njih zadovoljujemo s pravilnim jezikom, ki mora biti kolikor mogoče domač, ne pričakujemo pa, da bodo pisali kdo ve kako lep jezik, ker to tudi ni njihova naloga. Uporaba estetskega vidika bi bila dala boljši uspeh kakor precej kočljive formulacije; če te vzamemo dobesedno, na široko odpirajo vrata vsem zlorabam in zanikrnostim.

Ne vem, ali so pravopisniki začeli obupavati nad svojim delom ali kaj? Presneto, tako na vse strani pa spet ni treba popuščati! Zakaj če se na eni strani otresete »ozkosrčnih puristov«, boste s tem na drugi sprostili tiste, ki komaj čakajo, da začnejo pisati tako, kakor vsak sam hoče, in če jim pomolite prst, bodo brž zgrabili célo roko, če že ne kar života. Naposled bomo začeli že dvomiti, ali morajo slovenski pisatelji znati slovnico in pravopis, ali pa so tudi te neprijetne dolžnosti oproščeni. Če je tako, se ni čuditi, da beremo v stihih mladega pesnika: »In zdi se mi, da lije pramen las / raz njene lepe, kuštrave glave...«, da priznan starejši pisatelj piše »Izpolnili so mu uporno željo..., tako bi rabila čevlje... Še pred dvema leti mi je pisala...« itn. Primerov bi lahko bilo še nešteto. Saj se še očaku Finžgarju zapiše »potankost«, ki je gotovo ni nameraval zapisati (JiS, 290). Z druge strani pa nam kujejo nove besede, ki jih ni mogoče sprejeti, ne glede na zgodovinski razvoj slovenščine, že zato ne, ker nas bijejo po ušesu, ker človeku žalijo čut za lepoto: v lanski Naši sodobnosti sem bral, da se je nekaj »oslikovilo« (str. 700), v nekem našem dnevniku je mlad kritik zapisal grozotni glagol »vospredila«, in tako naprej. Upoštevajmo torej oba vidika, slovniško-pravopisnega in estetskega, pa se bomo nekako prebili skozi goščavo današnje slovenščine.

Če se nam je zadnje čase razkrilo, kako negotovo je marsikaj v našem jeziku — o tem pričajo tudi drugi sestavki v časopisu JiS, posebno slovniški — zato še ni treba popuščati vsem svojevoljnostim. Tudi ni res, da bi se večini ljudi zdelo vse jezikovno prerekanje in prizadevanje prazno in nepomembno zanje. Ali poslušate kdaj Ruplove jezikovne pogovore? (Mimogrede rečeno: Ali vas ne zbode zmerom, ko slišite, da »profesor Rupel vodi« te pogovore? Ker dejansko niso »pogovori«, temveč »odgovori«, naj bi jih radio tako prekrstil, pa bo lahko napovedovalec rekel, da prof. Rupel odgovarja na jezikovna vprašanja, v sporedu

pa naj bodo »Jezikovni odgovori«.) Kar ganljivo je včasih slišati, kako si ljudje prizadevajo pravilno pisati in kako se hudujejo na jezikovne nepravilnosti, kadar jih opazijo. Med vpraševalci so ljudje vseh mogočih poklicev in stanov in to človeku daje vero, da slovenski jezik vendarle nima tako slabe prihodnosti.

In če smem dodati nekaj iz lastne izkušnje: pred nedavnim sem si dovolil hudomušnost, da sem v nekem članku preštel tujke — bilo jih je 124 v 83 vrstah. Potem dobim nov članek istega pisca, berem, berem, pa mi kar nekaj manjka. Članek je nekako čuden — in naposled odkrijem: tujk ni! Tako rekoč nobene na dobrih dveh straneh! Ne bom trdil, da sem pisca spreobrnil, verjetno je hotel samo dokazati, da zna pisati tudi brez tujk — nič za to, tudi to je razveseljivo, posebno ker se članek bere prav imenitno, nič okoren, nič čuden ni, čeprav govori o učenih rečeh z domačimi besedami. In lepšega dokaza o življenjski moči slovenščine si pač ni treba želeti.

Marijan Zadnikar

LIKOVNI SLOGI NA TUJEM IN DOMA

Nadaljevanje in konec

3. BAROK

Če za likovno umetnost velja, da se razvija kot živ organizem po svojih lastnih notranjih zakonih in da hodi vzporedno pot z življenjem evropskih narodov, potem je dosegla krivulja njenega razvoja, ki poteka v velikem loku od romanike preko gotike ter se posebno močno požene kvišku z renesanso, enega svojih viškov v *baroku*, od koder skorajda ni bilo ravne poti naprej, tako zelo so bile izčrpane vse njene izrazne možnosti. Šele ko se je umetnost ob koncu 18. stoletja, ko ji je z rokokojem zmanjkalo lastnih pobud in moči, ozrla nazaj na neizčrpane zaklade klasične antike, ki jih je v svojih delih začela zavestno oživljati in posnemati, se je spet toliko pomladila, da je lahko kmalu ubrala svojo lastno pot, ki jo je končno pripeljala na prag novega časa.

Beseda »barok« izhaja iz romanskih jezikov in je bila sprva splošna oznaka za vse, kar je izredno in v nasprotju z dobrim okusom, pozneje pa so jo posebno v Franciji po sredini 18. stoletja pričeli uporabljati kot nasprotje klasicistične arhitekture, njene jasnosti, strogosti in miru. Šele dobrih sto let pozneje se je prenesla na vse umetnostne pojave, za katere so značilne neugnane moči, razgibane oblike, slikovita obdelava, živahne linije, preobloženost okrasa, k idealu celotnostne umetnine usmerjena stvaritev, ki povezuje arhitekturo s plastiko in slikarstvom v celoto in pri tem skorajda ne pozna nobenih izraznih omejitev ter kot v posmeh naravnim zakonom z lahkoto in tveganostjo rešuje najbolj zahtevne naloge. Drznost, opojnost, veselje nad življenjem in neugnana moč se izražajo s pompom in patosom, kar vse spremlja želja po reprezentanci

in po zunanjem sijaju. Vse te in take značilnosti baročne umetnosti so bile vzrok, da se je pojem baroka pričel uporabljati tudi za druga področja človekove ustvarjalnosti, od literature do glasbe, in da z njim lahko ustrezno označimo kar celo obdobje evropske duhovne kulture v 17. in v prvi polovici 18. stoletja. Če upoštevamo poprej navedene značilnosti baročne umetnosti, lahko končno tudi še danes govorimo o baročnem izražanju, s čimer mislimo na množico nepotrebnih besedi, dolgih uvodov in pridevkov, pa tudi o baročni pisavi, če uporablja nepotrebne zavoje in okraske. Pa tudi kadar v likovni umetnosti ne mislimo ravno na »klasično« baročno obdobje 17. in 18. stoletja, lahko tudi pri drugih slogih govorimo o baročnih stopnjah, to je o tistih zadnjih razvojnih možnostih posameznega slogovnega obdobja, preko katerih ni bilo več ravne razvojne poti naprej. V antiki bi takemu razpoloženju lahko ustrezala zadnja faza poznorimske helenistične umetnosti, v srednjem veku pa skrajna, dekorativna stopnja gotike konca 15. in začetka 16. stoletja, tako imenovani poznogotski barok. Končno tudi barok 17. in 18. stoletja likovno ni nič drugega kot zadnja stopnja v razvoju zahodnoevropske umetnosti od romanike dalje skozi sedem stoletij. Pa tudi barok sam je doživel svoj »barok« z rokokojem, ki pomeni vsaj v arhitekturi že tudi slepo ulico v nadaljnjem razvoju.

Če sta zadnja gotika in severna renesansa kot umetnostna pojava spremljala obdobje reformacije in protestantizma v srednji in severni Evropi, potem je barok najzvestejši spremljevalec protireformacije in zmage katoliške verske obnove. Reorganizirana rimska cerkev je uporabljala njegovo izrazno moč za propagando svojih idej, borbeni jezuitski red je našel v njem enako razpoloženega zaveznika in vsi evropski dvori so si s plemiškimi rezidencami vred ustvarjali z njegovim sijajem in navideznim bliščem varljivi svet zemeljskega raja. Stopnjevana verska misel se je družila z najbolj posvetno čutnostjo, srednjeveška notranja poglobljenost se je umaknila zunanjemu videzu.

V arhitekturi in plastiki niso več zahtevali pristnega in iskrenega gradiva, glavno je bil videz, pa čeprav je kamen ali marmor zamenjal obarvani štuk in se je »marmorni« kip ob dotiku izkazal za belo obarvano lipovino. Ta umetnost ni poznala nobenih ostrih meja in omejitev in je spretno reševala vse dotlej še nerešene likovne naloge. Njeno slikarstvo je odpiralo po obokih navidezne poglede v nebo, naslikano oblačilo se je brez pomisleka pognalo iz slikane ploskve v živahno razgibane gube oprijemljive in kiparsko izdelane draperije in v tem umetnostnem svetu, kjer ni bilo nič nemogočega, si je kipar drznil v trdni materiji, v lesu, kamnu ali kovini, upodobiti celó žarke sončne svetlobe ali pa svetniški sij, ki se po svoji naravi lahko kosata za prvenstvo v netvarnem svetu.

Izhodišče baroka je bila Italija konec 16. stoletja. Genialni Michelangelo je s svojimi zadnjimi deli pokazal arhitekturi nove načine oblikovanja prostora in obravnavanja stavbne lupine. Arhitektura je bila tudi v tej dobi vodilna in je posegla v reševanju novih nalog tudi daleč v svojo okolico, ki si jo je arhitekt priredil po enotni zasnovi. Tako so nastale urejene urbanistične celote mestnih jeder, ki so jih poživiljali vrtovi, vodnjaki in javni spomeniki, tako so posegli na novo pozidani gradovi

in dvorci kot bogate rezidence daleč okrog sebe v naravo z načrtno urejenimi parki in Versailles je postal vzor za mnoge posnemovalce povsod po Evropi in tudi pri nas, le da so se tu njegove ogromne mere prilagodile razsežnostim in sposobnostim naših razmer. Arhitekturne ideale tistega časa, zlasti še v želji po poenotenju glavne arhitekturne sestavine — prostora, lahko najbolje zasledujemo na cerkvenem stavbarstvu. To je doživelo v Rimu z mojstrom Vignolo in z njegovim načrtom za cerkev Il Gesù uresničenje novega tipa cerkvene prostornine, v katerem je podolžno dvorano s kupolo nad vzhodnim delom spremljala na obeh straneh vrsta plitvih kapel, ki so nadomestile nekdanje stranske ladje srednjeveških in renesančnih bazilikalnih stavb. Tako prostorno poenotena stavba je imela za seboj že precej več kot pol pota v razvoju zahodnoevropske arhitekture in le dober korak je bil še potreben, da je stavbarska umetnost ob koncu tega slogovnega obdobja dosegla tisto stopnjo, h kateri se je podzavestno nagibal že ves srednji vek in jo je pozna gotika z ustvaritvijo cerkve dvorane tudi že deloma uresničila. Z mnogokotnimi in ovalnimi tlorisi, kjer segajo po vboklih in izboklih stenah, razčlenjenih s stebri, zidci in vdolbinami, ukrivljeni prostorni deli drug v drugega in se živahno prelivajo med seboj v slikovito celoto, pa je bila dosežena v arhitekturi tista skrajnost, pri kateri bi stopnjevanje doseženega pomenilo hkrati že tudi propad, ker bi se arhitektura morala odreči svojemu pravemu in večnemu poslanstvu, da oblikuje za življenjske potrebe smotrno urejene organizme prostornin, in bi sama zase ne mogla več obstajati, saj je že skoraj preseгла ideale tisočletij, ki so se zaman trudila, da bi dosegla to, kar se je posrečilo arhitekturi zrelega baroka na začetku 18. stoletja. Zato nas prav nič ne preseneča, če se je vzporedno z vsem tem že tudi kazal odpor proti baročnim skrajnostim in so se posebno v severni Italiji vedno bolj uveljavljale na antične vzore oprte zmernejše struje, spominjajoče na strožjo sočasno francosko in renesančno palladijevsko arhitekturo kolosalnega reda, ki je živo nasprotje Borrominijevega stavbarskega ideala z neugnanimi igrami svetlobe in sence in s tipično baročnimi fasadami, postavljenimi v obliki razgibanih sten pred arhitekturo, s katero pa organsko niso povezane in ne izdajajo tega, kar se skriva za njimi.

Barok je bil v pravem pomenu svetovni slog, saj je kot ogromen val ustvarjalnega navdušenja zajel domala vse dežele takratnega civiliziranega sveta. Čeprav se je sprva naslanjal na prerajeno katolištvo, ga je pozneje prevzelo tudi pravoslavlje in celo luteranstvo in ga je španska kolonizacija zanesla preko morja do obal novega sveta, bogate nizozemske trgovske poti pa so z njim seznanile tudi še druge izvenevropske zemlje. Njegovo rast so poleg cerkve pospeševali tudi mnogi evropski dvori, ki jih je barok odeval v razkošje in nepresegljivi zunanji sijaj. Da pomeni »sončni kralj« Ludovik XIV. njegovo pravo utelešenje, ni treba posebej omenjati, kakor je tudi odveč ponavljati, da je Versailles le najbolj dozorel francoski sad posvetne baročne arhitekture.

Stensko slikarstvo je bilo kakor že nekoč v gotiki tudi v baroku spet tesno združeno z arhitekturo pri ustvarjanju enotne umetnine. Iz njenega objema pa se je izvilo le v posebni obliki tako imenovanega *iluzionističnega* slikarstva, ki je odpiralo skozi arhitekturno zaključene

oboke navidezne poglede v nebo in je resnični arhitekturi dodajalo še naslikano do vrtoglavih višin, kjer so se nato v oblakih in močni sončni svetlobi godili razni prizori z množicami figur. Že v renesansi nakazana igra svetlobe in sence ter premišljeno uporabljene barve so privedle v baroku slikarstvo do tiste stopnje, ki nam je ni treba podrobneje opisovati, če omenimo vsaj nekaj njenih glavnih predstavnikov: med Italijani znana iluzionista Pietra da Cortona in Andrea Pozza, Caravaggia in med beneškimi mojstri barve vsaj Tiziana, Tintoretta in Tiepola, od severnjakov patetično čutnega Flamca P. P. Rubensa in vélikega mojstra svetlobe in sence Rembrandta, med Španci pa, kjer je baročno slikarstvo poleg Italije in severa doživelo enega največjih razcvetov, ne moremo molče mimo El Greca, Ribere, Murilla in Velasqueza.

V 18. stoletju, to je s poznim barokom, je prevzela vodstvo v evropski umetnosti Francija in izoblikovala iz baroka njegovo zadnjo mogočo izpeljavo, igračkasto netektonski in skrajno dekorativni *rokoko*, prežet z lahkotnostjo, brezskrbnostjo in idiličnim sožitjem z naravo, prirejeno za dvorni okus, ko so se po njej lahkotno sprehajali pastirji in pastiričke ter si zaljublenci pod vedno modrim nebom z belimi oblaki koketno prišepetavali ljubezenske zgodbe, bolj podobne opereti kot resničnemu življenju, kakor bi narava v tem času sploh ne poznala več viharjev in groze in bi se iz človekovega življenja za vedno umaknilo gorje in trpljenje. Baletno lahkotni Watteau ter erotično prefinjena Boucher in Fragonard so bili glavni predstavniki te duhovite, lahkožive, galantne in nežne, a življenjsko neresnične umetnosti. Zato pa je delovalo umetniško delo Španca Francisca Goye še toliko bolj kot nenadno iztreenjenje in odklon od sanjarskega sveta ter srečanje s krutostjo vsakdanjega življenja, ko je risal grozote vojne, s katerimi je prvič po Rembrandtu postavil temelje sodobni grafični umetnosti.

Drugih dežel, kot je n. pr. sosednja Avstrija, v tako bežnem pregledu niti ne bi omenjali, če ne bi bile povezane s sočasno umetnostno dejavnostjo na naših tleh. Avstrijski baročni slikarji Rottmayr, Troger in Maulpertsch so pomembni tudi za naše kraje, medtem ko je najvidnejši med njimi, J. M. Kremser-Schmidt, zapustil pri nas z nad 30 deli velik kos svojega umetniškega opusa.

Popolnoma nemogoče bi bilo, da bi baročno kiparstvo vsaj v osnovnih potezah ne sledilo sočasnim prizadevanjem arhitekture in slikarstva in da bi morda ubralo svoja pota. Ko se je z gotiko plastika počasi rešila vezanosti na klado lesa ali kamna, iz katere jo je vedno znova klicalo v življenje umetnikovo dleto, se ji nikoli več ni podredila, pač pa si je nasprotno pričela vedno bolj sama podrejati prostor okrog sebe, v katerem je svobodno zaživela, se v njem razmahnila v gibih živih in resničnih ljudi ter v baroku velik del svoje pričevalnosti posvetila tudi izrazu notranjega razpoloženja, pa čeprav včasih samo za oči. Kakor slikarstvo je tudi portretno kiparstvo s poštenim naturalizmom zvesto ponazarjalo življenjsko resničnost z njenimi sončnimi in senčnimi stranmi, kultu namenjena dela pa so razodevala pobožno ekstazo in se pri tem niso prav nič izogibala čutnosti, za kar je dober primer zamaknjena sv. Terezija v rimski cerkvi Sta. Maria della Vittoria, delo največjega baročnega kiparja Lorenza Berninija, ki je znan tudi kot velik arhitekt.

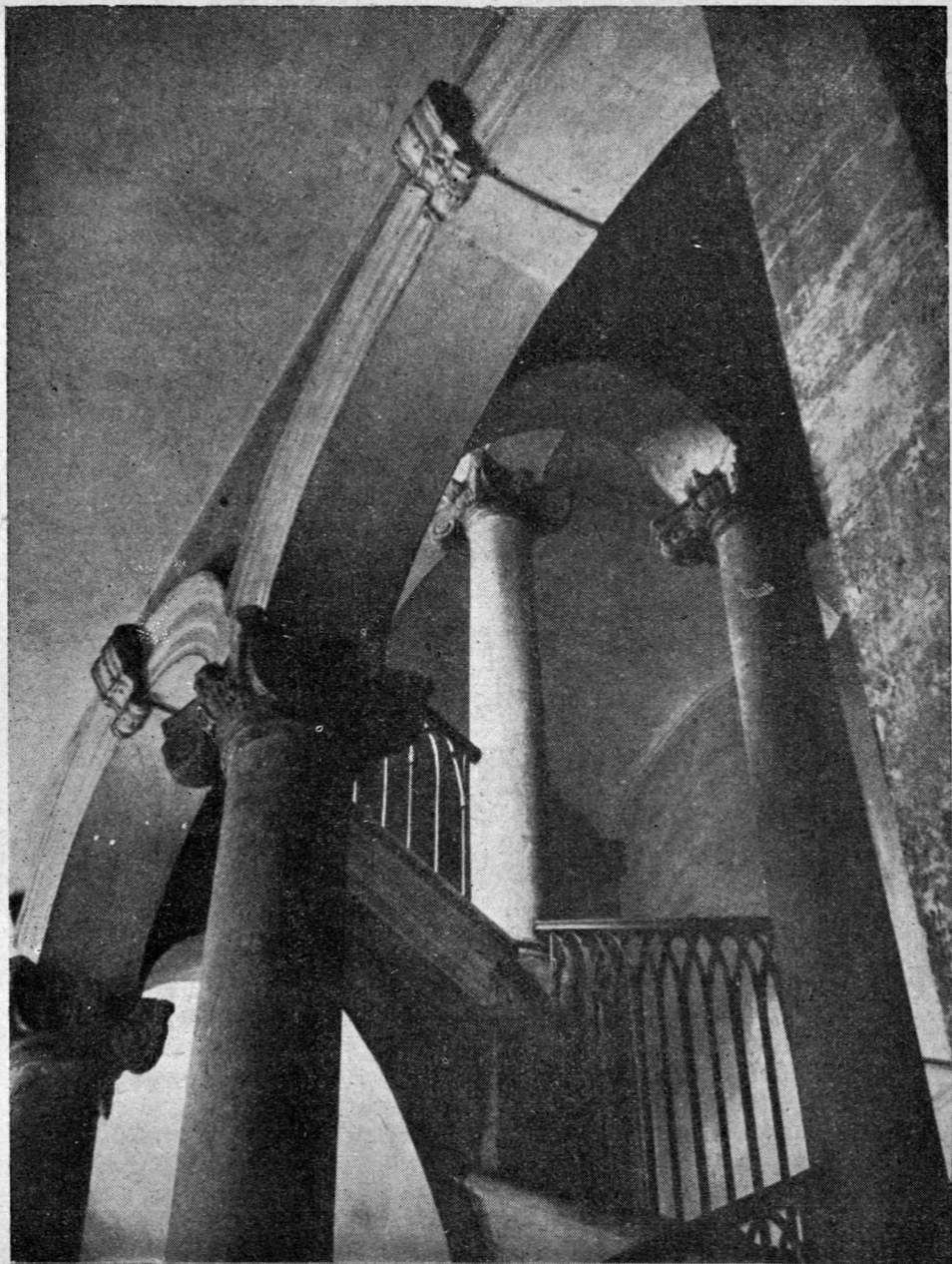
Ta je nakazal smer razvoju kiparstva za stoletje in »naš« Francesco Robba je odmev njegove umetnosti. Da baročno kiparstvo ne pozna skoraj nobenih ovir v izraznih možnostih in si ne pomišlja s tvarnimi sredstvi ponazarjati najbolj netvornih pojavov, smo že omenili.

Skoraj dve sto let je trajalo zmagoslavje, dokler ni barok v svojem lastnem sadu, v rokokoju, zašel v slepo ulico, iz katere za umetnost in posebno še za arhitekturo ni bilo poti naprej. Klasicistično umirjena reakcija na baročni nemir, slikovitost, bujnost, nezadržanost in tveganost, ki se je že v baroku samem uveljavljala kot vzporedna, zmernejša struja, se je tedaj docela uveljavila. K idealom klasike težeča smer, oprta na antične vzore, torej *klasicizem* v pravem pomenu besede, je na prelomu stoletij tudi v likovnem ustvarjanju zmagala nad barokom in njegovimi ideali. Antična gradbena teorija, ki sta jo oznanjala Vignola in Palladio, je slavila zmago nad osebno umetniško potenco drznega Berninija in velikega Michelangela. S tem se je razvojna pot evropske umetnosti prevesila v 19. stoletje in več desetletij je bilo še potrebnih, da je odtrgala pogled od antike in od krščanskih srednjeveških slogov ter komaj na pragu naših dni našla spet samo sebe in svojo veliko prihodnost.

In kako smo *pri nas doma* sodoživljali razvoj baroka in spremljali njegov svetovni pohod? Še skoraj vse 17. stoletje je živela naša skromnejša umetnost, ki se je držala zlasti podeželskih cerkva, iz tradicij srednjega veka in je le poredko sprejemala oblike severnjaško predelane renesanse. Sem in tja si je podjetnejši fevdalec pozidal ali pa preuredil srednjeveški grad po italijanskem, to je renesančnem okusu, sicer pa je bilo na splošno v umetnostnem snovanju še vedno opaziti zastoje, ki je bil posledica verskih bojev in kmečkih puntov.

Pravi preobrat pa pomeni leta 1693 v Ljubljani ustanovljena Academia operosorum, ki je kot družba učenih in delavnih mož pričela zavestno podpirati znanost in umetnost in je pri tem obrnila kulturni obraz osrednje Slovenije odločno proti zahodu. Šele z njeno ustanovitvijo so pri nas dokončno prelomili s srednjim vekom in njegovimi posledicami na vseh področjih človekove ustvarjalnosti. Še več: srednjemu veku v umetnosti, to je gotskim spomenikom, so napovedali boj in jim grozili z uničenjem. V Ljubljani sami se je to docela posrečilo, saj je dobila z novimi cerkvami po italijanskih vzorih ter s prezidanimi palačami videz najbolj baročnega mesta in je tudi že stopila iz varnega srednjeveškega obzidja pod Gradom ter na levem bregu Ljubljanice z vrsto novih stavb, kot so n. pr. nunska cerkev, dvorec na sedanji Titovi cesti, Kodeljevo, Cekinov grad itd. Po prizadevanju kamniškega župnika Raspa, ki je bil tudi član Akademije, je n. pr. tudi ves kamniški okoliš z majhnimi izjemami dobil v umetnosti baročno podobo.

Do srednjeveške umetnosti je bil barok nesentimentalen in brezobziren. Z elementarno silo je iz ljubljanskega središča zajel vso nekdanjo Kranjsko, medtem ko je na Štajersko vplivalo zlasti njegovo umetnostno oporišče v nemškem Gradcu. Kakor je po eni strani negativno ocenjeval gotiko in z njo ves srednji vek ter rušil, odstranjeval, prezidaval in spreminjal njegove umetnine, je po drugi plati ustvaril spet toliko novega in pozitivnega, da smemo 18. stoletje, ko je dosegel barok pri nas svoj vrh, imenovati drugo zlato dobo naše umetnostne zgodovine.

Baročno stopnišče v Ljubljani na Novem trgu št. 5

Foto: N. Šumi

Vzemimo najprej stavbarstvo, ki je bilo v tem času okvirna umetnost za drugi dve likovni stroki, za slikarstvo in kiparstvo. Ker je tudi pri nas barok s svojimi sredstvi podpiral poživiljeno versko idejo, je njegova gradbena dejavnost predvsem reševala monumentalne naloge cerkva. Tako so pozidali italijanski arhitekti s podporo domačih stavbenikov, ki so prevzemali pozneje tudi samostojna naročila, večino še sedaj stoječih ljubljanskih cerkva; stolnica, nunska cerkev in Križanke so najpomembnejše med njimi. Na podeželju naj iz tega časa omenimo le nekaj najvidnejših primerov: Dobrova pri Ljubljani, Šmarna gora, Tunjice, Velesovo, Cerklje pri Kranju, Skaručna, Vesela gora pri Šentrupertu, Sladka gora na Štajerskem, Alojzijeve cerkev v Mariboru itd. Od baročno predelanih starejših prostornin je med najbogatejšimi notranjščina Sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah. Od gradov in dvorcev je sledil baročnemu okusu posebno novi Štatenberk pri Makolah, k starejšemu jedru mariborskega gradu je bilo prizidano razkošno okrašeno stopnišče, medtem ko je grad Dornava pri Ptujju, postavljen sredi arhitekturno urejenega parka, okrašenega s plastikami, uresničil pri nas v malem vzore tistodobne francoske in nemške grajske arhitekture.

V želji po ustvaritvi celotnostnih umetnin s skupnimi pompoznimi učinki je dobilo tudi kiparstvo svoje vidnejše mesto v družbi z arhitekturo in slikarstvom. Baročni urbanist je postavljajal na izbrana mesta na novo preurejenih mestnih trgih in ulicah javne spomenike in skupine plastik, za kar so dobri primeri Robbov vodnjak v Ljubljani, veliko znamenje na Glavnem trgu v Mariboru, Florijanov spomenik v Ptujju in še vrsta drugih podobnih spomenikov po naših mestih in trgih. Hvaležno delovno področje se je odprlo za kiparje, podobarje in umetne mizarje, ko je bilo treba opremiti novo pozidane cerkve z oltarji ali pa nadomestiti staro opremo, ki ni več ustrezala novemu okusu. Merilo za presojo vrednosti in za ohranitev starega seveda ni bila umetniška kvaliteta, temveč ustreznost zahtevam novega časa. V Ljubljano je prišlo nekaj italijanskih kiparjev, ki so imeli tu polne roke dela. Najbolj znani med njimi, Francesco Robba, se je tu udomačil in dobil naročilo za nove marmorne oltarje pri frančiškanih, uršulinkah in pri Sv. Jakobu ter za vrsto javnih spomenikov. V Mislejevi delavnici so izdelali figuralno okrašeni portal semenišča in v podeželskih središčih je nastala vrsta podobarskih delavnic, ki so opremljale cerkve z novimi oltarji in samostojnimi plastikami. Kot bi tekmovali med seboj, kdo bo prej zadostil novemu okusu, so uničevali vse staro in s toliko vnemo nabavljali novo, da ljudem menda ni ostajalo dosti časa niti za dnevna opravila. Vsej tej graditeljski vnemi in neučakani mrzlici stavbenikov in kiparjev se je pridružil tudi slikar in s svojim delom še stopnjeval bogati videz, ko je krasil cerkvene stene in navidezno odpiral oboke v nebo, v oltarnih podobah pa s teatraličnim zanosom in nadčloveško ožarjenostjo prikazoval razna zamaknjenja, mučeništva in poveličanja. Smer iluzionističnemu slikarstvu pri nas je nakazal severni Italijan Julij Quaglio s svojim delom v ljubljanski stolnici, od domačinov pa mu je zlasti uspešno sledil Franc Jelovšek s svojimi deli pri Sv. Petru v Ljubljani, v Grobljah, v Kamniku, na Skaručni in na Sladki gori. Slikarski mojstri tuje krvi so poslikali v istem načinu med drugim tudi reprezentančne prostore gradov v Brežicah, na

Štatenberku, v Slovenski Bistrici in drugod in ob koncu stoletja je povzel ta način krašenja stropov naš Layer; baročni iluzionizem je odmrle šele sredi 19. stoletja z Matevžem Langusom, kot zadnji pa se je poskusil z njim celó impresionist Sternen pri ljubljanskih frančiškanih.

Poleg zidnega slikarstva se je izredno razmahnilo tudi oljno slikarstvo. Med skoraj nešteti bolj ali manj uspešnimi slikarji je zlasti pomembna četvorica mojstrov, ki so delovali okrog ljubljanskega središča; Franc Jelovšek, Fortunat Bergant, Anton Cebej in pri nas udomačeni Valentin Metzinger so glavni predstavniki »kranjskega« baročnega slikarstva; pridružujeta se jim kot štajerska sopotnika posebno oba slovenjegraška Strausa. Delo teh slikarjev je tako številno in tako mnogovrstno, da bi prišli v resnično zadrego, če bi pričeli tudi samo naštevati. O njihovem umetniškem opusu nas najbolje pouči velika razstavna dvorana Narodne galerije v Ljubljani. Če je Jelovšek le redko zamenjal steno s platnom in zidne barve z oljnimi, če je Metzinger po številu ohranjenih del najplodovitejši med njimi in če se umetniška osebnost Cebejeva še vedno nekako izmika naši dokončni oceni, potem lahko za Berganta zapišemo, da je s svojo hudomušnostjo, s poseganjem v posvetne in vsakdanje motive, ki v njegovem času v slikarstvu še niso imeli današnjega mesta, ter kot dober portretist najzanimivejši med vsemi in je v svojih delih morda najbolj zadel značaj domače zemlje.

Jedro našega baroka spada v prvo polovico 18. stoletja. Vzporedno z razvojem v umetnostno vodilnih deželah — mi smo bili tudi v tem času še vedno umetnostna provinca, v katero so sem in tja pljusknili valovi zrele umetnosti, kadar je bilo zunaj že preveč, da so se domači mojstri napajali ob njej — pa se je pričel ob koncu stoletja, čeprav mnogo manj kot drugod, po eni strani razkrajati barok zaradi svojega lastnega pretiranega razvoja, v rokokoju, po drugi strani pa mu je izpodkopaval nekdanjo moč bolj umirjeni klasicizem, ki je v raznih inačicah ter z različnimi imeni zajel tudi naše kraje. Vendar se barok ni dal kar tako spoditi iz hiše. Kakor svoj čas gotika se je bil tudi on tako priljubil preprostim ljudem, ki so živeli z njim posebno v cerkvi, da je kljub hiranju vzdržal še daleč v 19. stoletje in tako rekoč do praga naših dni. Okus preprostega človeka je domala še danes umerjen po njegovem lepotnem idealu.

Z barokom smo Slovenci kot celota našli doslej najtesnejši stik z likovno umetnostjo. Ni se zapiral samo v domove izbrancev, temveč so se ljudje na vsakem koraku srečavali z njim: na ulicah naših mest, na polju v znamenjih, v vaški podružnici, podobarjevi delavnici, pa tudi na gradu, če so se njegova vrata kdaj odprla preprostemu človeku. Dobro je zadel razmerje ljudstva do baročne umetnosti Fr. Stelè, ko je že pred tremi desetletji zapisal: »Pred Metzingerjem, Bergantom in Jelovškom se čutimo domače, oblike baročnega zvonika so nam še vedno znanik naše domovine, baročno pojmovanje umetnosti nam je kot masi še vedno bliže kot katera koli doba, ki smo jo preživeli, skoro bi rekli, da tudi bliže kot uveljavljajoča se umetnost sedanjosti.« Le od sodobne umetnosti same je zato odvisno, ali bo pritegnila množice in postala spet splošno ljudska last, s čimer bi doživeli tretjo zlato dobo razvoja likovne umetnosti na naših tleh.

JURČIČ ROMANTIK

Nadaljevanje in konec

Iz romantike, zlasti iz del romanopisca Walterja Scotta, je Jurčič podedoval široko snovno mikavnost in zapletenost dogajanja, zgovorno fabuliranje, tako da ga je popolnoma prevzela romantična pisanost dogodkov, četudi mnogokrat na škodo glavnega dejanja in psihološke poglobitve v razvoj dogajanja pa v globlje zasnovano psihološko risanje značajev pri glavnih junakih. Zato mu je Levstik po pravici očital, da je n. pr. v Desetem bratu »epizode preobširno razpisal glavnemu dejanju na kvaro« (Pirjevec, LP 151). Romantiki so namreč hoteli predvsem ugajati in koristiti preprostemu ljudstvu, zato so budno pazili na to, da so s svojimi deli kar najbolj tešili ljudsko radovednost prav z banjanjem o najbolj pisanih straneh človeškega življenja. To značilnost romantične tehnike v pripovedovanju in nizanju dogodkov je tudi naš prvi klasik sijajno razpredel in izvedel, saj so vsa njegova dela *kopičenje dogodka na dogodek*, tako da so premišljuječa in psihološka mesta (razen nekaj osebnih izpovedi, zlasti na začetku zgodbe) pri njem kaj redka. Romantična pisateljska doktrina je namreč terjala, da se že vsak najmanjši, sicer popolnoma nepomemben dogodek napravi mikaven in v skladu z romantično skrivnostnostjo tudi čudovit. Kot vsi drugi se je tudi Jurčič zvesto ravnal po napotkih, ki jih je dal nemški romantik Tieck za romantično novelo, češ: »V povesti je močno osvetljen neznamen ali važen dogodek, ki je čudovit, morda edinstven, pa naj bi se še tako lahko v resnici primeril.« (Prim. Rupel, Jurij Kozjak, Cvetje IV, str. 10.)

Pri kopičenju dogodkov je Jurčič v potrebnem naravnem razpletu glavnega dejanja dostikrat zašel v slepo ulico, da ni vedel ne kod ne kam. Tedaj se je spet zatekel k izrazito romantičnemu pripomočku. Ker po stvarni poti ni mogel najti zadovoljivega zaključka v glavnem dejanju in mu življenje v ta namen ni dalo nobenega pripomočka, je rešil zamotani vozec z nenavadnim preobratom, z znanim *deus ex machina*, in to ne samo v izrazito romantičnih delih, marveč celo v svoji najboljši realistični povesti. Tako si je n. pr. v Desetem bratu pomagal s spopadom med Marjanom in Spakom, da se z Martinkovo smrtjo lahko razrešijo zamotana vprašanja. Podobno je storil v romanu Cvet in sad z Veselom, ko ga pobije žagar Šepec. V Sosedovem sinu je uporabil nenavadno dejanje: beg izpred poročnega oltarja in Franičino smrtno nevarno bolezen. Vse to je storil Jurčič kot izrazit idealist, ker ni hotel stvarnih, naravnih življenjskih razvojev, ki bi po svoji nujnosti najbrž vodili v katastrofo, marveč je želel mirnega, zadovoljivega, idealno lepega razvoja v srečno prihodnost svojih junakov.

Še izrazitejšega učenca romantike kot v snovi, motiviki in zgradbi dejanja se je izkazal v risanju osebnosti in njihovih značajev. V resnici, Jurčič postavlja pred nas prave osebnosti, heroje, junake, kot jih pozna le romantična literarna doktrina in kakršnih bi v izrazito realističnem delu zaman iskali. Jurčičeve osebnosti so zares središče vsega dogajanja.

Če to niso zmerom glavni junaki (kot n. pr. Kvas), ki so včasih le preveliki slabiči, da bi bili kos svojim nalogam in nosilci dejanj, so pa tem delavnejše stranske osebe (Spak!). Zato je Jurčič kaj redko pobiral junake »na širokej cesti človeškega življenja«, kakor je ugotovil Levstik, da je v Desetem bratu od tamkaj dobil pravzaprav samo strica Dolfa (Pirjevec, LP str. 152), ker bi se bil potem pač moral ločiti od svojih priljubljenih romantičnih postav in vse bolj enakomerno porazdeliti delo in vloge med resnične življenjske osebe — *tipe*, kakor jih poznajo realistične povesti.

Jurčič je prav namenoma stikal za izrednimi prikaznimi, zavestno je iskal *posebnežev* ali *originalov* med ljudstvom in jih tudi najbolj posrečeno upodobil. Vse te osebe je preoblikoval po svojih osebnih pesniških mislih in čustvih, pa čeprav jim je s tem vzel veliko njihove življenjske resničnosti. Kako dolga je vrsta teh zares v naši književnosti nesmrtnih Jurčičevih romantično mikavnih in nenavadnih postav! Tu so skrivnostni cigani, rokovnjači, berači, patriarhalne postave z gradov, posebno pa nesmrtni postavi Krjavlja in Blaža Mozola. Pa tudi vse druge, dejal bi iz vsakdanjega življenja vzete postave so pri Jurčiču redkokdaj narisane stvarno, življenjsko resnično. Prav narobe: tudi vse te osebe nosijo na sebi »idealno tančico«, kar je za Jurčiča romantičnega realista tembolj razumljivo, ker se je celo kasnejša literarna struja idealnega realizma (Kersnik) ravnala v slikanju ljudi in narave po Celestinovi doktrini: »Umetnost je torej posnemanje življenja, ni življenje samo niti ni fotografična točnost življenja. Od take fotografične točnosti beži najbolj idealizem, a verizem ali naturalizem se jej najbolj približava... V sredi med njima pa stoji realizem... Realizem torej dopolnjuje idealizem... Očiščenje človeške duše in srca želi tudi on in jo dosega...« (Slovenski svet 1891, str. 43).

Zato bi pri Jurčiču docela življenjsko resničnih osebnosti skoraj zaman iskali, ker je vse od kraja *idealiziral*, bodisi v dobro ali slabo stran. Sredine pri njem skorajda ni, ker je tega junaka upodobil prečrno, drugega presvetlo, tako da sta svetloba in senca v Jurčičevih delih vseskozi nepravilno razdeljeni. Zaradi tega pa je premnogokrat zašel v šablono in maniro. Pretirano idealiziranje v dobro stran izpričuje v svojem dejanju in nehanju Kvas, Manica, Pavlina, Grniščak, Marko Kozjak, Štefan, Franica itd., na drugo stran pa je Jurčič postavil popolne kontraste (romantika zelo ljubi kontraste!), prave spake, ki na njih komaj najdeš kako betvico človeškega dobrega, kot na prvih skoraj ni sence zlega. Taki človeški pokvarjenci do dna so Peter Kozjak, žagar Šepec, Janko (Veronika Deseniška), baron Bremern, blizu so jim žolnir, Piškav s sinom Marijanom, Ciriani, Auersperg, Herman, Alberto in Paoli v Lepi Vidi itd. Dostikrat je Jurčič prav na takih neživljenjskih osebah in kontrastih zasnoval cele povesti: Dva brata, Dva prijatelja, Pravda med bratoma, Rokovnjači, Doktor Zober itd. Da je mogel kontraste še bolj stopnjevati, je duševne pokvarjence spačil še telesno, tako da njihova zloba bolj poudarjena sploh ne more biti (Peter Kozjak), ali pa jih je postavil na samoto, na grad ali v gozd, da se popolnoma odtujijo ljudem in so preprostemu ljudstvu že kar v strah in trepet (Sova, Piškav in Kosoman). Tako je napravil večkrat ne le s hudobnimi, marveč tudi z dobrimi osebami, jih izločil iz življenja in jih, samotarje, puste in

skrivnostne posebneže, pustil ob strani, da niso mogli več živahno posegati v življenje in dejanje v povesti, marveč so vse dogajanje spremljali le ob strani in sami zase, pri tem pa radi modrovali o časih, ko so bili še polni življenja in dela (Dolef, Vesel, Kaves, Zober itd.).

Še prav posebno rad pa je Jurčič odmikal iz dejavnega življenja ženske ter jih vodil ob branju knjig v kraljestvo pravljic in fantazije (Manica, Pavlina, Helena, Veronika itd.). To mu je bilo pri čustvenosti ženske duše tem laže, ker vanje nasploh ni polagal kakih posebnih življenjskih gibal in gibal dejanja v povesti ali romanu. Kakor je bilo namreč njegovo poznanje ženske v življenju preplitvo in enostransko, tako so tudi njegove ženske postavbe mnogo slabše narisane ko moške, posebno ženske iz meščanskih in plemenitaških družin. Vse te deklice so pri Jurčiču kar tipično idealizirane, živeče le svojim knjigam in svoji idealni ljubezni, ki pa včasih doživi tudi razočaranje (Manica ob Kvasovem zaporu, Pavlina z Veselom, Helena s Cirianijem, Vida z Albertom, Katrica z žolnirjem itd.). Nasprotno pa se je tu in tam Jurčiču posrečilo, da je celo ženski dal močnejši značaj in več volje kot moškemu junaku (Manici pred Kvasom, Franici pred Štefanom).

Kakor ženske se je tudi meščanski in grofovski moški svet Jurčiču le malo posrečil, vse preveč povprečno jih je upodabljal, ker je pač tudi njihovo življenje premalo od blizu poznal. Zato je zanimivo, da jih je rajši jemal v zgodovinske povesti, redkeje v sodobne. Kajti v zgodovinskih delih mu je romantika dovoljevala bolj površno in enostransko slikanje značajev. Prav tako je idealno upodabljal tudi duhovnike in se jih večinoma le mimogrede dotikal. Malce živahnejšo vlogo je dal pravzaprav le Katričinemu stricu, priorju Avguštinu v Kloštrskem žolnirju.

Nekoliko stvarneje se mu je posrečilo upodobiti kmeta, kar je pač razumljivo, ker je sam izhajal iz kmečkega sveta. Pa še te, moramo reči, je le prerad idealiziral. Saj jih pravzaprav vidimo le ob izrednih priložnostih, pri nenavadnih in prazničnih opravilih, skoraj nikoli pa pri njihovem vsakdanjem delu. Tudi življenje kmečkega človeka je potemtakem v Jurčiču povprečno in površno, idealizirano. Premalo se je poglobil v našega kmeta. O tem nas utegnejo prepričati same Jurčičeve besede: »Dasiravno siromašni kmetavzi in revni ko jare miši vsi do enega, katere bomo še omenili, so se vendar ravnali po božjih in cerkvenih zapovedih; odrajtovali so fronke in desetino in bero, če je bilo le za žive in mrtve mogoče, ob pravem času...« (Deseti brat, IV. poglavje). To in tako enostransko risanje slovenskega kmeta je seveda zelo daleč od njegove resnične podobe, kar mu je zlasti glede siromaštva in revščine očital že Levstik (Pirjevec, LP 151). Nasledek tega Levstikovega opozorila je bila stvarna podoba našega trdnejšega kmeta v podobi Smrekarjevega Andreja v povesti Sosedov sin.

Čeprav Jurčič ženske ni znal tako dobro orisati kot moškega, vendar se prav pri njegovih moških značajih silno kažejo ženske lastnosti: njegovi junaki so skoraj vsi od kraja sentimentalni, čustveni, mehki in solzavi, neredkokrat celo črnogledi in v življenju kar nedelavni. Vse te lastnosti v moških značajih so bile pri Jurčiču, ki je po svoji naravi vendar realist, izrazit sad romantične literarne vzgoje. Posamezne črte solzavosti in nedelavnosti utegnemo najti skoraj pri vseh Jurčičevih

junakih ne le v izraziteje romantičnih delih, marveč celo v tistih, ki se je v njih že zelo približal realnemu slikanju življenja. Če so sploh glede kakih napak veljali Jurčiču Levstikovi očitki, potem so bile glede omejnene solzavosti kar najbolj opravičene njegove besede, naj se ogiblje »ostarele, črvive sentimentalnosti« (Pirjevec, LP str. 149).

Prav tipičen primer nedelavnosti in mehke narave je glavni junak Lovro Kvas v Desetem bratu, saj je po pravici že Levstik ugotovil, da zanj delajo sreča, Manica in Spak. Če se tedaj Kvas solzi in vzdihuje, se ne bomo čudili. Toda tudi Marijan s Poleska je večkrat takšen, čeprav ga je sicer Jurčič narisal kot močan, vesel in delaven značaj, ki »nej sentimentalni mekuš, kar je Kvas preveč« (Pirjevec, LP str. 149). Pa še o Marijanu beremo takole: »Komaj odidejo (Manica, Kvas in Balček) iz grmovja, stopi Marijan na plano in se usede tjakaj na klop. Bil je žalosten, kakor se mu je bralo na licu. Šibovec, ki ga je bil menda kje v meji za kratek čas odrezal, pade mu iz rok, glavo z dlanjo podpre na kolena in zjoka se na glas. Ko bi ga Lovre tu videl, tako sedečega, kako je solza za solzo kapala z mladega, sicer zmerom veselega in jasnega lica, spoznal bi bil mladeniča še od druge strani. „Njega tedaj ljubi, ne menel“ tako je vzdihnil in še bolj so ga solze zalile« (Deseti brat, X. poglavje).

Izgubljena ljubezen ali nezvestoba sta po Jurčiču tista močna srčna nagiba, ki tudi trde narave omehčajo do solz. Zato je tudi graščak v Moči in pravici »sedel na kup zloženih hrastov, obraz skril v dlani in jokal«, ker je bil zvedel, da ga je žena varala s častnikom (Moč in pravica, VII. poglavje). Nič boljši ni bil Nikolaj, ko ga je varala mestna gospodična Luiza, zaradi katere je bil zapustil svojo kmečko izvoljenko. O njem piše Jurčič: »Torej nalagala se mi je, da bi ji ne pisal več, vzdihne sam zase Nikolaj, solze se mu udero in glasno, da zabobni, pade mu glava na mizo, izpod lica priteko solze« (Mej dvema stoloma, 26. poglavje). Prav tako je Lisec v Doktorju Zobru »krčevito brez spanja na svoji postelji ležeč prijel svoje mehko zglavje in jokal kakor dete«, ko mu je njena podoba vstala pred očmi (Doktor Zober, 19. poglavje).

Takih prizorov bi utegnili naštetih dolgo dolgo vrsto. In ker jih je vse polno v Jurčičevih delih, jih lahko štejemo za enega izmed najmočnejših dokazov, da prav v slikanju značajev pri Jurčiču močno prevladujejo romantične, čustvene in sentimentalne črte. Pisatelj se je tudi sam tega zavedal, a se vplivov čustva in srca ni mogel otresti. Saj je n. pr. sam zavestno o Liscu zapisal, da je nedelavna, čustvena narava: »Bil je pasivna natura. Onega železnega značaja, ki s svojo trdno voljo dela in odločuje, ni imel, moral se je dati od usode ploviti naprej, kam? To mu je bilo temno« (Doktor Zober, 18. poglavje). Zato tudi za Lisca delata sreča in skrivnostni doktor Zober.

Celo v najboljši realistični povesti se Jurčiču ni posrečilo, da bi bil Brašnarjevemu Štefanu dal več volje in odločnosti, kajti tudi Štefan joka in tudi zanj delajo drugi. Njegove omahljivosti in nedelavnosti je predvsem kriv »sleparski mešetar« — njegov oče. Očetova hudobija in zgubljenost sta privedli Štefana do takegale solzavega prizora: »Ko je sin Štefan to videl in vpričo Franice slišal, da je oče tepen bil zaradi sleparstva, otrpnil je, da ni vedel kam pogledati... Nikomur si ne upa v oči pogledati. Kakor bi bil sam kaj pregrešil, beži ven iz semnja! —

Prišedši s trga, zavije nehote s poti, sede za samotno mejo na kamen, podpre glavo v dlani, in v mislih videč svojega krvavega zasramovanega očeta, razjoka se krepki mladenič kakor otroče osmih let« (Sosedov sin, VI. poglavje).

Naštetim bolj ali manj izrazito romantičnim stranem Jurčičevega pisateljskega dela moramo h koncu nanizati še nekaj literarnih nadrobnosti romantične doktrine in omeniti tudi jezikovno stran Jurčičevih del, kajti tudi tukaj je najti mnogo dokazov, da je Jurčič bližje romantiki kot realizmu.

Med tehničnimi nadrobnostmi bi na prvem mestu omenili tako imenovane *lirske vložke*. To so večji ali manjši odstavki, ki jih pisatelj rad vrine med objektivno pripovedovanje. Stopi pred bralca, pretrga tok in opisovanje dogodkov in začne govoriti o subjektivnem svetu, izražati svoje misli in čustva, najpogosteje in najrajši na začetku novih poglavij ali sicer izrazitejših odstavkov. Ta *osebna premišljevanja* so mnogokrat glose osebnega značaja, imenujemo jih *romantični subjektivizem*. V njih govori pisatelj o svoji nalogi in dolžnosti do bralcev, o načinu pisateljevanja, se opravičuje na levo in desno, razpravlja o predmetih pisanja, razmišlja o svojih junakih, o romanu, o poeziji — umetni, zlasti pa o narodni — o filozofskih in metafizičnih vprašanjih, o etimologiji krajevnih in osebnih imen in še o marsičem drugem.

V Jurčiču je vse polno takega in podobnega. Osebna razmišljanja je naš klasik povzel po narodopisni romantiki, posebno po svojem vzorniku Scottu. Takih mest je zlasti mnogo v njegovih romanih *Deseti brat*, *Cvet in sad*, *Rokovnjači* itd., medtem ko jih je seveda v preprostih povestih in novelicah manj.

Nasploh se nam danes taka premišljanja zde v romanu odveč, saj jih tudi v resnici skoraj nihče več ne piše, ker so zares večkrat precej naivna in nepotrebna, dasi jim nikakor ni mogoče odrekati duhovitosti in humorja. Včasih je pa Jurčič zašel tudi v globoka in resna razmišljanja o kulturno zgodovinskih, literarnih in političnih vprašanjih itd.

Med romantične rekvizite spada tudi *dvoboj*. Jurčič se zateče k ti romantični ostalini le takrat, kadar se povest suče v krogih izobražencev, tako gre n. pr. v povesti *Moč in pravica* za dvoboj med graščakom vitezom T. in nekim častnikom, zapeljivcem graščakove žene; Kvas in Marijan bi se skoraj dvobojevala, a se Kvas umakne, na njegovo mesto pa stopi Martinek Spak; pomerita se Tatenbach in pisar Ribelj (ki ga zato vklenejo in vržejo v ječo). Motiv vseh teh Jurčičevih dvobojev je iskati v ljubezni do ene in iste žene (graščakova žena, Manica, Gornikova Marijanica). Omenja se dvoboj tudi v povesti *V vojni krajini*.

Za Jurčiča je značilno tudi tako imenovano *romantično ponarejanje*. To se pravi, da pisatelj ljubi napačno, izmišljeno in spremenjeno prikazovanje oseb. Tak je v Jurčiču n. pr. *deseti brat* Martinek Spak, v resnici *edini* sin uboge Magdalene Strugove pa Piškava — ponarejenega dr. Kavesa. Spak je pravzaprav le živa, pekoča vest hudobnega očeta, kot je Domen živa vest graščaka Sove. Ves obraz, nastop, dejanje in nehanje teh osebnosti so zares le slepila in prevara! Podobno prikaže tudi doktor Zober gospe Langmanovi inženirja Lisca kot svojega že zaročenega ne-

čaka, samo da ga spravi v bližino Langmanove in Line; tudi Kosoman pride preoblečen na Šrajbgrad, tudi dva hlapca tamkaj — sta v resnici rokovnjača, Kosomanova pomagača.

V zvezi s ponarejanjem je že znano spreminjanje imen, da se tako zabriše sled starega, grešnega človeka. Taka dvojna imena imajo pri Jurčiču Kaves — Piškav, Ilijev sin Baltazar — Kosoman, Jurij Kobila, Brnjač — Basaj, Ferdinand — Groga in drugi rokovnjači.

Tudi *romantična usodnost* spada v vrsto izrazito romantičnih pisateljskih pripomočkov. V davni preteklosti storjeni greh rodi zmerom nove in nove grehe in prinaša s seboj nesrečo za nesrečo. Šele dobra dela in velike žrtve utegnejo poravnati stare pregrehe in takó utolažiti božjo jezo. Taka romantična usodnost je pri Jurčiču v Desetem bratu (Kavesov greh), v Domnu (Sova), v Rokovnjačih (Brnjač — Basaj) itd.

Romantiki so rajši upodabljali staro, *patriarhalno* in *konservativno* kmečko življenje kot pa sodobno, stvarno življenje meščanskega stanu. Tudi Jurčič se je sukal predvsem med konservativnimi, preprostimi kmeti, opisoval njihovo razmerje do graščakov, do župnikov in do gosposke sploh. Posebno v Krjavljevem gibanju med gospodo na Slemenicah in v žagarja Šepca iskanju dovoljenja za poroko (v romanu Cvet in sad) pri Leonu in kontesi, župniku in županu je prikazal Jurčič nesmrtno prizore, ko v njih odlično karakterizira to stran našega podeželskega človeka in njegovega življenja, pišoč n. pr. o Šepčevi ženitvi: »Ženil bi se rad, za ves svet bi se rad ženil... Tako Šepcec misli. Jezi ga pa, da se ubožni človek ne more ženiti tako lahko kakor bogatin; da mora od Petra in Pavla hoditi in za dovoljenje prositi in moledovati... Kaj more Šepcec zato, da je ubog, zakaj se ne bi smel ženiti?... Denes je namenjen v grad Zabrezje. Tam se daje prvo dovoljenje. Drugo daje župan, tretje župnik. Vrag vzemi vsa ta dovoljenja, ves svet!« (Cvet in sad, X.)

K zunanji obliki romantičnih leposlovnih del v prozi moramo prišteti tudi romantikom zelo priljubljeni *motto*, eno-, dvo-, štiri- ali večvrstični motiv, nekaj povzetek dejanja na začetku posameznih poglavij. Jurčič ga je našel pač pri Walterju Scottu in ga tudi sam uporabil v Juriju Kozjaku, Desetem bratu, Erazmu Tatenbachu in Rokovnjačih. Pri njem prevladuje v mottu citat iz slovenske narodne pesmi, zelo številni so tudi stihi iz slovenske umetne lirike (iz Prešerna, Jenka, Umka, Cegnarja, Levstika, Vilharja, Valjavca), iz Valvazorja, Kraljedvorskega rokopisa, iz Shakespeara, Lermontova in od drugod.

Nazadnje nam tudi *jezik* priča o Jurčiču romantiku, o njegovi romantični domišljiji in njegovi zvezi s preprostim ljudstvom. To bistveno stran njegovega jezika je lepo zadel Breznik, pišoč: »Jurčičev jezik se ujema z njegovim značajem in njegovimi umetniškimi zmožnostmi. Po značaju je bil novotarske narave, njegova umetnostna moč pa je v domišljiji in izredni pripovedni sili. On se ne pogloblja v duševni svet svojih ljudi, mikajo ga zunanji dogodki. Domišljija ga žene od mirnega, vsakdanjega življenja k močnim dejanjem, zapletenim dogodkom. Zato tudi potrebuje jezika, ki bi to razgibano življenje ubral. Njemu jezik ni samo zadeva umetnosti, ampak tudi bogastva in zunanje lepote. On ne tehta besed kakor Jenko ali Erjavec, ki jima mora vsaka nova beseda izraziti nov pojem, novo doživetje in spoznanje. V svoji romantični do-

mišljiji gleda na zunanji blesk besed in premalo pazi na njih pomen in vsebino; to ga je zavedlo večkrat k pleonazmom in neumetnostni uporabi jezika, da rabi besede, zlasti izposojene in neknjižne, v takih zvezah, v kakršne po psiholoških zakonih ne spadajo ... Želja po bogastvu jezika ga je zapeljala, da ga ni tako strogo umetnostno uporabljaj, kakor pred njim Erjavec, Jenko in Levstik ter pozneje Kersnik, Tavčar, Cankar in drugi« (Breznik, Jezik naših pripovednikov, Dom in svet 1934, str. 92).

Tej splošni Breznikovi oznaki bi bilo treba dodati le še misel, da je Jurčič kot učenec narodnega utilitarista Levstika vse tisto jezikovno bogastvo, ki si ga je bil nabral med ljudstvom že kot študent na gimnaziji, v svojih leposlovnih delih tudi vestno uporabil. Zato je v njegovih povestih, romanih in dramah *živ ljudski jezik* (kolikor mu ga ni skvaril Levstik s približevanjem stari cerkveni slovanščini), ki je ne- navadno bogat z *narodnimi rekli in pregovori*. Te je polagal na jezik zlasti originalnim postavam iz ljudstva, kakor Krjavljju, Mozolu in drugim, v jeziku potepuhov in pokvarjencev z dežele pa so celo banalni in trivialni izrazi (tak je jezik Neže Rožmarinke, Šepca, rokovnjačev itd.).

Zlasti bogat je Jurčičev jezik z ljudskimi, *živimi primerami*, tako n. pr.: znam več ko hruške peči; se je pripravljaj ko bolni iz postelje; je tako zbiral besede in tolkel in jecljal, kakor bi kislo repo jedel iz škrbaste sklede; vse to je bilo tako, kakor bi jaz pšenico vsega letošnjega pridelka v gnoj zakopal; živi kakor čuri-muri božji volk v travi; kri je tekla kakor v turški vojski; vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl (te primere so iz Desetega brata); suh si kakor drenov klin, ki je devet let v dimu visel; suh si pa res kakor kajžarska koza sušca meseca; dobre volje si kakor pes, ki zdrav iz cerkve pride; teče kot po loju (primeri iz Rokovnjačev).

Nekaj ljudskih *rekel*: naj kdo kako obaltno zarobi (Deseti brat); skupaj orala, skupaj pojedala, oba vkup vozila, oba vkup zvrnila (Jurij Kozjak); pamet boljša kot žamet; vera je taka zver, da je še modri Bog ne more nikomur dati v rejo; grd, da bi ga pes oblajal; tako govorite, da ni ne za na ramo ne za na voz; bo že vrgla zvečer čez ponev; na suhem se še ni nihče plavati naučil; ko bi se pes ne bil za grmom zamudil, pa bi bil zajca vjel (vse iz Desetega brata); se je šel z bikom bost; danes se ne šiva, danes se para; je trezen kakor na veliko soboto zjutraj (primeri iz Rokovnjačev).

Ali nekaj *vzklikov in kletvic*: hudirja je znal, namalanega! — Šember te vzemi! — I te zgaga prekanjenska! — Pečena mačka! — Sveta mamka božja sedem križev in težav! (Iz Desetega brata.) — Bes jih dregni! — Jemlji te Kurent! — Dlaka ti prismojena! (Iz Rokovnjačev.)

Tako smo iz vsebinske in oblikovne strani Jurčičevih del izluščili vrsto dokazov, ki potrjujejo naše mnenje, da je Jurčič mnogo *dosednejši romantik* kot pa pripadnik idealnega realizma Kersnikove vrste. Bister realistični pogled, močna, neposredna in živahno iniciativna narava so sicer Jurčiča precej silile, da bi tudi v njegovi knjigi zasijal žarek resničnega življenjskega ognja in neposrednega vrveža vsakdanjega življenja in bi se tako ognil — »ostarele, črvive sentimentalnosti« — romantike. Toda ti in taki poskusi so pri Jurčiču redki in precej slabotni.

Nasploh se pa »še ni mogel priboriti do tega, o čemer je kritično razpravljaj Levstik... da bi namreč ustvaril dosledno realistično in psihološko resnično povest in roman« (Slodnjak, Pregled slovenskega slovstva, str. 252). In ko je dr. Vošnjak pri nas prvi začel »malce operirati s socialnimi podtoni, svetujoč tudi Jurčiču, da bi podslikal svoje Rokovnjače bolj socialno«, je Jurčič — »rajši ostal pri svoji romantično-realistični snovni interesantnosti« (Priatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev, V. zvezek 1940, str. 28).

V resnici, premočan je bil vzgojni vpliv narodopisne romantike, premočni so bili viri ljudskega izročila, presilni so bili Levstikovi napotki, ki so odvedli Jurčiča v našo narodno preteklost, da bi se bili uklonili Jurčičevi realistični in živahni naravi. Jurčič je in ostane predvsem naš narodopisni romantik, žarek prihajajočega idealnega realizma pa je le tu in tam šele zasijal v njegovo umetniško delavnico in se odbil v redko katero povest.

Ocene in poročila

CENE VIPOTNIK, DREVO NA SAMEM

Resnično zadoščenje takale lepa knjiga, kakor je Vipotnikova zbirka, ki je izšla pod konec leta pri nekdanjem Slovenskem knjižnem zavodu. Njegovo ime je bilo sicer vsa ta leta po vojski prištevano med prva v naši poeziji, ali bilo je potrebno še tako bolj vidno potrdilo, da se v svojem izročilu nismo ustavili ali šli, kar se je le prevečkrat godilo, rakovo pot. Tukah pa je umetnost, kakršna je navadno redko sejana, in v nji odmev nedavnih in današnjih dni, ob katerem se moraš pomuditi in se mu nemalokrat brez pridržka prepustiti.

Dijaški list Žar je v letih 1930—1933 natisnil Vinku Vipotniku več pesmi in lirične proze, ki govorijo, da izvira njegov pesniški rod iz ekspresionizma. Iz tistega plemenitega ekspresionizma Cankarjevih in Župančičevih dedičev, ki je gojil v mladem človeku visoko etično zahtevnost in češčenje lepe naše besede. Ob njem se je pesnik zavedel, da ima v duši povabilo za državljanstvo lepšega sveta, vzvišenega nad klavarno stvarnostjo. Tega povabila ni mogla preklicati proletarska mladost doma ne v mestu, kamor ga je gnala želja po učenju, ne preganjanje na šoli ali revščina v službi na deželi. Od tod pa je poganjala trpka žalost že v njegovih študentovskih poskusih, še najbolj v liričnih črticah, ki so rasle v melanholično trudnem ozračju Mrzelove proze. Prav na to Vipotnikovo liriko v prozi je vredno opozoriti, ker kaže še bolj ko takratni njegovi verzi tanek posluš za besedo in podobo — marsikatero srečaš še kasneje v njegovi pesmi. In če je bilo videti, da ta občutljivost za pretanke utripe ne more najti poti iz žalosti, upov in rahlih upov mladostne melanholije, je bil to vendarle pravi ustvarjalni dar, ki te je moral prevzemati s svojimi novimi in presenetljivimi podobami. Tak dar se ni dal zatajiti in je bilo treba le še nekaj let, da se je še vse drugače izvorno izlila njegova pesem in ovrгла sodbo, češ da je »ugasnil«. To se je zgodilo v Dejanju in Ljubljanskem Zvonu.

Kje je prava moč in novost te poezije? Morda bi to še najprej utegnil povedati ob Tujini, ki je zraven ena izmed zgodnjih Vipotnikovih pesmi. Kar ti zadeva ob srce, to je podoba in občutje utrujenosti, ki je legla na človeka hkrati s prahom praznih dni. Medtem ko človek sklepa žalostne račune svojih porazov, pa se življenje pred njim noče ustaviti, valovi z vetrom po

pšenici in vabi za seboj s pticami, ki se odmikajo v presrečnem begu na večnem nebu.

Jaz zapuščen iz zemlje bilke rujem.

Ta nedopovedljivo trpka nepomirljivost z življenjem, ki ne pozna veličine ne razmaha v svobodne daljave, je presunljiva, da bolj ne more biti, najbolj učinkovit vrh — in podobnih je še cela vrsta — poleg tega pa do kraja naraven.

Veter, drzni svobodnjak, slovesno sonce, pomlad — taki elementi neugnanega življenja so kakor nezadržan klic potepuškim sanjam in hrepenenju, naj plane na ladjo luči, v višave, v daljno usodo brez imena — v višji svet, ki je veličastna lepota in prostost človeka vrednih dejanj. Ta klic je v pesniku najmočnejši glas in te mora zato tudi najbolj potegniti za seboj. Ali nič manj niso resnična in elementarna spoznanja, da je le prepgosto vržen v samoto, ki se vanjo ne more vdati kakor drevo na samem, da ga obdajajo dež, dolgčas, blato in ponižanje. Grenko je to življenje — hkrati pa vendarle čudo, ki neprestano drami pričakovanja. In kolikor višje in bolj neučakane so želje, toliko silnejši je potem nož obupa, ki riže po človeku, toliko bridkejši je občutek groze, ki se nateka kakor jez, toliko bolj krčevito se upira duša, da bi jo zagnila preteča noč, preden je človeku dano pognati se na velike poti.

Kakor prevzema v Vipotnikovi pesmi zagon za višjim svetom, tako in morda še močnejše zagrabi taka spoznanja, da ga je zavratni čas ukanil, vklenil in kdaj tudi pobil na tla, tako da si izmučeno srce zaželi, naj ga do kraja zmelje, samo da se odpočije. Redek je tukaj odsev do neke mere pomirjenega razmerja do življenja, in še ta ob pogledu na mater in otroka, ki »zvezde kot drobtine mu padajo v skodelo« — ker pač še ne pozna sveta. In jasno, da huđega ne more zakriti žarek, ki se ko cekin trklja na pismo prijatelju. To zlato dobro sonce, ki s srcem sveti na list, budi vendarle nekam krhko vero v rešitev.

To razmerje do življenja se je pomembno dopolnilo in poglobilo v letih, ko se je osebno trpljenje združilo s skupnim narodnim. Med pregnanimi so bili tudi njegovi domači in pesnik sam je bil med tistimi, ki so jih odtrgali od družine in poslali v tuja taborišča. Mračne podobe nasilja, umiranja, smrti in moreči občutek vklenjenosti obujajo trpko, zamolklo udarjajočo besedo obsodbe in upora. Iznad osebnih bridkosti, iznad plahutanja smrtnih ptic pa se vzpenja ne samo vprašanje, kje je tisto slovesno življenje, ki smo ga takrat pričakovali, ampak tudi zanos spričo upirajoče se domovine. Žena, ki mu oživlja spomine in pričakovanja ljubezni, prehaja skorajda v simbol domače zemlje, ki se koplje v žrtvovani krvi, pa jo zato toliko bolj prežarja volja vseh rodov, da se v hudournem uporniškem ognju poganja v viharne zarje novih, veličastnih časov. Malokdaj govori pevec s svojo privzdignjeno besedo tako iz duše vseh, kakor je bilo to na tistih padovanskih pogradih.

Slá po velikem in lepem in grenki računi ob nedoseženem, poslavljanje od omam mladih dni — tukaj je srce Vipotnikove poezije in to se je še posebno ubrano in zrelo razodelo v nekaterih novih pesmih. Kjer je izpovedoval ta osnovna razpoloženja, je že od kraja navadno našel zanje pravo besedo in ritem. Pravo, to mislim naravno besedo, ki seže v sredo stvari, ponazarja posebno občutje, včasih pa je s svojo rezko vsakdanjostjo priča nepomirljivega boja s sivim, ponižujočim in brezobzirnim svetom. Taka prvotna moč je v besedi tudi, kadar je drzno prestvarjena, saj zaživi ž njo življenje v novi obleki in luči. Omenil bi samo Pogreb in v njem posebno izzivajočo podobo: »skljuvan obraz koščeno kokodaka«, ki je pretresljivo resnična, kakor je bil tak izpit mrliški obraz z ostrim nosom ko ptičji kljun. In zato je tudi glas rezko, obtožujoče zmaličen. Za tisti dež, ki šiva venomer, povem samo pripombo preprostega poslušalca, ki ni mogel v sebi zadržati priznanja: »Ampak res gre prav tako dež!«

Vendar pa je mik nove besede ali redkega metaforičnega zasuka včasih silnejši od miselne in čustvene teže. Takrat v verzih ne zapolje kri, ampak so kakor preplet cvetja metafor, kdaj tudi nekoliko eksotičnega in bizarnega cvetja. Podobe se gnetejo, izražajo lahko tudi pesnikov nemir, kakor ga po

svoje ritem z nekimi novimi enotami in zarezami, ali moč teh podob ni enakomerno razdeljena. In če je legel na nekatere besede iz prvih njegovih del prah časa, morda niso tako daleč od kakšnega »jada« ali »poseta« tudi taki primeri eklektičnega jezika, kakor je smrt, ki razi, čebrnjavi mesec ali nikari, kjer zveni beseda, ki je nekoč morda celo ljudska, vendarle literarno, artistično. Podoba »dan upogiba zlato hrbtenico« je bila nemalokrat občudovana, da so spričo nje skoraj prezrli pravo moč pesmi, ki je drugod. Drzna je in sili čez okvir, preveč drzna, da bi bila lahko skladna in bi jo mogel sprejeti vase. Zato rajši ne silim vanjo in se zadovoljim z vtisom zlatega risa, ki ga črta na nebu. Nekaj podobnega je tisto srce v Šimnu Sirotniku ali malo jasna podoba grozljive gospe v Obisku.

Zato pa je tukaj zraven prej v parafrazi posnetih mest še vrsta takih, ki ne morem mimo njih, da ne bi omenil vsaj nekaterih. Tak je na primer že začetni stavek v Pesmi o ljubezni ali tiste poševne hiše in domače strehe, ki sijejo umito. V Žalostinki imaš čudovito sonce, ki bo »v vejah tekalo za ptico, paslo po travnikih čebelje roje«. In potem v verzih, ki jih je rodilo izmišljeno sovražno sporočilo, da je brat padel, v pretresljivo spremenjeni ritmični intonaciji ena naših najbolj veličastnih podob:

Angela strašnega udarijo peruti
in večnosti zavezne silna lesa
in vstane senca mila od telesa
in skoznjo gre, da ni koraka čuti.

Ko pa stopiš za žlahtno pojočo besedo Dvogovora, Aprilske idile ali Jeseni, se vzdigneš v presunljivi žar slovesno milega ljubezenskega vabila, in ta žar strmenja drhti še, ko so splahneli glasovi blažene omame in je privid mlade lepote, ki se je prej razstrl hrepenečemu srcu, izginil v spoznanju drugačne resničnosti. Tam magične besede ljubezni, ki so kakor obred in zarotitev:

Ti si od davnodavnih let
kakor alôe gosti cvet
v meni spočet.

Za njimi pa občutje samote in ta samota se še bolj zareže v človeka spričo lepote, ki se mu odpira pred očmi:

Utihnili so svetli šepet omame,
med mahom zamolkle ciklame
žarijo same.

Včasih je bila za Vipotnikovo pesem značilna zrahljana, nekam razsekana kompozicija podob in ritmov. Ustvarjalo jo je neuravnano, neenakomerno dognano doživetje, pa tudi notranji nemir. Čutiš, kako se je pesnik odbijal od mučne stvarnosti, se spopadal z njo, se skušal z njo spraviti, pa se tudi predajati mikavni ustvarjalni igri. Njen odmev je dražljiva nova realnost njegove besede in ritem s svojimi moderno občutenimi premenami, ki dajejo tolikokrat občutek nevezanosti, včasih skoraj svojevoljnosti in ustrezno poudarjajo vsebinske prehode. Tu naletiš precej pogosto na vozle, ob katerih se tek besede, misli in čustva zadržijo, nagnete, se tare in se potem spet razhaja. Takih primerov, kakor so verzi: Mogočno luč valí vígredni dih; strma noč, zamišljena, z menoj / iz senc in sánj gnête telesa; ponosna vém: zêmlija se upira; iz vlažnih samot / gozdóv sílne vzletajo ptice — takih primerov zadržanega ritma v novih pesmih skoraj ni. Pesem se je umirila, zraven pa zapela polno, posebno v prej omenjenih. In tam je med drugimi morda najlepši, najbolj ganljiv Vipotnikov verz:

bilo je svetlo, kot da k jutru gre.

Za njim trepeče vsa tista miloba, ki jo pozna mladost in ljubezen in ki je v nji že slutnja in žalost slovesa — lepota, ki ji ne veš imena.

Lino Legiša

»A novo pesem, vse boljše pesem
naj moje srce vam zapoje!«

Lani nam je Slovenska Matica za stoletnico Heinejeve smrti dala v dar izbor pesnikov muze v Klopčičevem prevodu in v lični knjižni obliki.

Heine, ljubljen in osovražen kot le še kak »prerok« njegovega rodu, je pesniško ime, ob katerem se utegneš — po zgledu nekaterih naših časniških »ocenjevalcev« — na široko razpisati in z vznesenimi impresionistično kritičnimi parafrazami (in to v dobi realizma!) in glosami modričiti in stresavati iz rokava reminiscence iz literarnozgodovinskih priročnikov (kaj izvirnega si neki obetaš pri tem odkriti?!), tako da ti za prevajalca ostane na koncu komaj kak superlativ. Bahaš se z načitanostjo in duhovičenjem, ki ga je sprožil pesnikov bistrc, prevajalcu pa, ki ima pri slovenskem Heineju levi delež, storiš le slabo uslugo. Sele če slovenitev primerjaš z izvirnikom od kitice do kitice, lahko pošteno priznaš, kakšno delo je opravil prevajalec. Takega primerjanja pa se pri nas le malokdo loti — zahteva namreč nekaj truda in časa! In če boš po takem pregledu sicer skop s presežki, pa bo zalegel tudi tvoj primernik in celo osnovnik, v zadoščenjej tudi prevajalcu.

Klopčič je v spremni besedi sam jasno obrazložil in utemeljil svoj izbor — poudarek je na poeziji z družbeno zavestjo. Na srečo ima Heinejeva politična pesem toliko esprija, da ni goethejevsko »garstig«. Hkrati je prevajalec obljubil še popolnejši izbor.

Kaj in kako je izbral? Obdržal je skoraj (primerjano z »Zlato knjižnico klasikov«, ki mi je pri roki) kronološki vrstni red prvotnih zbirk in pri tem napravil zaradi razvrstitve po snovi oziroma motivih le manjše premaknitve (n. pr. Lorelaj), v »Nemčiji« je izpustil poglavja z manj aktualno vsebino, za svoj četrti del pa je zlasti pisano izbral iz zapuščine (Nachlese). Kajpak se tak izbor (in razdelitev) deloma razlikuje od Benkovičevega slovenskega iz leta 1929, Pikhartovega češkega iz leta 1890—1892 in Nazorjevega hrvatskega iz leta 1932, ki so mi pri roki. Narekoval ga je pač drug čas in okus.

Če pa pregledamo vso Heinejevo poezijo, lahko pritrdimo prevajalcu, da nam je v izboru prikazal vse vrste in dobe pesnikovega ustvarjanja.

Pesnikova kitica po obliki nikoli ni sama sebi namen (njeno sproščenost je posnel naš Jenko). Po veliki večini so to štirivrstičnice s tremi ali štirimi trojeji, mnoge le z eno rimo ali brez nje (daljše pesnitve). Verz dela vtis neposrednega lahkotnega izražanja. Umljivo je, da za dober prevod bolj pridejo v poštev manj zahtevne oblike. Čeprav so v izboru v večini nerimane kitice in rimane z eno (moško) rimo, so to vendar med najznačilnejšimi Heinejevimi pesmimi.

Kako se je prevod posrečil? Vsebinsko in po smiselnem ritmu je zvestó posnet, ostala je razvrstitev rim z nekaj izjemami. Originalni sonet ima kajpak klasično obliko rim.

Težave so bile pri variaciji stikov (prepogosti o in i, ki sta med našimi najobičajnejšimi moškimi rimami — Heine pa ima čuda pisano lestvico!), z muziko vokalov, ki se ne da »prevajati«, kar je prevajalec sam odkritosrčno priznal (Belzacar: od sredine do konca osemkrat slovesno grozljivi a!), dalje s posebnimi »časovno« zvenečimi frazami, pa tudi z besedami ljudske poezije, polnimi sočnosti, nežnega tkanja in ljubkovalnosti — pomanjševalnic (Na licih...), kar se le redko posreči spraviti v prevod. Zaradi tega nekateri prevodi zvenijo bolj resno, recimo umetno, kot originali, saj imajo ti tudi polno pesniških in pravopisnih licenc, vokalnih redukcij, apostrofov in stilnih reminiscenc, povrh pa še jezikovno patino dobe, kar vse je tako rekoč neprevedljivo. Končno se tréta oblikoslovna jedrnatost slovenskega oziroma nemškega jezika, saj je bilo treba včasih kaj dodajati (tudi po cel verz!) ali porabiti hen dia dioin. Ponekod pa je bogata vsebina izvirnika doživela nekaj črt. Kljub vsemu je Klopčič s tankim čutom za mero in s podobno besedo zadel bistvo pesnikove misli.

Kdor vse to pregleda do zadnje vrstice, bo šele znal in smel oceniti in ceniti prevajalčevo delo: opravljeno je tako, da bi ga malokdo med nami

zmogel bolje. Dobri prevodi (prepesnitve niso prevodi!) tuje poezije so pri nas redkost, a so na častnem mestu! Klopčič sodi med zelo dobre, zanesljive prenašalce tujih pesniških umetnin v naš jezik. Njegovi prevodi se bero gladko in so jezikovno čisti. To niso zbirke prevajalčevih licenc (čistost rim ipd.!). Nekateri naši, zlasti mlajši prevajalci bi se utegnili pri njem marsikaj naučiti. Končno: človek je vesel, da je knjiga — med redkimi tovrstnimi našimi! — tudi sicer snažna, t. j. brez nepotrebnih tiskovnih napak.

A propos! V »Kevlaarju« (1) so v originalu (in češkem prevodu) jambi dosledno izpeljani in se nekako prilagajajo vsebini. Ali je v prevodu namenoma drugače? Ali je v »Himnusu« predpredzadnji stavek (»Mi pa se ne utegnemo veseliti niti žalovati.«) načrtno izpadel? Je »gomilo kopati« posrečena fraza? Druge nadrobnosti, ki bi jih kdo kako drugače postavil, pri celoti uspelega dela ne štejejo!

L. Stanek

KRIŽ NA GORI IN ZBIRKA KONDOR

Kot četrti zvezek knjižnice Kondor smo dobili Cankarjevo povest Križ na gori. Delo je po čustveni, etični, sociološki kakor tudi oblikovni strani tako toplo, globoko in dognano, da spada med najbolj vidne in trajne plodove Cankarjevega vélikega duha. Srednješolski mladini, ki ji je zbirka predvsem namenjena, pa je povest potrebna tudi zaradi čudovitega življenjskega optimizma, ki veje in sije iz redkokatega Cankarjevega dela v tolikšni meri.

Kakor Tujci in kasnejše Novo življenje spada tudi Križ na gori med tiste Cankarjeve tekste, ki obravnavajo trpko življenje tedanjega slovenskega umetnika in njegov odnos do domovine. Slovenski umetnik, besedni, zlasti pa likovni, je bil zato, ker so ga v majhni in zaostali domovini imeli za nepotrebnega, obsojen na bedno životarjenje in pogosto tudi zgodnje umiranje. Mladi slikar Mate zapušča to svojo malo in zaostalo domovino, ki jo pisatelj simbolizira s tesnobno in mračno Globeljo, kjer o lepotnem okusu odloča domači župnik in kjer se kulturna raven še vedno kaže v čitalniških zabavah. Kakor njegovi tovariši tudi on odhaja v tujino, kjer si bo lahko svobodno razširil duhovno obzorje in kjer pričakuje tudi večjega razumevanja in moralnega priznanja. Medtem ko njegov stanovski tovariš Slivar v Tujcih, ki so izšli 1901, v tem prizadevanju brezupno propade, Mate iz Križa na gori, objavljenega 1904, v svojem življenjskem poslanstvu končno zmaga. Na optimistično razsnovo povesti je brez dvoma odločilno vplival sočasni uspeh slovenskih impresionistov na razstavi pri Miethkeju na Dunaju. Z njim so si vse dotlej odvečni in izrinjeni umetniki »tujci« na slovenskih tleh spet pridobili, da, tako rekoč izsilili domovinsko pravico. Matejeve moralne zmage pa ni pripisovati zgolj na rovaš tega objektivnega sociološkega dejstva, ampak še nekega drugega, subjektivnega, docela človeškega, etično čustvenega momenta. Kot človeka in umetnika ga je rešila in dvignila tudi Hanca, preprosto in drobno dekle, s svojo nesebično, zvesto, verujočo in ohrabrujočo ljubeznijo, podobno, kot je tudi mučeniški in svetniški lik Cankarjeve matere pisatelja samega nešteto krat obvaroval pred življenjskim brodolomom. V naši povesti je torej križ na gori simbol odrešujoče moči trpljenja, ki vodi k zmagi in povečanju. Delo, ki je sicer fabulativno dovolj močno, je zgrajeno docela simetrično: ima štiri poglavja, vsako izmed njih pa prav toliko podpoglavij; v prvem Mate odhaja v tujino, v zadnjem se iz nje vrne, vmesni dve pa obravnavata njegov prvi in drugi obisk doma. Križ na gori spada torej med tiste Cankarjeve tekste, ki so po svoji tehniki in kompoziciji v bistvu še realistični, a imajo v sebi že tudi simbolistične poteze.

Našo izdajo je pripravil cankaroslovec Boris Merhar, urednik pisateljevih Izbranih del, ki izhajajo pri Cankarjevi založbi. V Spremni besedi prikazuje s sebi lastno analitično natančnostjo tedanje družbene razmere na Slovenskem, zlasti položaj našega umetnika. Poleg tega opozarja na tematične in idejne zveze in sorodnosti z drugimi Cankarjevimi deli in tako bralcu približa in pojasni tudi osnovno motiviko in problematiko samega Križa na gori. Posebno uspeli in tehtni sta urednikovi primerjavi naše povesti s Tujci in Srečo ter osvetlitev idejnega pomena dunajske razstave naših impresionistov

za optimistično razsnovo Križa na gori. Vezanje le-tega z romanom Na klancu ter družbenim problemom kmečkega obubožanja in izseljevanja se mi ne zdi nujno, zelo problematično pa enačenje Hance z domovino in podrejanje človeško ljubezenskega elementa v povesti ideji slovenskega umetništva. Inteligentni in po Cankarju nekoliko razgledan bralec bo našel v Merharjevi spremni besedi številne in dragocene napotke za globlje razumevanje dela, za povprečnega srednješolca in širšo publiko pa je napisana v morda malo preveč abstraktnem, znanstvenem slogu. Tolmač manj znanih besed in mest ob koncu knjige je sestavljen skrbno in zanesljivo.

Oprema knjige je v primeri z njeno nizko, vsakomur dostopno ceno vabljava, okusna, naravnost elegantna. Pri našem zvezku toliko bolj, ker prinaša poleg pisateljeve fotografije še nekaj reprodukcij naših impresionistov iz tistega časa. Obe barvni reprodukciji med tekstom (Jakopič, Med gabri, Groharjev Macesen) kakor tudi Groharjeva Pomlad v črnobeli tehniki na platncah in ovojju Cankarjevo povest smiselno in ubrano dopolnjujejo.

H koncu pa še nekaj besed o zbirki Kondor na splošno! Z njo smo po dolgem čakanju vendarle dobili prepotrebno nadomestilo za predvojno Cvetje in povojno Klasje. Prinašala naj bi izbrana najboljša dela iz domače in svetovne književnosti, ki so hkrati primerna za obvezno branje po šolah. Tekstu naj bi v vsakem zvezku sledila kratka in jedrnata spremna beseda z opombami, pojasnjevale naj bi ga po možnosti tudi ilustracije. Doslej izšli zvezki so smiselno in koristno izbrani, večine del tudi ni bilo več dobiti na knjižnem trgu; za šolo so postali že naravnost nepogrešljivi Bevkov Čedermac, Homerjeva Iliada in Shakespearov Hamlet, nekoliko manj Puškinova povest. Pri nekaterih, zlasti najavljenih delih pa je čutili, da bodo prišla na vrsto tudi zato, ker so pri roki že izdelani prevodi ali uredniki prejšnjih izdaj, da jih je torej narekovala nekoliko tudi razumljiva zadrega, ki je nastala na začetku izdajanja tako zelo potrebne in široko zasnovane zbirke.

V primeri s Klasjem, ki je prinašalo vselej zelo kvalitetne, a hkrati preveč obširne opombe, včasih že pravcate študije, pomeni Kondor napredek v tem pogledu, da v svoj program vključuje tudi dela iz svetovne književnosti in pa da je oprema njegovih zvezkov bolj trpežna, estetska in vabljava. Kar se tiče spremne besede, je tako glede na tesen prostor, ki ji je v naši zbirki odmerjen, kakor tudi glede na pedagoško načelo, da je treba mladega človeka duševno kar najbolj zaktivizirati, res še najboljše, če uredniki v njej prikazujejo predvsem stvarno ozadje, pogoje in nagibe za nastanek umetnine, samo oznako in vrednotenje pa prepuščajo dijakom (in njihovemu profesorju slovenščine); dobro bi le bilo, če bi jim za njihovo samostojno delo nudili oporišča z nizom sistematično postavljenih vprašanj o tematiki, ideji in formi umetnine. Paziti bodo morali še bolj kot doslej tudi na to, da bo njihova obravnavna metoda v spremni besedi kar najbolj enotna in njihov slog pri vsej strokovni neoporečnosti čimbolj poljuden, ker bo oboje le povečalo praktično vrednost zbirke.

Kar zadeva izbor tekstov, bi kazalo v program vzeti in za tisk pripraviti tudi sledeče stvari, ki jih naša srednja šola zelo potrebuje: slovenske bajke in pripovedke, slovenske balade in romance (ljudske in umetne), slovensko partizansko in povojno liriko (kvaliteten izbor, poraben tudi za proslave); srbske in hrvatske lirске, zlasti pa junaške pesmi (v izvorniku), kakega Stankovića, Krležo, Andrića, Dobrico Čosića (v kvalitetnih prevodih); izbor evropske lirike, izbor evropskih novel (oboje morda po dve knjigi), posamezna mojstrska dela iz ruskega in francoskega realizma pa še to in ono.

Zbirka Kondor je dostojno nastopila svojo pot. Glavnemu uredniku tov. Urošu Kraigherju želimo srečno roko pri izbiri tekstov in sodelavcev, založbi pa še nadalje njeno kulturno vneto in organizacijsko podjetnost. Dolžnost profesorjev slovenščine je, da v dijakih ob Kondorju vzbujajo ljubezen do lepe knjige ter jih navajajo k temu, da si postopoma omislijo lastno priročno knjižnico. Tudi sami si bodo zdaj ob Kondorju lažje privoščili potrebna pomagala za slovstveni pouk in vzgojo. Ravnateljstva pa naj ne pozablajo za dijaško knjižnico sproti nabavljati po deset do dvajset izvodov vsakega zvezka. Zbirka je primerna tudi za četrtošolce, predvsem pa za vso višjo.

Joža Mahnič

JURČIČEV ZAVOD IN MULJAVA

Ko je Josip Jurčič v Novicah 1863 priobčil Spomine na deda, se je pod njimi podpisal s psevdonimom J. Zavojšček. Ta psevdonim je porabil tudi pri Uboštvu in bogastvu v SV 1865 in leto prej pri Prazni veri v KMD. Od kod to ime? Prijatelj je v svoji izdaji Jurčičevih Zbranih spisov (I, 495) ta psevdonim izvajal iz pisateljevega rojstnega kraja, zakaj po krstnem listu se je Jurčič rodil »im Dorfe Savod Haus Nr. 20«. Ta podatek je posnel Grafenauer v svoji izdaji Jurčičevih spisov, češ da se je »zval kraj v Muljavi, kjer je bila njegova rojstna hiša, Zavod ali Zavoje«. V SBL je Grafenauer zapisal, da je stala Jurčičeva rojstna hiša, pri Pajštbarju, v tistem delu vasi Muljave, ki se v krških cerkvenih matrikah še imenuje Zavod. Na SBL se sklicuje tudi urednik sedanje izdaje Jurčičevega Zbranega dela (I, 299 in II, 316). Zdaj se je v JiS (4. št.) pojavilo še ime Zavoj (169): v članku Jurčič romantik govori pisec, da je bil Jurčič doma »z Zavoja na Muljavi«. (Mogoče je to tiskovna napaka za Zavod.) Da se ne bi brez potrebe zasejala v Jurčičev življenjepis že ob rojstvu napaka, naj opozorim na članek, ki je ostal doslej neopažen tudi tistim, ki so se zadnji ukvarjali z Jurčičem Zavojščkom. Članek Kje je bil rojen Josip Jurčič je izšel nepodpisan v dnevniku Slovenec 24. 11. 1939. Pisec razpravlja o imenu Zavod in prinaša še nekaj drugih zanimivosti iz Jurčičevih otroških let, posebej pa odkriva njegove bajtarske korenine. Ker stari dnevnik ni vsakomur dostopen, naj posnamem glavne ugotovitve.

Jurčičev krstni list s Krke ima res zapisano, da se je pisatelj rodil na h. št. 20 vasi Zavod. Iz urbarjev stiškega samostana ter urbarjev župnišč na Krki in v Št. Vidu pa je razvidno, da je Muljava nastala iz dveh delov, iz dveh vasi ali naselij, iz Muljave in iz Zavoda. (Naglašen je prvi zlog.) Mejo med obema je delala prejšnja stara cesta, ki je šla tik Kocmanove hiše in za bivšo Gričarjevo. K Zavodu so prvotno spadale tri kmetije ali grunti, Kocmanova, Tokčeva in Bebrova. Največje posestvo na Zavodu je bilo Kocmanovo. Najstarejši znani lastniki tega grunta (v 16. stoletju) so se imenovali Zavod ali Zavodnik. »Vsi stari urbarji poznajo za te hiše samo ime Zavod in prav tako tudi krške matične knjige. Ime je dobila vasica od malega potoka, ki teče pod vasjo in je torej vas Zavod (za vodo). Na nasprotni strani je vas Potok.« Kocmanov grunt je imel še eno hišo, bajto za preužitkarje. Tej bajti so rekli Beistube. Tu se je razvila samostojna bajtarska družina, njen gospodar pa se je imenoval Bajštebar, Pavštbar in Pajžbar, ime, ki se je ohranilo do današnjih dni kot hišno ime na Jurčičevem domu. Vendar današnja Pajžbarjeva hiša, to je rojstna hiša pisatelja Jurčiča, ne stoji več na mestu, kjer je stala prvotna preužitkarska bajta, namreč tik zraven Kocmanove hiše. Pisatelj ded (po materini strani) Jankovič je namreč to bajto podrl in na vaški »gmajni« postavil novo, tisto, v kateri se je rodil Jurčič in ki stoji še danes. Med Kocmanovimi in Pajžbarjevimi so bili sorodniški stiki: Kocmanovi so bili Pajžbarjevim otrokom vedno krstni botri. Tudi Jožeta je držal pri krstu »stari Kocman« Miha Lampret, popisan kot stari Grahovec v romanu »Cvet in sad« in v »Tihotapcu« imenovan Golman. Ravno tako naj bi bil pisatelj v mladosti dobil pobudo za postavbo »lesenonogega pivca« v »Tihotapcu« (ZD II, 67) in žagarja Šepca z eno nogo »od kolena navzdol leseno« (ZD VI, 191) v romanu »Cvet in sad«. »Lesenonogi pivec (pa) je bil neločljiv prijatelj starega Kocmana mlinar in kovač Smrekar, po domače Breznik iz Brezja pod Muljavo.« Podatek dopolnjuje Prijateljve (citirane v ZD VI, opomba k str. 191). Šepca je pisatelj v revščini svojih otroških let dobro poznal. »Ko so nastopile (na pisateljevem domu poleg drugih gmočnih težav še) slabe letine, je oče pokojnega Jurčiča prosil ‚lesenonogega mlinarja‘ Breznika, naj mu pomelje na črni kamen ajdove otrobe, ‚luskovce‘ imenovane, da bo imel za kruh za svojo družino.«

Ko so dajali vasem hišne številke, so manjša naselja združevali z večjimi in tako je tudi Zavod dobil skupne številke z Muljavo. Krški župniki

pa so še sto let poznali samo Zavod. Tako je tam tudi Jurčičev rojstni kraj zapisan kot Zavod h. št. 20, medtem ko se je uradno imenoval pravzaprav Muljava h. št. 20. Člankar popravlja zapisek v krstnih knjigah, da je pisatelj oče imel tretjino zemlje (SBL pravi, da četrtno), zakaj Pajžbarjeva bajta ni imela nobenih desetinskih dajatev in ne tlake, dajala je samo nekaj bere krškim kaplanom. Jožetov oče je »ljudi klical na tlako in napovedoval desetino za gospodstvo tedaj razpuščenega samostana v Stični. Imel je tudi majhno krčmo, v kateri je Jože Jurčič občudoval muljavske originale. Po-sestva pa ni imel razen nekaj njiv. Zato je bila za časa pisatelja Jurčiča pri Pajžbarjevi hiši velika revščina.«

Člankar seveda ne navaja podrobneje svojih virov, niti pismenih niti ustnih. Vredno in potrebno bi bilo dokumentarično preveriti Jurčičev rod po materini strani na Muljavi ter poreklo po moški strani iz Jablanice pri (dolenjski) Kostanjevici. Prvo bi pokazalo njegove kočarske kmečke korenine, drugo pa razjasnilo vprašanje njegovega mogoče daljnega hrvaškega rodu. Ravno tako bi bilo treba preveriti gornje podatke, kolikor se tičejo muljavske domačije. Zdi se, da gre navedenemu člankarju precej vere, ker se sklicuje pri svojih informacijah na Jožetovo sestro, poročeno pri Gričarju na Muljavi: podatke o družini da mu »je pripovedovala sestra Jurčičeva, stara Gričarica, ki je bila štiri leta starejša kot brat Jože«.

Viktor Smolej

KJE JE PRAVŠNJE MESTO ROJSTNEMU IMENU

V zakonu o osebnih imenih sicer res ni izrecno določbe, kam se stavi rojstno ime, pred priimek ali zanj, vendar že osem let trajajoča praksa potrjuje mnenje, da je jugoslovanski zakonodajalec molče pustil državljanom popolno svobodo. Le v zakonu o državnih matičnih knjigah je zapovedano, da je treba v matice vpisovati najprej priimek in šele za njim rojstno ime. Kadar gre za mabo osebnega imena sicer v javnem in zasebnem življenju, pa ta izjemni predpis ne velja. Ker se potemtakem piše osebno ime na dva načina, naj odloči slovnika skladnja, kam se rojstno ime pravilneje stavi.

Kulturna zgodovina nam pravi, da so Slovenci od začetka, ko je nastal priimek, ves čas pisali ta novi del svojega osebnega imena tako, da so ga stavili za svoje rojstno ime. Takšno je bilo pisanje osebnega imena ne samo v dobi, ko so Slovencem zapovedovali tujci, temveč še več ko deset let, ko je že bila prejšnja Jugoslavija. V vsem tem času se je rojstno ime pisalo za priimkom le v primerih, kadar je bilo treba sestaviti kak alfabetičen seznam osebnih imen. Ta raba se je ujemala s sintaktično rabo velike večine evropskih narodov. Tudi vsi slovanski narodi postavljajo rojstna imena pred priimke. Od kod torej pri Slovencih in deloma tudi pri Hrvatih preobrnjeno zaporedje? Od kod ta »Novak Janez« namesto »Janez Novak«?

Najprej moramo ugotoviti, da Srbi pri sestavljanju azbučnih seznamov po osebnih imenih niso navajali oseb po njihovih priimkih, kakor je bila navada drugod v Evropi, temveč po rojstnih imenih. Njihovi seznamu so se začeli z rojstnimi imeni Avram, Aleksa, Aleksandar, Alimpije, Ana, Andrija itd. Potem so sledila rojstna imena z začetno črko B in tako dalje do zadnje azbučne črke Š. Ta navada je bila v vsem javnem in zasebnem življenju, zlasti še v šolah, uradih, vojnih enotah in društvih. Ob prvem kongresu jugoslovanskih pravnikov v Beogradu leta 1925 se je pokazalo (tudi spiski udeležencev kongresa so bili vsi sestavljeni po azbučnem redu rojstnih imen), da imajo Srbi tako sestavljanje osebnih spiskov za zelo dragocen dokaz svoje kulturne posebnosti. Morda je prav spomin na tako pisanje razlog, zakaj Srbi niti danes ne pišejo rojstnega imena za priimkom.

O stvari so jeli razpravljati leta 1929, najprej v posebni komisiji, sestavljeni v Beogradu zaradi izdelave osnutkov novih zakonov, nato pa še v takratnem vrhovnem zakonodajnem svetu in zakonodajni korporaciji, ko je prišlo na vrsto poenotenje jugoslovanskega imenskega prava. Že kar na začetku posvetovanja v komisiji je bilo soglasno izraženo mnenje, da se mora srbsko azbukovanje osebnih imen po rojstnih imenih korenito odpraviti, ker bi bila izenačenje imenskega prava nemogoče, če bi Srbi vztrajali pri svojem

običaju in se ne menili za določbe novega zakona. Poklicali so referenta, ki je bil Slovenec, naj najde pot, po kateri bo Srbom onemogočeno, da bi se po objavi novega zakona vrnili k svojemu sestavljanju spiskov po azbučnem redu rojstnih imen, češ da je od tega predvsem odvisno, ali se bo novi zakon obnesel. Na predlog referenta in komisije je vrhovni zakonodajni svet sprejel sistem takratnega madžarskega zakona o osebnih imenih, po katerem dobi državljani osebno ime, ki sestoji iz rodbinskega in krstnega imena, a se mora v uradnih listinah navesti najprej državljano rodbinsko ime in šele potem njegovo krstno ime.

Ko je novi jugoslovanski zakon o osebnih imenih z dne 19. februarja 1929 dobil veljavnost, se je pod vplivom od Madžarov izposojenega imenskega sestava tudi v zasebnem življenju Jugoslovanov hitro udomačilo pisanje primka pred rojstnim imenom, kakor je bilo izrecno naročeno vsem javnim organom za sestavljanje uradnih listin. Ni čudo, da so se začeli tako podpisovati tudi mnogi državljani, meneč, da je po zakonu tako bolje. In čeprav se je reforma imenskega prava nanašala le na imena fizičnih oseb, so začeli po Slovenskem in Hrvatskem z veliko vnemo pisati po novem celo imena firm in znamk, tako da je neslovenski način pisanja osebnih imen v trgovskih napisih kar kmalu spodrinil stari način, ko je tudi obrtnik, trgovec in vsak poslovni človek stavil svoje rojstno ime pred svoj priimek.

Čeprav je jugoslovanskim državljanom dandanes dano na prosto voljo, kako pišejo svoje osebno ime, je treba vendarle povedati, da je le stari način pisanja »Janez Novak« slovenski in slovanski. S tem se pa seveda prav nič ne dotikamo sestavljanja osebnih spiskov po alfabetičnem redu priimkov, kakor je to od pomnjenja v navadi tako pri nas kot po vsem svetu. France Goršič

Slovniške in pravopisne drobtine

ISTI

Med jezikovne spake, ki jih nihče ne govori, pač pa premnogi pišejo, spada raba zaimka *isti*. V našem listu ni potrebno, da bi obravnavali njegovo nepravilno rabo, saj je dovolj znano, da ni prav rabiti zaimke *isti* n. pr. takole: *Potniki naj ne zavržejo vozniških listkov, ker morajo iste pokazati pri izhodu; prejeli smo Vaš dopis in Vam na istega odgovarjamo* itd. (Prav: ker jih morajo pokazati; in Vam nanj odgovarjamo.) *Isti* nadomeščamo z osebnim ali kazalnim zaimkom, kakor pač zahteva stavčni pomen.

Vendar bi rad pojasnil učiteljem in razlagalcem naše knjižne slovenščine, da splošna trditev, češ raba je nemška, ni pravilna. Res je, da se je ta *isti* zaredil po vzorcu nemškega pisarniškega sloga. Vsakomur, ki zna nemški, zveni ta raba nekako domače, pa jo le nemški puristi hudo obsojajo. Wustmann pravi v vedno zanimivi knjigi *Allerhand Sprachdummheiten*: Med resnično nerazveseljive pojave v našem knjižnem jeziku lahko štejemo vse mere presegajočo zlorabo, ki jo počenjamo z zaimkom *derselbe*. Za nenaravnost in hromost vsega našega pisanega izražanja nosi ta beseda polovico vse krivde. Ko bi mogli našemu knjižnemu jeziku odvzeti to svinčeno coklo, bi se nam že samo zaradi tega moralo zdeti, da je jezik dobil krila. Napačna raba tega zaimka spada h glavnim znakom tistega jezika, ki ga lahko tako primerno označimo za papirnati slog. V nadaljnjem uporablja še krepke izraze: *ta bedasti derselbe, ta strašna beseda, kar s stola te vrže, ta užitek nad užitki za bralca*. In še pravi: »Kdo govori tako? Živa duša ne! Ali brž ko Nemeč pomoči pero v črnilnik, mu že šine kanclist v ude.«

Če že za nemščino velja, da nihče ne govori tako, velja to tembolj za slovenščino in za druge jezike. Ni namreč odveč omeniti, da v naši sosedi srbsščini ali hrvaščini kar mrgoli takih *istih* — posebno v vojaški literaturi.

F. Vernik

V neki številki zagrebškega Vjesnika u srijedu v lanskem aprilu obravnava dr. Ivan Brabec rabo zaimka *čiji*. Ugotavlja, da jezikovno pravilo dovoljuje rabo samo za osebe moškega spola, vendar pa pisci pišejo ta zaimek kar vprek, torej tudi pri stvareh. Pravi, da se je taka raba posplošila in da bo tudi zmagala.

Kako pa mi Slovenci? Slovničar in pravopis pravita, da se sme *čigar* rabiti samo pri osebah moškega spola v ednini: *Čigar prejo prela, tega kruh jela. Tovariš, s čigar pomočjo se je rešil*. Vsi pa vemo in vidimo, da naš vsakdanji tisk ne pazi na to. Nastane vprašanje, ali naj bi tudi Slovenci rabili zaimek *čigar* kar vprek, torej: *Sedel je na stolu, čigar noga je bila nalomljena. Gozd, čigar drevje se suši*.

Menim, da nam je ostati kar pri starem. Narečja, ki še poznajo zaimek *čigar*, ga rabijo samo tako, *čiji* pa sploh ni slovenski. Menda nisem hudoben, če pravim, da nekateri rabijo *čigar* vsepovsod in tudi *čiji*, ker jim to zveni bolj imenitno. Seveda, kdo bi pisal tako po domače: *Gozd, katerega drevje se suši* ali celo *gozd, ki se mu drevje suši!!*

F. Vernik

PLAČEN IN PLAČILEN

Ta dva pridevnika se pogosto zamenjavata. Razločevanje pa ni težko. Razložek v pomenu je podoben kot med samostalnikoma plača in plačilo. Plačo prejemamo za svoje delo v službi. Govorimo o mesečni plači, včasih tudi o letni plači. Samostalni plačilo pomeni dejanje. Govorimo na primer o plačilu na obroke. Plačilo pa je tudi to, kar prejmem za opravljeno delo. Po delu plačilo. Sam si je izgovoril plačilo. Prejel je zaslužen plačilo. Iz teh stavkov je jasno razviden pomen besede.

Oglejmo si zdaj pridevnika: plačen in plačilen! Pridevnik plačen je iz samostalnika plača, ki mu določa pomen. Govorimo o plačnem sistemu, to je o sistemu plač, o plačnem fondu itd. Tudi plačni razred bi bolje ustrezalo pojmu kot plačilni razred. Pridevnik »plačilen« pa je iz samostalnika »plačilo«. Plačilni dan je dan plačila, plačevanja. Sem sodijo izrazi, kot plačilni nalog, plačilni rok ipd.

Ivan Tominec

TVESTI

Pogosto beremo napačno obliko »tveziti, -im«. Ta napaka je že precej stara in se često ponavlja. Tudi Pleteršnik pripominja v svojem Slovensko-nemškem slovarju, da se bere v nekaterih virih napačno: tveziti.

Glagol spada v drugi razred prve vrste, kot nesem, nesel sem; pasti, pasem, pasel sem ipd. Prav je torej le: tvezem, tvesti, vel. tvezi(te), tvezel sem. Pomeni vezati, pripenjati, potem pa še neumno govoriti, kot na primer v stavku: Tako mi je tvezel, da me je glava bolela. V sestavi se glasi glagol: natvesti, natvezem; natvesti na vrv; natvesti komu kaj (komu kaj naprtiti). Imamo tudi otvesti, otvezem, otvezel, otvezen: konja, psa, vola otvesti (privezati).

Istega izvora kakor tvesti, otvesti sta samostalnika tvez -i in tveza -e. Tvez je že malo pozabljena beseda s pomeni, ki so povezani z osnovnim pomenom, kot ga imamo v samostalniku vez -i; po Pleteršniku je tvez 1. okrasni trak, 2. pas, 3. das Holzband. Tveza je 1. vez, 2. vrv, 3. pl. tveze = čipke, 4. pl. tveze = čenče.

Napačna oblika tveziti je nastala po naslonitvi tega glagola na glagole četrte vrste, verjetno pod vplivom velelnika: tvezi, tvezite, kot hodi, hodite in dalje po zgledu hodim, hodil sem tudi tvezim, tvezil sem. Sicer pa je že oblika tvesti nastala zaradi napačne razstavitve zloženke ot-vesti. Nesestavljen glagol se je glasil vezem, vesti, ki najbrž v ljudskem govoru ni nikjer več živ. Namesto tega glagola je po napačni razstavitvi zloženke otvesti v o-tvesti nastal glagol tvesti z začetnim t-, ki spada k predlogu ot. Ivan Tominec

O IZRAZU ZAKON

Ljubitelj lepe slovenske besede mi je zastavil naslednje vprašanje:

Besedo »zakon« rabimo v treh pomenih: prvič pomeni isto kot postava, n. pr. zakon o ljudskih odborih, kazenski zakon in podobno; drugič v pomenu zveze med možem in ženo in tretjič v pomenu stari in novi zakon sv. pisma. Zakaj ne bi teh treh pomenov razločevali tudi v besedi in rabili za vsak pomen poseben izraz? Za prvi pomen bi zadostovala beseda postava. Izraz zakon naj bi ostal za zvezo med možem in ženo, stari in novi zakon v cerkvenem jeziku pa naj bi bila stara in nova zaveza, kar je že tudi v rabi.

Na to vprašanje moram najprej pripomniti, da se izraz zakon ne rabi le v omenjenih treh pomenih, temveč da ga beremo pogosto tudi v prirodoslovni literaturi. Rabijo ga fiziki, biologi, matematiki itd. Govorimo na primer o Newtonovem zakonu gravitacije, o zakonih dednosti itd.

Pretehtajmo zdaj prve tri primere. Zakon ali postava? Slovenski pravopis dopušča rabo obeh izrazov. Današnja raba govori v splošnem za zakon. Stalno beremo na primer v poročilih o delu ljudske skupščine le o zakonih in zakonskih osnutkih. Menda pripravlja Slovenska akademija znanosti in umetnosti slovar pravnih izrazov. Vse govori za to, da bo današnja že precej ustaljena raba pomogla izrazu zakon v tem pomenu do splošne veljave.

Drugi pomen besede je zveza med možem in ženo. Izposojeno besedo brak v tem pomenu smo opustili. Tudi Slovenski pravopis je ne pozna več. Ostane torej samo izraz zakon. Nadomestiti ga s kakim drugim izrazom bi bilo zelo težko, saj se nanj naslanjajo izrazi in zveze: zakonski, zakonec, zakon skleniti, zakon razvezati itd.

Za stari in novi zakon v cerkvenem jeziku pa je, kot smo že prej omenili, zopet uveden izraz stara in nova zaveza, kar po mojem mnenju popolnoma ustreza.

Ivan Tominec

SLOVARSKI PABERKI IZ BOHINJA

I. K. me je v pismu opozoril na nekaj besed, ki jih je slišal in zapisal med svojim službovanjem v Bohinju. Izmed teh izrazov naj v izpopolnitev Pleteršnikovega slovarja oziroma kot prispevek k slovarju slovenskega jezika objavim tiste, ki jih Pleteršnik nima, jih navaja v drugačnem pomenu ali z drugih narečnih arealov.

V Bohinju še živi pridevnik »pravden« v pomenu pošten, pravičen. »To je pravden človek« — tako pohvalijo moža poštenjaka. Pleteršnik ima: pravden 1. den Process betreffend: pravdni dan imeti; 2. Gerichts-: »pravdni« stol, dan, Krelj; »pravdani« stol, Trubar; »pravdena« hiša, Krelj; 3. rechtmässig, rechtlich, ogr.-C. Pomen pod 3. iz Cafovega gradiva utegne biti še najbližji pomenu besede v Bohinju.

»Rad sem« pomeni v Bohinju: vesel sem, všeč mi je, n. pr.: Rad sem, da si prišel. Pleteršnik navaja besedo v tem pomenu po Erjavcu iz Solkana.

»Brina« je v Bohinju mlada smreka. Po Pleteršniku je brina brin, na Bolškem po Erjavcu das Nadelholz, t. j. iglasto drevje sploh; v Ziljski dolini odsekana veja iglavcev (Jarnik, Miklošič); v Plužni po Erjavcu, v Režiji in Kranjski gori smreka.

»Zburica« = razburjenje, nemir; Pleteršnik ne pozna tega izraza, v njem beremo samo glagol zburiti, vzburiti.

»Plačba« je plačevanje; v Pleteršniku samo plāčva in plāčvā.

Tudi izraza »petvā« v pomenu petje nima Pleteršnik, pač pa petvina Gesang po Cafu iz Slovenskih goric.

»Rženka« za »viržinka« je po ljudski etimologiji; v viržinki je bila riževa bilka, ljudje pa so jo imeli za rženo.

Bohinjsko »gred, -i« za plaz snega, ki pade s strehe, ima tudi Pleteršnikov slovar iz Miklošiča, ki navaja izraz za Gorenjsko.

Zanimiva je bohinjska oblika »stvérjo«, n. pr. v stavku, s katerim je pohvalil oče sinka: »Naš Fronček zna pa že stverjo moliti.« »Stverjo« je začetek apostolske vere: »jest verjo«, kjer imamo običajno narečno obliko zaimka za

1. osebo ednine jest, v verjo (verujem) pa končnico -o tematičnih glagolov, ohranjeno še pri naših protestantskih pisateljih, posebno še prav pri glagolu verujo, kjer so jo podpirali molitveni obrazci.

Oblika »strana« za stran z naglasom strána je znana tudi drugod, gl. Pleteršnik: strána Seite; Janežič, Kajk-Valj. (Rad).

V Bohinju govore »na stovine ljudi« za »na stotine ljudi«, kar je neobičajna disimilacija t-t v t-v.

Izraza »rudna« za močvirno ostro travo Pleteršnik ne pozna, prav tako ne »čimovje« za grmovje.

»Lopúča« v pomenu mlaka, močilo, posebno na planinah za napajanje živine, je razen v Bohinju razširjeno tudi drugod. H. Tuma piše v Pl. V., letnik 1927, str. 258: »Lepoča je močilo, navadno umetno izkopano, blizu stanu. To ime se nahaja po Goriških Alpah in sega daleč tudi na ladinščino. Dobil sem Lepoče nad planoto Assiago in v skupini Brenta v zapadni južni Tirolski.«

Ne da bi se spuščal tu v etimologijo te besede, pripominjam, da je izraz »lopuča« oziroma »lepoča« dal ime nekaterim planinam v Julijskih Alpah. Planina Lopučnica, po H. Tumi Lopuščina, kakor pravijo Bohinjci, ali Lepoščina, kakor govore Trentarji, leži zahodno od dvojnega jezera v dolini Zajezerom, zapuščena pl. Lepoča pa ob poti s trentskega Loga proti planini Trebiščini.

Glagola »omaléti« v pomenu onesvestiti se Pleteršnik ne pozna.

Pródati v pomenu nedovršnega glagola ima tudi Pleteršnik z Gorenjskega; Krelj je zapisal: ti ki olje prodajo; narodna pesem pa je: Po čem vi raje prodate?

Ivan Tominec

ODGOVORI NA VPRAŠANJA

Tov. G. Grobelnik iz Celja vprašuje:

1. V učnih knjigah za gospodarske šole je zadnja leta namesto izraza brezgotovinsko plačilo stopil izraz negotovinsko plačilo. Menim, da je pravilno le brezgotovinsko plačilo, kajti račun lahko plačamo z gotovino ali pa ga s posredovanjem denarnega zavoda poravnamo brez nje; torej gre v drugem primeru za brezgotovinsko plačilo. Ali se mogoče motim?

Predpona brez- se sestavlja s samostalniki, ne- pa s pridevniki. Plačilo brez gotovine je brezgotovinsko. Plačilo, ki ni gotovinsko, je negotovinsko. Jezikovno sta torej mogoči obe obliki. Katera primerneje izraža pojem, o tem gre beseda gospodarskim strokovnjakom. Če je poudarek na tem, da se plača brez gotovine, je to brezgotovinsko plačilo. Če je poudarjeno nasprotje z gotovinskim plačilom, je boljše negotovinsko plačilo.

2. V istih knjigah piše tudi skladiščenje. Ker pa učimo, kako moramo blago vskladiščiti, bomo tako poglavje naslovili — vskladiščenje blaga. Ali pa se bo treba vendarle sprijazniti tudi z besedo skladiščenje, čeravno je skladiščni delavci in SP ne poznajo?

V ljudskem govoru se rabi predpona v- samo z glagoli ali glagolskimi samostalniki: vsiliti, vřreti, vklesati, vbod, vhod. V knjižnih besedah gre lahko tudi za glagole, ki so nastali iz predložne zveze s samostalnikom: spraviti v klet, v novce, v roke, v sklad, v tekočino izražajo glagoli vkletiti, vnovčiti, vskladiti, vročiti, vtekočiniti. Sem sodi tudi vskladiščiti. Ne delajo pa se glagoli takega pomena iz samostalnikov neposredno. Kakor ne moremo reči hišiti, kletiti, hleviti, tako tudi ne gre skladiščiti. Zadevno poglavje bi bilo nasloviti vskladiščenje blaga, kar je dosti boljše od dovršniškega glagolnika vskladiščenje.

3. SP pozna le strojepis, v gospodarskih šolah pa govorimo tudi o strojepisju. Ali je dopustna tudi ta beseda? In kakšna bi bila razlika med obema?

V navodilih za uporabo SP je rečeno: »Če kake besede v SP ni, še ni rečeno, da ni dovoljena ali da je slaba.« Strojepisje je prav tako dobro kakor strojepis. SP navaja brez pomenskega razločka lepomisje in lepomis. Res pa je, da se je le-ta ponekod izoblikoval in imajo take sestavljenke na -pisje širši pomen kakor na -pis, n. pr. časopis: časopisje; pravopis: pravopisje. A to so le izjeme.

A. B.

Vodstvom šol in gimnazij

Sporočamo Vam program naše založbe za prvo polletje 1957.

Ta pregled Vam utegne koristiti za izpopolnitev in obogatitev šolske knjižnice. Založba je skrbela, da bo tudi letos program čimbolj vsestranski in vsebinsko bogat. Če bo medtem prišlo še kako pomembnejše delo, ga bo založba uvrstila v svoj program.

ČEBELICA: P. Kunaver: Nebo nad nami; Zlata hruška; Konjički iz krompirja; Pravljica o Marjetici. To so zadnje štiri knjižice iz letošnjega letnika in stanejo samo	400.—
SINJI GALEB: Montgomery: Rumenooki; Vandot: Kekec; Majerova: Robinzonka; Twain: Tom, mali detektiv. Vse štiri knjige trdo vezane stanejo	600.—
ZLATA PTICA: Slovaške pravljice in Koroške pravljice. Vsaka knjiga stane 300 din za naročnike, skupno	600.—
POTOPISI: J. Wassermann: Krištof Kolumb; T. Sekelj: Vihar nad Aconcagua. Obe deli staneta	600.—
IGRE — DELO: Rezljanje, Ladijski modeli, Mostišče, Pletenje in še 4—6 nadaljnjih zvezkov. Približna cena za vse te zvezke skupaj je	900.—
KONDOR: Jurčič-Kersnik: Rokovnjači; Gogolj: Revizor; Mo-lière: Tartuffe; Plutarh: Življenje velikih Rimljanov; S. Jenko: Pesmi; Jurčič: Jurij Kozjak. Vse knjige stanejo	780.—
CICIBANOVA KNJIŽNICA: V afriški puščavi; Slike in pesmi o živalih, Sredi domovine; Droben dež prši; Pravljica; Sedem let pri beli koči; Čarobni svet. Približna cena za vse našete knjige je	1.400.—
KNJIŽNICA ZA ŠOLARJE: F. Bevk: Otroška leta; P. Voranc: Solzice; Stevenson: Otok zakladov (že izšle); Starič: Kragulje gnezdo; Debreczeni: Prvi polčas; Mares: Dva-najst pravljic. Približna cena za te knjige je	1.200.—
KNJIŽNICA ZA MLADINO: Winkler: Drejc z višave; Frank: Dnevnik iz skrivališča. Knjigi bosta stali približno	700.—

Založba sprejema naročila za vse ali pa za posamezne zbirke kakor tudi za posamezne knjige v poljubnem številu izvodov.

Solska upraviteljstva!

Pošljite čimprej naročilo, da Vas uvrstimo med naročnike. Račune lahko plačate takrat, ko imate odprt kredit.

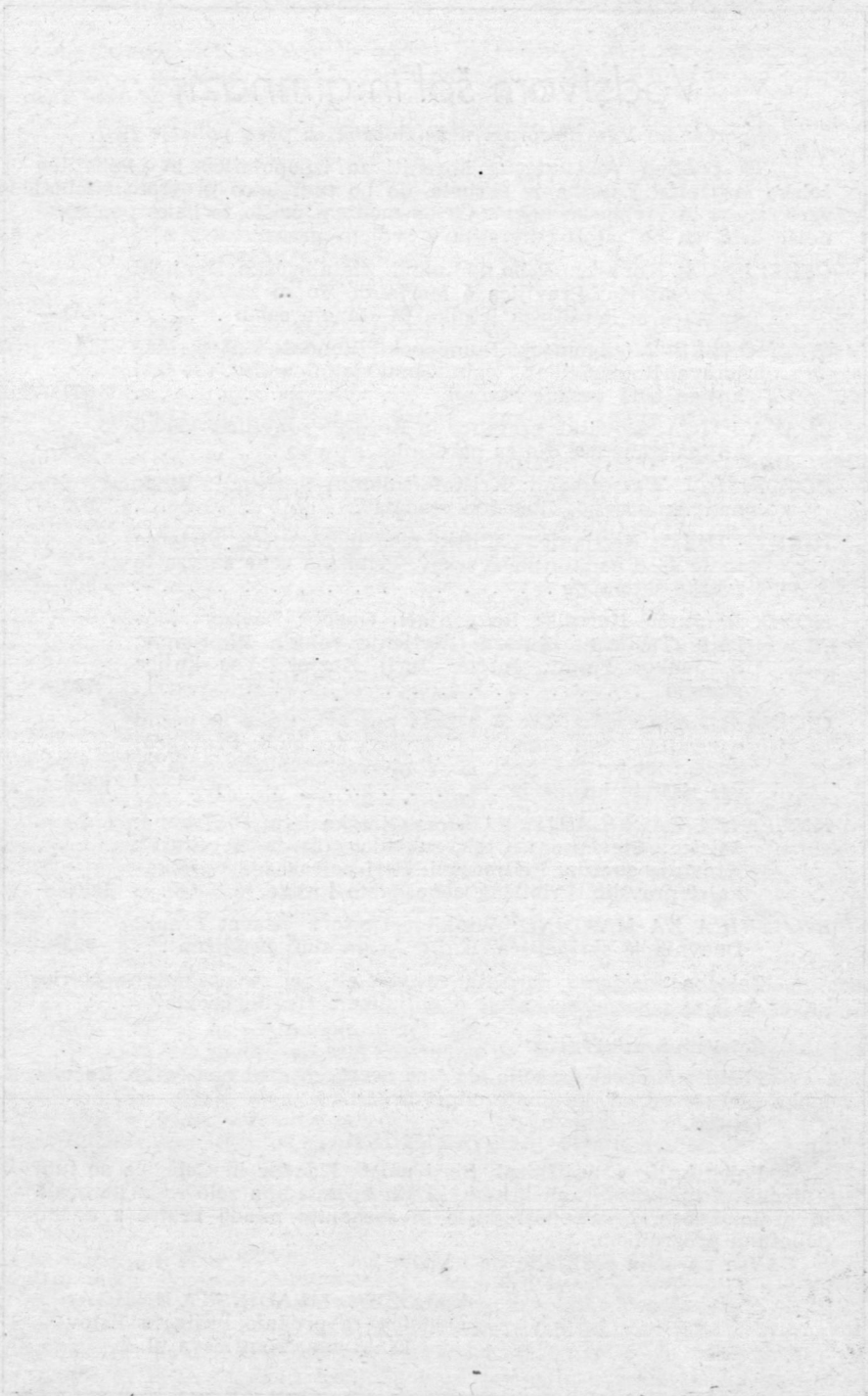
POVERJENIKI!

Poleg knjig v knjižnicah Sinji galeb, Kondor in Čebelica so tudi v drugih knjižnih zbirkah knjige, ki jih bo mladina zelo rada naročala in brala. Prosimo Vas, posredujte in seznanite mlade bralce z našim polletnim programom.

Vsa naročila pošiljajte na naslov

ZALOŽBA »MLADINSKA KNJIGA«
Oddelek za prodajo knjig in listov
Ljubljana, Tomšičeva ul. 2

Handwritten title or header text, possibly in a non-Latin script, located at the top center of the page.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of script that are extremely faint and difficult to decipher. The text appears to be organized into paragraphs or sections, though the specific content is illegible due to fading and the texture of the paper.

